

**UNIVERSITATEA LIBERĂ INTERNAȚIONALĂ
DIN MOLDOVA**

Cu titlu de manuscris
C.Z.U.: 342.722(043.3)

TERZI NICOLAI

**GARANȚII CONSTITUȚIONALE ALE EXERCITĂRII
DREPTULUI LA LIBERTATEA OPINIEI ȘI EXPRIMĂRII**

**SPECIALITATEA:
552.01 – Drept constituțional**

TEZĂ DE DOCTOR ÎN DREPT

Conducător științific

VICTOR POPA
doctor habilitat în drept,
profesor universitar

Autor

TERZI NICOLAI

CHIȘINĂU, 2015

© TERZI NICOLAI, 2015

CUPRINS

ADNOTĂRI	5
LISTA ABREVIATURILOR	8
INTRODUCERE	9
1. SITUAȚIA PRIVIND GARANȚILE CONSTITUȚIONALE LA LIBERTATEA OPINIEI ȘI EXPRIMĂRII ÎN REPUBLICA MOLDOVA	16
1.1 Contribuții științifice și practice privind realizarea dreptului la libertatea opiniei și exprimării.....	16
1.2 Direcțiile principale ale cercetării, scopurile și obiectivele trasate.....	46
1.3 Concluzii la Capitolul 1.....	47
2. ABORDĂRI TEORETICE ȘI PRACTICE PRIVIND LIBERTATEA OPINIEI ȘI EXPRIMĂRII	49
2.1 Exprimarea liberă a opiniei - necesitate esențială a unei democrații pluraliste	49
2.2. Libertatea exprimării opiniei în categoria drepturilor fundamentale.....	52
2.3 Libertatea exprimării opiniei –drept integrator	57
2.4 Libertatea opiniei și exprimării prin difuzarea informațiilor.....	59
2.5 Libertatea opiniei și exprimării în dreptul internațional public.....	63
2.6 Reglementarea libertății opiniei și exprimării în normele dreptului național al Republicii Moldova.....	71
2.7 Concluzii la Capitolul 2.....	81
3. RESTRICȚII ȘI RESPONSABILITĂȚI ÎN EXPRIMAREA OPINIEI ȘI DIFUZAREA INFORMAȚIEI	84
3.1 Jurisprudența Curții Constituționale a Republicii Moldova privind protecția dreptului la libertatea opiniei și exprimării.....	84
3.2 Jurisprudența CEDO privind protecția dreptului la libertatea opiniei și exprimării	88
3.3 Prevederi internaționale și naționale privind limitele exercitării dreptului la libertatea opiniei și exprimării.....	94
3.4 Responsabilități în exprimarea opiniei și difuzarea informației prevăzute de legislația Republicii Moldova.....	103
3.5 Concluzii la Capitolul 3.....	106
4. IDENTIFICAREA ELEMENTELOR MATERIALE ALE LIBERTĂȚII OPINIEI ȘI EXPRIMĂRII	108
4.1 Rolul surselor mass-media în difuzarea informațiilor.....	108

4.2 Diverse modalități privind realizarea dreptului la libertatea exprimare a opiniei.....	118
4.2.1. Exprimarea opiniei prin creațiile și reprezentanțele artistice	118
4.2.2 Exprimarea opiniei în cadrul referendumurilor și scrutinelor electorale	119
4.2.3. Exprimarea opiniei prin participarea la mitinguri, demonstrații, greve.....	124
4.3 Concluzii la Capitolul 4.....	125
CONCLUZII GENERALE ȘI RECOMANDĂRI.....	127
BIBLIOGRAFIE.....	130
ANEXE.....	141
DECLARAȚIA PRIVIND ASUMAREA RĂSPUNDERII.....	143
CV AUTORULUI.....	144

ADNOTARE

Terzi Nicolai.

Titlul tezei: Garanții constituționale ale exercitării dreptului la libertatea opiniei și exprimării.

Gradul științific solicitat- doctor în drept.

Chișinău, 2015.

Structura tezei: Introducere; Capitol introductiv, Compartimente de bază – 3 capitole, volum - 145 pag. text de bază; Concluzii generale și recomandări; Bibliografie din 158 - titluri;

Numărul de publicații la tema tezei - Rezultatele obținute sunt publicate în 7 lucrări științifice;

Cuvintele-cheie - exprimarea opiniei, democrație pluralistă, pluripartitism, dreptul de asociere, mitinguri, demonstrații, referendumuri, mass-media, audiovizual, defăimare, demnitate, onoare.

Domeniul de studiu – 552.01 - Drept constituțional;

Scopul lucrării – a efectua cercetarea unui drept fundamental din perspectiva influenței pe care o exercită asupra dezvoltării și edificării statului de drept; a identifica și analiza restricțiile, deficiențele lacunele legislative în procesul realizării și respectării dreptului la libera exprimare a opiniei;

Obiective ale lucrării: a investiga gradului de studiere a dreptului la libertatea opiniei și exprimării în Republica Moldova, precum și situația garantării dreptului respectiv; a efectua unele clarificări conceptuale privind componentele dreptului la libertatea opiniei și exprimării; a identifica elementele materiale și formale privind libertatea opiniei și exprimării în acord cu standardele internaționale de protecție a demnității umane; a evidenția și justifica posibilele restricții privind dreptul la libertatea opiniei și exprimării; a compara raporturile dintre dreptul la libertatea opiniei și exprimării cu alte drepturi și libertăți fundamentale; a analiza mijloacele juridice de sancționare în cazurile nerespectării dreptului la libertatea opiniei și exprimării; a elabora unele recomandări argumentate științific în scopul ameliorării deficiențelor identificate în practica realizării și respectării dreptului la libertatea opiniei și exprimării.

Noutatea și originalitatea științifică a lucrării constă în argumentarea următoarelor teze: libertatea de exprimare are atât o direcție verticală, întrucât ea trebuie respectată de instituțiile ierarhic superioare ale statului, cât și o direcție orizontală, care se referă la ceilalți indivizi care se manifestă în cadrul unei societăți; presa scrisă, transmisiile radio și televiziunea sunt de natură să exercite o influență imensă asupra opiniei publice și în acest sens, utilizarea lor abuzivă poate aduce importante prejudicii drepturilor și libertăților individuale, precum și desfășurării pe baze democratice a vieții publice deoarece, în anumite situații, fără a atinge onoarea, demnitatea și reputația profesională, situația reală poate fi denaturată prin intermediul criticii, prin manipularea opiniei, prin dezinformare, prin ascunderea adevărului, prin sondaje de opinii sau chiar prin tăcere; s-a argumentat propunerea prin care cetățeanul trebuie să fie protejat de informații false, manipulări de opinie sau alte acțiuni pentru al decide la anumit comportament sau atitudini în detrimentul interesului general al societății; s-a argumentat și demonstrat necesitatea unei legislații care să stabilească cu mai multă claritate mecanismele prin care să se identifice acțiunile de manipulare a opiniei publice, dezinformare a membrilor societății, răspândirea de știri false de natură să aducă prejudicii intereselor generale, ascunderea adevărului, organizarea de referendumuri ilegale care pot duce la separatism teritorial, la dezbinarea societății în tabere conflictuale și la ură pe diferite motive.

Problema științifică importantă soluționată în domeniul dreptului constituțional. Identificarea abuzurilor și posibilelor restricții privind dreptul de exprimare a opiniei corelându-le cu cadrul normativ internațional și național al Republicii Moldova; Propunerea unor recomandări argumentate științific în scopul ameliorării deficiențelor identificate în practica realizării și respectării dreptului de exprimare a opiniei.

Semnificația teoretică și valoarea aplicativă a lucrării. Analiza științifică a organizării și respectării dreptului fundamental de exprimare liberă a opiniei în Republica Moldova, propunerile pe marginea necesității ameliorării deficiențelor identificate în practica realizării și respectării dreptului de exprimare a opiniei va contribui la consolidarea modalității și regulilor de aplicare a principiilor democrației pluraliste și a transparenței, precum și la dezvoltarea în continuare a științei dreptului constituțional.

Implementarea rezultatelor științifice. Se propun recomandări privind ameliorarea cadrului legislativ în domeniul realizării nestingherite a dreptului la libera exprimare a opiniei. Lucrarea va putea fi utilizată în procesul științifico-didactic pentru cadrele didactice universitare, doctoranzi, masteranzi și studenți, precum și pentru toți cei care se interesează de problemele realizării eficiente a dreptului la libera exprimare a opiniei.

АННОТАЦИЯ

Терзи Николай

Тема диссертации: Конституционные гарантии реализации права на свободное выражение мнения.

Ученная степень- доктор права.

Кишинев, 2015

Структура диссертации: введение; Вводная глава; Основные главы - 3, объем 145 - страницы; Общие выводы и рекомендации; Библиография из 158 источников.

Количество публикаций на тему диссертации - результаты исследования опубликованы в 7 статьях;

Ключевые слова – политический плюрализм, свободное выражения мнения, право на информацию, право на объединения, митингов, демонстраций, свободная пресса, аудиовизуальная система, достоинство, честь.

Область научного исследования: – 552.01 - Конституционное право;

Цели работы - провести научное исследование одного из фундаментальных прав с точки зрения влияния создания и развития правового государства; выявить и проанализировать ограничения, недостатки и пробелы в реализации права на свободное выражение мнения.

Задачи работы- проанализировать ситуацию выражения свободы слова в Республике Молдова; выяснить некоторые концептуальные значения и компоненты право на свободное выражения мнения; идентифицировать материальные и формальные аспекты свободы выражения мнения; проанализировать международную и национальную нормативно-правовую базу свободы выражения мнений; рассмотреть и проанализировать возможные ограничения на право выражать мнения; изучить взаимосвязь между правом выражать мнения с другими основными правами и свободами;

Научная новизна полученных результатов. Выявлены многочисленные вопросы научного и практического характера связанных с реализацией права на свободу выражения мнений, неоспоримая тема современной теории и практике, с практическими последствиями в контексте укрепления участия граждан в процессе общественного принятия решений по мнениям, выраженные, особенно в актах управления; значительное число научных выводов и рекомендаций о взаимосвязи между государством и гражданами в современных обществах в свободное выражение мнений и распространения информации; предложения по совершенствованию нормативно-правовой базы в Республики Молдова в области свободы выражения мнения.

Решение важной научной проблемы в области конституционного права. Определение возможных злоупотреблений и ограничений права на свободное выражение мнений, определение корреляции между международным и национальным законодательством Республики Молдова; Научные рекомендации по устранению недостатков, и усиления права свободно выразить свое мнение.

Теоретическая важность и прикладное значение работы. Научный анализ организации реализации права на свободное выражения мнения в Республике Молдова, выявленных недостатков и предложения о необходимости совершенствования гарантий реализации данного права поможет укрепить принципы плюралистической демократии и прозрачность, а также дальнейшее развитие науки конституционного права.

Внедрение научных результатов. Работа содержит конкретные предложения по совершенствованию гарантий прав на свободное выражения мнения. Работа также, может быть использована в процессе преподавания в ВУЗах, для мастерандов и докторандов, а также для всех тех, кто интересуется вопросами усовершенствования гарантий и реализации прав и свобод граждан.

ANNOTATION

Terzi Nicolai.

Topic of thesis : The constitutional guarantees of the right to free expression of the opinion.

Requested scientific title - Doctor in Law.

Chisinau, 2015.

Thesis structure: introduction; Introductory chapter; Basic compartments - 3 chapter, volume - 145 pages; General conclusions and recommendations; Bibliography – 158 titles;

Number of publications on thesis topic – obtained results are published in 7 scientific papers;

Key words – expression of the opinion, pluralistic democracy, multiparty system, freedom of association, meetings, demonstrations, referendums, media, defamation.

Department of study - 552.01 - Constitutional Law;

Scope of research - to carry out the research of a fundamental right in terms of its influence on developing and building the rule of law; to identify and analyze constraints, weaknesses and legislative loopholes in the realization of the right to free expression of the opinion;

Objectives of the research: to analyze the degree of compliance and consideration of freedom to express opinion in Republic of Moldova; to perform some conceptual clarification on political pluralism components; to identify material and formal elements of freedom to express the opinion; to analyze the international and national framework of regulation the freedom of expression of the opinion; to consider possible restrictions on the right to express the opinion; to examine the relationship between the right to express the opinion with other fundamental rights and freedoms; to examine the legal means of enforcement in cases of non-compliance of the right to express the opinion; to develop some recommendations scientifically argued;

Scientific novelty of the work: multidimensional elucidation of the issues related to the realization of the right to free expression of an opinion, it is a theme of undeniable practical and theoretical actuality, with practical implications in the context of strengthening citizen's participation in public decision-making process by the expressed opinions, especially on governance; significant number of scientific conclusions and recommendations on the relationship between state and citizen in contemporary societies in the area of free expression of opinions and dissemination of information; suggestions of ferend law on improving the legal framework in Moldova in the mentioned field.

Important scientific problem addressed in constitutional law. Identification of possible abuses and restrictions on the expression of the opinion in the correlation with the International and national legislation in Republic of Moldova; Proposal of some scientifically argued recommendations to improve the identified deficiencies in the practice of realization and respecting the right to express the opinion.

Theoretical significance and applied value of the work. Scientific analysis of the organization and respecting the right to free expression of the opinion in Republic of Moldova, the proposals on the necessity to improve the identified deficiencies in the practical realization and respecting the right to express the opinion will help to strengthen the methods and rules how to apply the principles of pluralist democracy and transparency, as well as to further development of science in constitutional law.

Implementation of scientific results. The author of the research proposed some recommendations on improving the legislative framework in order to achieve unhindered right to free expression of opinion. The thesis will be used in the science curriculum for academics, PHD, masters and students, and for all who are interested in issues of efficient realization of the right to free expression of the opinion.

LISTA ABREVIERILOR

UE – Uniunea Europeană

CE – Consiliul Europei

R.M. – Republica Moldova

RO - România

CCR – Curtea Constituțională a României

CCM - Curtea Constituțională a Republicii Moldova

HCC – Hotărârea Curții Constituționale

DCC – Decizia Curții Constituționale

APCE - Adunarea Parlamentară a Consiliului Europei

HG – Hotărârea Guvernului

HP – Hotărârea Parlamentului

MO – Monitorul Oficial

ONU – Organizația Națiunilor Unite

CEDO – Convenția Europeană a Drepturilor Omului

CtEDO - Curtea Europeană pentru Drepturilor Omului

Ed. - Editura

AAP – Academia de Administrare Publică

ULIM – Universitatea Liberă Internațională din Moldova

INTRODUCERE

Actualitatea și importanța problemei abordate

Este bine știut faptul că prin pluralism la general, trebuie să înțelegem pluralitate, diversitate, mai multe posibilități. Pluralismul de opinii înseamnă o diversitate de opinii în diferite domenii exprimate de membrii societății fără nici o deosebire de rasă, naționalitate, origine etnică, limbă, religie, sex, opinie, apartenență politică, avere sau de origine socială.

Referindu-ne la pluralismul politic, în mod special trebuie să înțelegem că acesta se referă la opiniile exprimate cu privire la guvernare, la calitatea guvernării, la condițiile de viață impuse de guvernare, acesta se bazează pe necesitatea de a reprezenta, în interesul democrației, un evantai larg de opinii și opțiuni politice diferite în mijloacele de comunicare în masă.

Pentru a dezvolta democrația pluralistă statul trebuie să asigure un ansamblu de principii în baza cărora se dezvoltă diversitatea opțiunilor și programelor politice de guvernare a țării, să organizeze activitatea transparentă a guvernanților și a tuturor autorităților publice, găsim și concretizare în exprimarea diversităților concepțiilor și opiniilor care se interpun între individ și stat în raporturile care se derulează între membrii societății și diverse instituții statale și nestatale [1, p.37].

Garantarea pluralismului în toate speciile sale, în special, a pluralismului politic, este reglementată de multiple documente și instrumente internaționale deoarece, la baza temeiului filosofic al pluralismului se află însăși ideea de libertate a individului în sens politic. Beneficiind de libertatea politică într-o societate pluralistă cetățeanul continuă să se manifeste ca într-un cadru pluralist instituționalizat de stat [2, p.26].

Aflându-se în centrul a numeroase controverse și dezbateri, la nivel național și internațional, atât din perspectiva teoretică, dar și practică, tema realizării nestingherite a dreptului la exprimarea liberă a opiniei, prezintă un real interes, individual și colectiv, creează un cadru generos de discuție și implică necesitatea clarificării raportului cu alte drepturi sau interese fundamentale aparținând autorităților naționale sau particularilor [3, p.13].

Libertatea de exprimare a opiniei este un drept integrator, un drept generator, care generează și alte drepturi și libertăți fiind indisolubil legate cu ele și existând doar în ansamblu. În acest sens, Frederic Sudre consideră că libertatea de exprimare a opiniei constituie deopotrivă un drept în sine și un drept indispensabil sau prejudiciabil pentru realizarea altor drepturi (libertatea de exprimare este indispensabilă libertății de întrunire, dar poate aduce atingere dreptului la viață privată); deopotrivă un drept individual, ce ține de libertatea spirituală a fiecărei persoane, și un drept convivial, permițând comunicarea cu ceilalți [4, p.351].

Este necesar de menționat că libertatea de exprimare a opiniei protejează nu doar informația și ideile care sunt populare, convenabile, necontrovertate, dar și acelea care pot ofensa, șoca sau deranja. Acest drept protejează, atât conținutul ideilor și informației exprimate, precum și forma în care acestea sunt împărtășite [1, p.37].

O societate democratică are nevoie de un sistem de comunicare, un sistem prin intermediul căruia să se distribuie și să se facă schimb de mesaje între oameni. Acest rol îl joacă mass-media care asigură circulația informațiilor, opiniilor și atitudinilor considerate a avea semnificație socială, contribuie la cristalizarea și apoi la răspândirea opiniei publice.

Republica Moldova a pășit cu rapiditate în era informațională, caracterizată inclusiv prin creșterea numerică semnificativă a canalelor de informare, fie pe contul spațiului virtual, fie pe contul mediilor tradiționale. Creșterea numerică a canalelor de informative și, implicit, a volumului informațional, cauzează și creșterea numărului de învinuiri de defăimare aduse mass-media. Din aceste considerente se face necesară o reglementare normativă minuțioasă a tot ce ține de dreptul de a exprima opinii, a difuza informații.

Punerea corectă în aplicare a cadrului normativ privind reglementarea dreptului la libera exprimare a opiniei și difuzarea informației ridică mari obstacole, mai ales țărilor cu economii vulnerabile, unde bugetul de stat pentru punerea în aplicare a unui program general de măsuri complementare este limitat. Manifestarea excesivă sau abuzivă a diversității de opinii, și mai ales de atitudini poate conduce la anarhism, la o stare haotică, netolerantă în nici o societate [5, p.33]. Din această perspectivă, exercitarea dreptului la libera exprimare a opiniei, ce comporta îndatoriri și responsabilități, poate fi supusă unor formalități, condiții, restrângeri sau sancțiuni prevăzute de lege, care constituie măsuri necesare, într-o societate democratică, pentru securitatea națională, integritatea teritorială sau siguranța publică, apărarea ordinii și prevenirea infracțiunilor, protecția sănătății sau a moralei, protecția reputației sau a drepturilor altora pentru a împiedica divulgarea de informații confidențiale sau pentru a garanta autoritatea și imparțialitatea puterii judecătorești [6, p.24].

Restrângerile însă, nu pot fi arbitrare, legiuitorul Republicii Moldova trebuie să se ghideze în acest sens, numai de reglementările internaționale și bineînțeles, de cele prevăzute în Constituție. Orice deviere de la norma constituțională trebuie să fie motivată, să exprime o necesitate a societății și să fie prevăzută neapărat în cadrul legislativ.

Sunt cunoscute faptele în care în Republica Moldova se admit devieri nejustificate de la regulile care garantează dreptul la libera exprimare a opiniei ceea ce este demonstrat prin sancțiunile aplicate în diferite spețe examinate de către CEDO.

Considerăm că analiza științifică a organizării și respectării dreptului fundamental de exprimare liberă a opiniei în Republica Moldova, propunerile pe marginea necesității ameliorării deficiențelor identificate în practica realizării și respectării dreptului de exprimare a opiniei este de o importanță vitală pentru dezvoltarea democrației, consolidarea modalității și regulilor de aplicare a principiilor democrației pluraliste și a transparenței, precum și la cunoașterea mai profundă a multiplelor probleme teoretice și practice privind organizarea eficientă a realizării drepturilor fundamentale și în special dreptul la libera exprimare a opiniei.

În același timp, cercetarea științifică a problemelor legate de realizarea și garantarea dreptului la libera exprimare a opiniei prezintă interes major pentru știința dreptului constituțional al Republicii Moldova care se dezvoltă atât în baza cercetărilor științifice pe care le realizează diferiți autori, cât și în baza experienței organizării și funcționării statului de drept.

Scopul și obiectivele tezei.

Reieșind din actualitatea temei propuse spre investigație, complexitatea și caracterul multe-aspectual al problemelor teoretice și practice legate de dreptul la libera exprimare a opiniei, ne-am propus un scop dublu:

1) Într-un sens larg - scopul lucrării este de a identifica și analiza garanțiile constituționale ale exercitării dreptului la libertatea opiniei și exprimării prin intermediul cărora ei participă la actul guvernării în mod direct sau prin reprezentanții săi.

2) Într-un sens restrâns, a efectua o cercetare a unui drept fundamental din perspectiva influenței pe care o exercită asupra dezvoltării și edificării statului de drept, în cultivarea unei culturi politice și juridice necesare atât guvernanților, cât și celor guvernați,

Pentru a realiza scopul propus sunt trasate următoarele obiective:

- a investiga gradului de studiere a dreptului la libertatea opiniei și exprimării în Republica Moldova, precum și situația garantării dreptului respectiv;
- a efectua unele clarificări conceptuale privind componentele dreptului la libertatea opiniei și exprimării;
- a identifica elementele materiale și formale privind libertatea opiniei și exprimării în acord cu standardele internaționale de protecție a demnității umane;
- a evidenția și justifica posibilele restricții privind dreptul la libertatea opiniei și exprimării;
- a compara raporturile dintre dreptul la libertatea opiniei și exprimării cu alte drepturi și libertăți fundamentale;
- a analiza mijloacele juridice de sancționare în cazurile nerespectării dreptului la libertatea opiniei și exprimării;
- a elabora unele recomandări argumentate științific în scopul ameliorării deficiențelor identificate în practica realizării și respectării dreptului la libertatea opiniei și exprimării.

Noutatea științifică a rezultatelor obținute.

Noutatea științifică a lucrării constă în elucidarea multiaspectuală a problematicii ce ține de realizarea dreptului la libera exprimare a opiniei, temă de incontestabilă actualitate teoretică și practică, cu implicații practice în contextul consolidării participării cetățenilor la procesul public decizional prin opiniile exprimate, îndeosebi asupra actului guvernării. Comportă caracter de noutate științifică numărul impunător de concluzii și recomandări științifice cu privire la raporturile dintre stat și cetățean în societățile contemporane, în cadrul exprimării libere a opiniilor și difuzării informațiilor, precum și propunerile de *lege ferenda* cu privire la îmbunătățirea cadrului normativ din Republica Moldova din domeniul respectiv.

Caracterul novator al tezei a fost concretizat în următoarele teze principale:

1. Analizând efectele juridice ale aplicării dispozițiilor internaționale în materia drepturilor omului, s-a justificat faptul că libertatea de exprimare are atât o direcție verticală, întrucât ea trebuie respectată de instituțiile ierarhic superioare ale statului, cât și o direcție orizontală, care se referă la ceilalți indivizi care se manifestă în cadrul unei societăți;

2. S-a demonstrat că presa scrisă, transmisiile radio și televiziunea sunt de natură să exercite o influență imensă asupra opiniei publice și în acest sens, utilizarea lor abuzivă poate aduce importante prejudicii drepturilor și libertăților individuale, precum și desfășurării pe baze democratice a vieții publice deoarece, în anumite situații, fără a atinge *onoarea, demnitatea și reputația profesională*, situația reală poate fi denaturată prin intermediul criticii, prin manipularea opiniei, prin dezinformare, prin ascunderea adevărului, prin sondaje de opinii sau chiar prin tăcere;

3. S-a argumentat propunerea prin care cetățeanul trebuie să fie protejat de informații false, manipulări de opinie sau alte acțiuni pentru al decide la anumit comportament sau atitudini în detrimentul interesului general al societății;

4. S-a argumentat necesitatea ca legislația Republicii Moldova să stabilească cu mai multă claritate mecanismele prin care să se identifice acțiunile de manipulare a opiniei publice, dezinformare a membrilor societății, răspândirea de știri false de natură să aducă prejudicii intereselor generale, ascunderea adevărului, organizarea de referendumuri ilegale care pot duce la separatism teritorial, la dezbinarea societății în tabere conflictuante și la ură pe diferite motive.

Problema științifică importantă soluționată. În urma analizei situației privind libertatea exprimării opiniei în Republica Moldova s-au propus soluții concrete privind lichidarea lacunelor legislative în procesul realizării și respectării dreptului la libera exprimare a opiniei, precum și mijloace juridice de sancționare în cazurile nerespectării dreptului de exprimare a opiniei.

Importanța teoretică și valoarea aplicativă a lucrării.

Lucrarea va aduce un aport benefic în cunoașterea mai profundă a problemelor legate de dezvoltarea democrației pluraliste în Republica Moldova în general, precum și în organizarea eficientă a respectării dreptului la libera exprimare a opiniei în special. Lucrarea va permite celor care sunt preocupați de studierea democrației pluraliste să înțeleagă mai bine principiile pluralismului politic și a transparenței în organizarea și funcționarea autorităților publice din Republica Moldova sub aspectul creării unor condiții adecvate privind participarea cetățenilor la actul guvernării prin realizarea dreptului la libera exprimare a opiniei.

Analiza științifică a organizării și respectării dreptului fundamental de exprimare liberă a opiniei în Republica Moldova, propunerile pe marginea necesității ameliorării deficiențelor identificate în practica realizării și respectării dreptului de exprimare a opiniei va contribui la consolidarea modalității și regulilor de aplicare a principiilor democrației pluraliste și a transparenței, precum și la dezvoltarea în continuare a științei dreptului constituțional autohton.

Lucrarea va permite parlamentarilor, partidelor politice care se află la guvernare și din opoziție, demnitarilor și funcționarilor publici din autoritățile publice centrale, judecătorilor din sistemul jurisdicțional, specialiștilor din domeniul dreptului constituțional, cunoașterea mai profundă a multiplelor probleme teoretice și practice privind organizarea eficientă a drepturilor fundamentale și în special dreptul la libera exprimare a opiniei.

Lucrarea, prin propunerile și recomandările pe care le conține, își va aduce un aport benefic privind racordarea cadrului legislativ al Republicii Moldova la exigențele și standardele Uniunii Europe.

Valoarea aplicativă a lucrării cuprinde următoarele aspecte: doctrinar-teoretic, normativ-legislativ și juridico-didactic. În plan *doctrinar-teoretic* sa argumentat din punct de vedere științific elementele materiale și formale ale libertății de exprimare a opiniei în acord cu standardele moderne de protecție a demnității umane.

În plan *normativ-legislativ* se analizează situația actuală a prevederilor Constituției și legislației Republicii Moldova în domeniul respectării dreptului la libertatea exprimării opiniei și se propun recomandări privind ameliorarea situației în domeniul realizării nestingherite a dreptului la libera exprimare a opiniei.

În plan *juridico-didactic*, analiza normelor dreptului internațional public, precum și legislației Republicii Moldova în domeniul realizării unor drepturi fundamentale, comparația cu legislația din domeniul respectiv al altor state, va fi utilă în procesul științifico-didactic pentru cadrele didactice universitare, doctoranzi, masteranzi și studenți, precum și pentru toți cei care se interesează de problemele realizării eficiente a dreptului la libera exprimare a opiniei.

Aprobarea rezultatelor cercetării.

Teza a fost susținută în cadrul ședinței Catedrei Drept Public a Universității Libere Internaționale din Moldova și în fața Seminarului științific de profil interuniversitar.

Probleme teoretice și practice din conținutul tezei au fost comunicate la conferințe naționale și internaționale, cum ar fi:

1. Terzi Nicolai. Natura juridică și trăsăturile caracteristice ale autorităților reprezentative. Materialele conferinței științifice „Știința juridică în contextul promovării valorilor statutului de drept”, Chișinău, 13-14 mai 2010, Chișinău, ULIM, 2010, ISBN 978-9975-52-094-2, p. 120-129 (0,8 c. a.).

2. Terzi Nicolai. Limitele exercitării dreptului la exprimarea liberă a opiniei. Materialele conferinței internaționale științifico-practică „Правовые реформы в Молдове, Украине и Грузии в контексте евроинтеграционных процессов”, Chișinău, 7-8 noiembrie 2014, Chișinău, 2014, p.119-122 (0,25 c. a.).

Sumarul compartimentelor tezei.

Teza constă din: Introducere; Capitol introductiv (Analiza situației); Compartimente de bază – 4 capitole ce cuprind 18 paragrafe și 3 subparagrafe, 131 pagini de text; Concluzii generale și recomandări; Bibliografie din 158 titluri.

Capitolul 1 - ”Situația privind realizarea dreptului la libera exprimarea a opiniei în Republica Moldova” reprezintă un capitol introductiv, care conține analiza și sinteza doctrinei științifice realizată prin diferite publicații științifice în Republica Moldova, precum și a diferitor autori din străinătate. O atenție deosebită s-a acordat publicațiilor apărute în ultimii ani.

Analiza efectuată la acest capitol a permis concluzia că în prezent sunt necesare studii, investigații, analize privind garanțiile realizării dreptului la libera exprimare a opiniei în Republica Moldova.

Având ca temei studiul normativ și cel al literaturii de specialitate s-a efectuat o analiză a situației existente în domeniul temei de cercetare și s-au formulat direcțiile de cercetare.

Capitolul 1 finalizează cu concluzii în care se menționează că libertatea de exprimare reprezintă unul dintre acele drepturi indispensabile și primare ale omului deoarece, în orice domeniu al vieții omul se folosește de calitatea de a se exprima, care este de fapt un act de exteriorizare a unei opinii cu privire la ceva. Pentru a depăși cu succes lacunele identificate în calea liberei exprimări a opiniei se face necesară identificarea și analiza deficiențelor, lacunelor legislative în procesul realizării și respectării dreptului la libera exprimare a opiniei; examinarea raporturilor dintre dreptul de exprimare a opiniei cu alte drepturi și libertăți fundamentale garantate de Constituția Republicii Moldova; examinarea mijloacelor juridice de sancționare în

cazurile nerespectării dreptului de exprimare a opiniei; propunerea unor soluții care vor permite ameliorarea transparenței actului guvernării, participarea cetățenilor la guvernare prin libertatea nestingerită de exprimare a opiniei.

Capitolul 2 - "Abordări teoretice și practice privind libera exprimare a opiniei". În capitolul respectiv s-a analizat problemele de ordin teoretic ce țin de exprimarea liberă a opiniei ca o necesitate esențială a unei democrații pluraliste. S-a definit pluralismul politic ca principiu definitoriu a unei veritabile democrații. S-a demonstrat locul libertății exprimării opiniei în categoria drepturilor fundamentale, precum și faptul că acest drept este unul integrator sau altfel spus un drept generator, care generează și alte drepturi și libertăți.

S-a demonstrat că libertatea opiniei este condiționată de libertatea de exprimare, ultima având o paletă mai mare prin care opiniile pot fi exprimate, difuzate, răspândite, propagate, prin diferite mijloacele de comunicare în masă, precum și prin asocieri în diferite formațiuni politice, sindicale, religioase, prin sondaje, referendumuri, scrutine electorale, prin libertatea întrunirilor, și prin dreptul la grevă. În prezentul capitol sa analizat reglementările libertății exprimării opiniei în normele dreptului internațional precum și în normele dreptului național al Republicii Moldova.

Capitolul 3 – Restricții și responsabilități în exprimarea opiniei și difuzarea informației privind libera exprimare a opiniei este destinat analizei jurisprudenței Curții Constituționale a Republicii Moldova, precum și Curții Europene pentru Drepturile Omului în materia protecției dreptului la libera exprimare a opiniei. În acest capitol se analizează și limitele exercitării dreptului la exprimarea liberă a opiniei, limite stabilite la nivel internațional, cât și limite stabilite în dreptul național al Republicii Moldova. Sunt analizate restricțiile și responsabilitățile în exprimarea opiniei și difuzarea informației.

Capitolul 4- "Identificarea elementelor materiale ale libertății de exprimare a opiniei". Acest capitol este destinat cercetării elementelor materiale ale libertății de exprimare a opiniei. Sa demonstrat libertatea exprimării opiniei prin difuzarea informațiilor, rolul surselor mass-media în difuzarea informațiilor. Accent important s-a pus pe aprecierea rolului surselor de informare în masă, presa, radioul, televiziunea. S-a analizat și *efectele negative pe care le produce mass-mediei* prin difuzarea informațiilor eronate, dezinformarea publicului, precum și prin manipularea de opinii. Ca element material al exprimării opiniei sau identificat: exprimarea opiniei prin creațiile și reprezentanțele artistice; exprimarea opiniei în cadrul referendumurilor și scrutinelor electorale; exprimarea opiniei prin participarea la mitinguri, demonstrații, greve. Teza finalizează cu Concluzii generale și recomandări. Bibliografia utilizată conține 158 surse bibliografice.

1. SITUAȚIA PRIVIND GARANȚIILE CONSTITUȚIONALE LA LIBERTATEA OPINIEI ȘI EXPRIMĂRII ÎN REPUBLICA MOLDOVA

1.1 Contribuții științifice și practice privind realizarea dreptului la libertatea opiniei și exprimării

Dezvoltarea democratică a unei societăți presupune și pluralismul ideilor și concepțiilor despre organizarea socială, despre raporturile dintre membrii societății. Ca ființe sociale, oamenii au nevoie să primească idei și informații și să-și exprime în orice formă propriile lor idei și concepții [7, p.9].

Pentru a dezvolta democrația pluralistă statul trebuie să asigure un ansamblu de principii în baza cărora se dezvoltă diversitatea opțiunilor și programelor politice de guvernare a țării, să organizeze activitatea transparentă a guvernanților și a tuturor autorităților publice, găsindu-și concretizare în exprimarea diversităților concepțiilor și opiniilor care se interpun între individ și stat în raporturile care se derulează între membrii societății și diverse instituții statale și nestatale.

În Republica Moldova în ultimul timp au fost întreprinse acțiuni apreciabile în domeniul respectării libertății de exprimare a opiniei, condiționate de aderarea la instrumentele internaționale în materia drepturilor omului, astfel ca Pactul internațional cu privire la drepturile civile și politice, Convenția Europeană pentru apărarea Drepturilor Omului și a libertăților fundamentale, de ajustare a cadrului normativ intern la cel internațional și de adoptare a unui nou cadru normativ.

Totuși este de menționat că, multiple rapoarte de monitorizarea a situației în domeniul libertății de exprimare evidențiază o serie de probleme, în special, legate de stabilirea conținutului libertății de exprimare, interpretarea restricțiilor autorizate în exercitarea libertății de exprimare, aplicarea corectă de către magistrați a dispozițiilor legale în materie potrivit jurisprudenței Curții Europene a Drepturilor Omului, impun un studiu profund, ce ține de gradul de compatibilitate a prevederilor legale în materia libertății de exprimare, cu normele Constituției, pe de o parte, și, pe de altă parte, a compatibilității Convenției Europene pentru Drepturilor Omului și a libertăților fundamentale cu Legea fundamentală.

În acest sens, în Republica Moldova se admit unele devieri nejustificate de la regulile care garantează dreptul la libera exprimare a opiniei ceea ce este demonstrat prin sancțiunile aplicate în diverse cazuri examinate de către CtEDO.

Din aceste considerente se face necesară o analiză științifică a organizării și respectării dreptului fundamental de exprimare liberă a opiniei în Republica Moldova ce va permite o

cunoaștere mai profundă a multiplelor probleme teoretice și practice privind organizarea eficientă a drepturilor fundamentale, în special dreptul la libera exprimare a opiniei, precum și stabilirea unui cadru legislativ adecvat care ar permite reducerea anumitor erori în exercitarea acestui drept fundamental.

Publicații în monografii, tratate, manuale.

Garantarea și realizarea efectivă a drepturilor și libertăților fundamentale a omului sunt posibile dacă aceste probleme sunt studiate, analizate atât din punct de vedere științific, cât și din practica aplicării normelor ce reglementează tot setul de drepturi și libertăți ale omului. În acest sens sunt relevante cercetările științifice efectuate de specialiștii notorii în domeniul dreptului constituțional și a dreptului internațional public. În capitolul respectiv am evidențiat unele probleme de ordin științific și practic ale autorilor autohtoni, cum ar fi: doctor habilitat, profesor Victor Popa, doctor habilitat, profesor Ion Guceac, doctor habilitat, conferențiar Teodor Cârnaț, doctor habilitat, conferențiar Alexandru Arseni.

Un studiu separat a constituit și publicațiile autorilor români, cum ar fi, doctor profesor Tudor Drăganu, doctor profesor Ion Deleanu, doctor profesor Ioan Murau și doctor profesor Elena Simina Tănăsescu, doctor profesor Cristian Ionescu, doctor conferențiar Gheorghe Iancu care sub diferite aspecte au abordat probleme importante de ordin științific privind realizarea efectivă a drepturilor și libertăților fundamentale ale omului, inclusiv dreptul la libertatea opiniei și exprimării.

Victor Popa. Secțiunea a 2-a Pluralismul politic și pluripartitismul, în Dreptul public. Prin pluralism politic, susține prof. Victor Popa [8, p.115], înțelegem și posibilitatea cetățenilor unui stat de a-și realiza dreptul la libertatea de opinii politice prin intermediul formațiunilor politice în care se pot asocia. În acest scop art. 41 cuprinde dreptul cetățenilor de a se asocia liber în partide și alte organizații social politice. Partidele politice contribuie, cum precizează articolul nominalizat, la exprimarea voinței politice a cetățenilor, realizând astfel catalizarea aspirațiilor latente ale militanților, aderenților sau susținătorilor, a opiniilor individuale difuze și adeseori contradictorii, reflectând sinteza calitativă a tuturor acestora.

Din textul articolului comentat prof. Victor Popa face concluzia că dreptul de asociere liberă în partide politice atrage după sine pluripartitismul care se caracterizează prin situația în care există mai mult de două partide politice. Acest sistem multiplică posibilitățile de alegere și înlesnește o mai mare distribuție a opiniilor politice, fiecare dintre partide având la dispoziție condiții egale de desfășurare a campaniei electorale, precum și în stabilirea unui statut al opoziției.

După cum vedem, susține autorul, noțiunile de pluralism politic și pluripartitism nu sunt identice și nu se confundă. Ambele sunt valori democratice ale societății. În concluzie putem afirma că pluripartitismul este o condiție de bază a pluralismului politic, condiție fără de care nici nu poate exista.

Alternativa pluripartitismului o constituie sistemul partidului unic, în care puterea este concentrată la un pol al societății și în care se instituie o doctrină și o ideologie dominante. Într-o societate construită pe modelul partidului unic, dreptul la asociere este afectat, de vreme ce singura modalitate și "libertate" de asociere este circumscrisă unui partid unic.

În acest sens, vom sublinia că existența partidelor politice poate fi considerată drept unul din criteriile fundamentale ale democrației.

Importanța pluripartitismului politic o vom demonstra prin următoarele funcții pe care le exercită partidul politic, evidențiate de Ion Deleanu:

a) *de corp intermediar între popor și putere, ceea ce contribuie la degajarea voinței generale și la valorizarea ei ca impuls față de putere,*

b) *de realizator al conducerii societății prin accederea la statutul de partid de guvernământ și prin transformarea programului său în program guvernamental;*

c) *de agent al acțiunii de informare și educare politică a cetățenilor, de formare a exigențelor acestora față de putere, de armonizare și agregare a diverselor interese;*

d) *de asigurare a unui cadru tematic, doctrinar sau ideologic campaniei electorale, de formare și informare a opiniei alegătorilor, de selectare a candidaților, de încadrare în grupuri parlamentare a celor aleși, de asigurare a asistenței politice pentru aceste grupuri și a legăturilor lor cu alegătorii .*

Aici am mai adăuga o funcție, deosebit de valoroasă: aceea de contra-putere ori, după cum afirma Montesquieu, pentru ca să nu existe posibilitatea de a se abuza de putere, trebuie ca, prin rânduiala statornicită, puterea să fie înfrânată de putere.

Nu ne referim la nici una din cele trei forme de putere: legislativă, executivă și judecătorească, menționează autorul, ci la o forță organizată care nu exercită direct puterea de stat, dar care, prin mijloace disponibile (presă, audio-vizual, contactele directe cu alegătorii), o poate influența într-o măsură oarecare.

Teodor Cârnaț și Marina Cârnaț. Capitolul I, C 13.3-13.4 Libertatea cuvântului; Libertatea presei. În Protecția juridică a drepturilor omului [9, p.382].

Autorii în lucrarea sa specifică că Curtea Europeană a stabilit că persoanele se bucură de dreptul de a critica liderii politici, oficialitățile, guvernele și instituțiile statului, și criticile date pot fi pedepsite doar atunci când acestea sunt false din punct de vedere faptic sau excesiv de

jignitoare. Chiar și în cazurile în care limita permisibilă a discursului este încălcată, pedeapsa trebuie să fie proporțională cu delictul.

Decizii ale Curții Europene au stabilit că divulgarea sau descoperirea de către terțe persoane a unor fapte legate de condiția fizică, sănătatea sau personalitatea cuiva încalcă dreptul la viața privată, dar pot fi justificate în interesul prevenirii faptelor penale. Similar, prezentarea unor fotografii intime drept probe într-un proces, precum și păstrarea de date, inclusiv documente, fotografii și amprente legate de activități infracționale din trecut pot încălca art. 8, dar pot fi și justificabile prin interesul prevenirii faptelor penale și al protejării ordinii publice.

Art. 10 (2) prevede posibilitatea limitării de exprimare pentru a garanta autoritatea și imparțialitatea puterii judecătorești. Curtea Europeană a hotărât că la interpretarea acestei prevederi trebuie de avut în vedere art. 6 al CEDO, care garantează dreptul la un proces echitabil, conținând cazurile când accesul în sala de ședințe poate fi interzis presei și publicului, inclusiv cazul când publicitatea ar fi de natură să aducă atingere intereselor justiției.

În dreptul internațional guvernele sunt îndreptățite să restrângă exprimarea atunci când trebuie apărată ordinea publică, atâta vreme cât restrângerea este proporțională cu amenințarea ce a generat-o.

Cenzura prealabilă reprezintă restrângerea aplicată înaintea exprimării sau publicării exprimării. Mecanismele cenzurii prelabile conțin condiții incluse în autorizarea de funcționare ce pot avea ca efect: împiedicarea unui ziar de a publica sau a unui jurnalist de a lucra; ordinele de suspendare a apariției publicațiilor, precum și controalele vamale și alte controale la trecerea frontierei menite a exclude informațiile și ideile de la intrarea în țară.

Desigur, exprimarea opiniilor prin presă nu poate fi în afara unor limitări juridice. Aceste coordonate trebuie să fie expres prevăzute de lege și să fie necesare respectării drepturilor sau reputației altora, apărării securității naționale, ordinii publice, sănătății sau moralității publice. De aceea, apare firească interzicerea și pedepsirea prin lege a propagandei în favoarea războiului și a oricărui îndemn la ură națională, rasială, sau religioasă, care constituie o incitare la discriminare, la ostilitate sau la violență. Libertatea presei exclude orice control preventiv (cenzură), dar unele restricții sunt admisibile în legătură cu anumite publicații, precum cele destinate tineretului, publicațiile pornografice etc. Răspunderea revine autorilor, editorilor, directorilor, redactorilor-șefi, potrivit atribuțiilor și contribuției fiecăruia.

În exercitarea libertății presei trebuie să existe unele garanții materiale, precum: tipografii, edituri, stocuri de hârtie, mijloace de difuzare etc.

Ion Guceac. Curs elementar de Drept constituțional, Capitolul III, Paragraful 7, Drepturile politice [10, p.109].

Libertatea opiniei și a exprimării ca drept fundamental este consacrată în art. 32 din Constituție, libertatea opiniei și a exprimării constă în libertatea gândirii, a opiniei, precum și libertatea exprimării în public prin cuvânt, imagine sau prin alt mijloc posibil. Sintagma „sau alt mijloc posibil” presupune o interpretare largă: discursuri, luări de cuvânt, strigăte, cântece etc. Totodată, libertatea exprimării este limitată de interdicția de a prejudicia onoarea, demnitatea sau dreptul altei persoane la viziune proprie (Constituția Republicii Moldova, art. 32 alin. (2); Pactul internațional cu privire la drepturile civile și politice (art. 19)), lucru care nu poate fi spus despre o parte din presa națională, urmărind scopuri comerciale (sporirea tirajului), nu respectă această interdicție.

Constituția (art. 32 alin. (3)) interzice și pedepsește prin lege contestarea și defăimarea statului și a poporului, îndemnul la război de agresiune, la ură națională, rasială sau religioasă, incitarea la discriminare, la separatism teritorial, la violență publică, precum și alte manifestări ce atentează la regimul constituțional.

Cetățenii au dreptul la libertatea opiniei și a exprimării, chiar și atunci când guvernanții consideră că ceea ce vor spune aceștia va face mai mult rău decât bine.

Alexandru Arseni. Drept constituțional și instituții politice, Capitolul 1.6, Caracterul de excepție al restrângerii exercițiului unor drepturi sau al unor libertăți [11, p.56].

Clauza generală de restrângeri. Această clauză generală de limitare a exercițiului drepturilor figurează într-un text convențional și se aplică tuturor drepturilor stipulate de acel text.

În sistemul doctrinar din Republica Moldova, autorul examinează problema ce ține de restrângerea exercițiului unor drepturi fundamentale explicând succint esența art.54 din Constituție și concluzionând că drepturile proclamate în art. 20-24 din Constituție nu pot fi încadrate în limitele art.54 din Constituția Republicii Moldova.

Totodată, documentele juridice internaționale la acest capitol invocă încă un principiu - cel al „proportionalității cu cauza care le-a determinat”. Nerespectat-rea acestui principiu, chiar fiind respectate celelalte, duce la eficacitate zero a măsurilor de limitare sau restrângerea exercițiului drepturilor, lasă loc liber pentru arbitrar, abuz, dictatură.

Însă practica constituțională a statelor a aplicat altă formulă și a exprimat toate aceste principii într-un singur articol, de exemplu art.49 al Constituției României și art.54 al Constituției Republicii Moldova. Conform acestor prevederi, restrângerea se poate face ca excepție și numai prin lege. Însă și legea poate face acest lucru numai dacă restricțiile sunt necesare în următoarele scopuri: în interesele securității naționale, integrității teritoriale, bunăstării economice a țării, ordinii publice în scopul prevenirii tulburărilor în masă și infracțiunilor, protecției drepturilor, libertăților și demnității altor persoane, împiedicării

divulgării informațiilor confidențiale sau garantării autorității și imparțialității justiției. Așadar, Constituția însăși limitează legea ajustând măsurile de restrângere doar la anumite situații clar definite și de o importanță incontestabilă.

Aceste situații indicate „implică apărarea unor valori sociale și umane care prin rolul lor pot legitima măsuri de natura celor menționate”.

Reglementările constituționale mai impun încă două condiții cumulative, și anume că „restrângerea trebuie să fie proporțională cu situația care a determinat-o” și că ea „nu poate atinge existența dreptului sau a libertății”. Prin această a doua condiție trebuie să înțelegem că restrângerea nu duce la dispariția drepturilor sau libertăților, la abrogarea lor legală, ci doar la aceea că, în perioada respectivă și în condițiile indicate în lege, orice persoană nu se poate prevala de ele.

Prin Legea constituțională nr.351-XV din 12.07.2010, art.54 din Constituția Republicii Moldova a suportat modificări prin adoptarea unui amendament prin care s-au introdus două alineate noi și s-a dat o nouă redacție alin.(1), devenit, respectiv, alin.(2) al art.(54), fiind lărgite situațiile care duc la restrângerea exercițiului unor drepturi sau al unor libertăți.

Totodată, au fost introduse două alineate noi, și anume: (1) „în Republica Moldova nu pot fi adoptate legi care ar suprima sau ar diminua drepturile și libertățile fundamentale ale omului și cetățeanului”. Această reglementare constituțională este o bază judiciară fundamentală și o piedică în calea Parlamentului privind încercările de a atenta la plenitudinea drepturilor și libertăților fundamentale ale omului ca valori supreme.

De asemenea, vom sublinia că acest amendament și mai mult a ridicat garanția constituțională a drepturilor și libertăților cetățenilor ca valori supreme. Și iată de ce: dacă alin.(2) al art.142 din Constituție stabilește că „nici o revizuire nu poate fi făcută dacă are ca rezultat suprimarea drepturilor și libertăților fundamentale ale cetățenilor sau a garanțiilor acestora”, apoi alin.(2) al art.54 din Constituție interzice și adoptarea legilor organice și ordinare. S-ar părea, la prima vedere, că, din punct de vedere legal, nu era nevoie de acest alineat, deoarece chiar dacă Parlamentul ar adopta o atare lege, oricum ea ar fi declarată neconstituțională de către Curtea Constituțională. Totuși, din considerente morale și politice, alineatul nou adus art.54 din Constituție este îndreptățit și acceptat.

Constituția Republicii Moldova a mers și mai departe indicând direct în alin.(3) al art.54 care drepturi nu pot fi restrânse. Prin urmare, nu pot fi restrânse drepturile prevăzute în art.20-24 din Constituție, și anume: accesul liber la justiție; prezumția nevinovăției; neretroactivitatea legii; dreptul fiecărui om de a-și cunoaște drepturile și îndatoririle; dreptul la viață și la integritatea fizică și psihică.

Tudor Drăganu. Secțiunea-F, Drepturi social-politice, în Drept constituțional și instituții politice. Tratat elementar. Vol. I [12, p.417].

Dezvoltarea tehnicii moderne în domeniul mijloacelor de comunicare în masă a făcut ca dreptul constituțional să fie confruntat azi cu probleme de reglementare deosebit de complexe, în special în legătură cu presa scrisă, cu transmisiile radio și televizate.

În primul rând, prin audiența foarte largă pe care o oferă exprimării ideilor și opiniilor, aceste mijloace de comunicare sunt de natură să exercite o influență imensă asupra opiniei publice. Astfel, utilizarea lor abuzivă poate aduce importante prejudicii drepturilor și libertăților individuale, precum și desfășurării pe baze democratice a vieții publice. Iată de ce orice reglementare legală în această materie va trebui să fie foarte atent cântărită, pentru a răspunde atât exigențelor promovării libertății de exprimare a gândurilor, a opiniilor și a credințelor religioase, cât și nevoii de a nu încuraja excesele și abuzurile.

În al doilea rând, punerea în funcție a imprimărilor moderne, a unor posturi de radio și televiziune presupune eforturi financiare, care nu sunt la îndemâna oricui. Există de aceea riscul ca mijloacele de comunicare în masă să fie monopolizate fie de puterea politică în dauna partidelor de opoziție, fie de diferite grupuri particulare în vederea promovării unor interese egoiste. În aceste condiții, măsuri legale de ocrotire a libertăților individuale și publice și, în general, a drepturilor și intereselor cetățenilor devin necesare. În funcție de tendințele lor mai autoritare sau mai liberale, reglementările legale în materie de presă se pot grupa în lumina dreptului comparat în două sisteme principale: regimul preventiv și cel represiv.

Regimul preventiv se caracterizează prin faptul că permite autorităților publice competente luarea unor măsuri pentru a preîntâmpina comiterea unor delictе de presă sau producerea, prin intermediul acesteia, a unor efecte dăunătoare intereselor considerate generale.

Regimul represiv pleacă de la ideea că libertatea presei este incompatibilă cu luarea unor măsuri restrictive prealabile apariției unei publicații, măsuri al căror efect ar fi de a ridica piedici sau interdicții în calea punerii ei în circulație. De aceea, în parametrii acestui sistem, numai justiția, și anume posterior apariției unei publicații, poate interveni în vederea aplicării sancțiunilor prevăzute de lege pentru delictul de presă comis.

Ion Deleanu. Paragraful 211. Drepturi și libertăți ale persoanei, în raporturile ei cu societatea sau cu statul, exercitate de regulă individual, În Instituții și proceduri constituționale – în dreptul român și în dreptul comparat [13, p.922].

Prof. Ion Deleanu în paragraful respectiv, referindu-se la libertatea de exprimare, relevă că Curtea Europeană, fixându-și ca axiomă fundamentală pentru judecățile ei de valoare ideea că „nu există democrație fără pluralism”, a decis constant că libertatea de exprimare, consacrată de

art. 10 al Convenției Europene, implică, sub rezerva celor prevăzute la alin. (2) al acestui articol, nu numai „informații sau idei primite favorabil sau considerate ca inofensive ori indiferente, dar și cele care frapează, șochează sau îngrijorează”. «Libertatea de exprimare» cuprinde de fapt două libertăți: «libertatea de opinie» și «libertatea de informare». Ambele implică obligații pozitive și obligații negative din partea statului: vertical, asigurarea posibilităților egale de exprimare; orizontal, prevenirea sau înlăturarea oricăror exigențe excesive.

«Libertatea de exprimare» aparține oricărei persoane fizice sau juridice, precum și grupurilor de particulari, asumându-și însă îndatoriri și responsabilități și respectând valorile apărute de Convenția Europeană.

Libertatea cuvântului semnifică posibilitatea asigurată fiecăruia de a-și exterioriza prin viu grai punctele de vedere, concepțiile sau convingerile în legătură cu orice problemă de interes colectiv sau personal, fără niciun fel de îngrădire, în cadrul și cu respectarea valorilor morale și juridice ale societății, precum și a valorilor ocrotite de Convenția Europeană.

Libertatea presei constituie unul dintre cele mai eficiente mijloace pentru asigurarea «vitalității corpului social», căci o putere care nu recunoaște replica are toate șansele să ajungă o putere atrofiată, insensibilă și deci iresponsabilă. Libertatea presei implică nu numai dreptul de a face cunoscute public, pe această cale, convingerile, ideile, opțiunile etc. individuale sau de grup, dar și alte numeroase drepturi și datorii care privesc imprimarea, transportul, colportajul, vânzarea, afișul etc., precum și statutul juridic al jurnalistului.

Sunt frecvente formele abuzive de manifestare a acestui drept, adesea convertit stupid în «dreptul de a calomnia». Față de asemenea manifestări sunt justificate măsurile represive, nu însă cele preventive, constând în suprimarea dreptului.

În orice caz, libertatea presei presupune nu numai consacarea acestui «drept fundamental», dar și garantarea lui; mai întâi, prin înlăturarea măsurilor prohibitive și «preventive» în acest domeniu. Libertatea presei nu poate fi însă nelimitată. Dar limitele libertății presei trebuie să fie legitime și descrise expres. Limitele libertății presei pot fi grupate în două categorii: a) limite speciale; b) limite generale. În cadrul limitelor speciale s-ar putea înscrie protecția față de publicații de origine sau de proveniență străină, securitatea și ordinea publică în situații excepționale, protecția tineretului etc. În cadrul limitelor generale ar putea fi menționate: sesizarea instanței de către cei interesați pentru a obține o decizie judecătorească sancționatoare și repararea prejudiciului cauzat, stabilirea unor măsuri legale represive (sancționarea delictelor de presă - delicta contra ordinii publice și delicta contra particularilor). Libertății presei i se asociază dreptul la replică (Decizia Curții Constituționale nr. 8 din 31 ianuarie 1996). Spre deosebire de alte prevederi ale Convenției, precum cele din art. 8, art. 9 și art. 11, care cuprind interdicții formulate în formă negativă, de genul „nu poate face obiectul

altor restrângeri decât acelea care, prevăzute de lege, constituie măsuri necesare într-o societate democratică", art. 10 pct. 2 cuprinde un enunț afirmativ: „exercițiul acestor libertăți ce comportă datorii și responsabilități poate fi supus unor formalități, condiții, restrângeri sau unor sancțiuni prevăzute de lege”.

Constituția însăși consemnează câteva dintre garanțiile acestor libertăți: libertatea de exprimare implică și libertatea de a înființa publicații; nici publicație nu poate fi suprimată; cenzura de stat este interzisă. Puține garanții, dar substanțiale și suficiente. Cu condiția însă ca prin exercițiul libertății de exprimare să nu se defăimeze țara și națiunea, să nu se îndemne la război de agresiune, la ură națională, rasială, de clasă, religioasă, să nu se incite la discriminare, la separatism teritorial, la violență publică ori la manifestări obscene, contrare bunelor moravuri. De asemenea, libertatea de exprimare nu poate prejudicia demnitatea, onoarea, viața particulară a persoanei, nici dreptul acesteia la propria imagine.

Ioan Murau, Elena Simina Tănăsescu. Secțiunea a IV-a, 2.5 Drepturile și libertățile social-politice, în *Drept constituțional și instituții politice* [14, p.200].

Conținutul dreptului la informație este complex, dimensiunile sale fiind în continuă dezvoltare. De aceea textul constituțional prin articolul 31 reușește exprimarea juridică a unui conținut complex și dinamic garantând accesul persoanei la orice informație de interes public.

Dacă privim în general conținutul dreptului la informație el cuprinde: dreptul persoanei de a fi informată prompt, corect și clar cu privire la măsurile preconizate și mai ales luate de autoritățile publice; accesul liber la sursele de informație publică, științifică și tehnică, socială, culturală, sportivă etc.; posibilitatea persoanei de a recepționa direct și în mod normal emisiunile de radio și televiziune; obligația autorităților guvernamentale de a crea condițiile materiale și juridice pentru difuzarea liberă și amplă a informației de orice natură. Dreptul la informație presupune și colaborare internațională.

Articolul 31 din Constituție, reglementând dreptul la informație cuprinde dispoziții privind a) informațiile în general, atunci când în alineatul (2) folosește exprimarea orice informație de interes public; b) informațiile despre evenimente sau acțiuni hotărâte de către autoritățile publice - alineatul (2); c) informații cu caracter personal - alineatul (2).

Asigurând dreptul la informație, Constituția stabilește obligații corelative în sarcina autorităților publice: de a informa corect cetățenii asupra problemelor de ordin public, dar și de ordin personal; de a asigura prin serviciile publice dreptul la antenă; de a asigura protecția tinerilor și securitatea națională. Trebuie să subliniem că dreptul la informație (și această subliniere marchează exact dimensiunile acestui drept) privește numai informațiile de interes public. De aici rezultă că acest drept nu implică nici accesul la informații cu caracter secret, nici obligația autorităților publice de a da asemenea informații. Anumite informații nu trebuie și nu pot fi date,

cum ar fi de exemplu unele informații cu caracter judiciar sau privind anchete parlamentare, informații privind apărarea națională sau siguranța națională etc.

Dreptul la informație, ca toate drepturile și libertățile de exprimare și de răspândire a opiniilor, credințelor, ideilor, comportă anumite coordonate juridice, anumite limite. Este și motivul pentru care prin alineatul (3) se stabilește că prin exercitarea acestui drept nu se poate și nu trebuie să se prejudicieze măsurile de protecție a tinerilor sau securitatea națională. Cât privește serviciile publice de radio și televiziune, Constituția impune adoptarea unei legi organice relative la organizarea lor și controlul parlamentar al activității lor.

Cristian Ionescu. Secțiunea-C Drepturile social-politice, în Instituții politice și Drept constituțional [15, p.442].

Prof. Cristian Ionescu susține că gândurile, opiniile, credințele religioase ca și convingerile ateiste, creațiile de orice fel, pot fi exprimate prin viu grai, prin scris, prin mijloace mecanice, electronice, inclusiv prin mijloace de informare în masă, în condiții de deplină libertate. Mai mult, relevă autorul, legiuitorul constituant a statuat că libertatea de exprimare este inviolabilă, în orice formă s-ar manifesta aceasta.

Libertatea de exprimare se află la originea unei libertăți de sine stătătoare: libertatea presei. Aceasta presupune, între altele, interzicerea cenzurii, libertatea de a înființa publicații, interzicerea suspendării sau suprimării unei publicații. Libertatea de exprimare prin viu grai (libertatea cuvântului), ca și libertatea de exprimare prin mijloace de informare în masă (libertatea presei), nu pot prejudicia demnitatea, onoarea, viața particulară a persoanei și nici dreptul la propria imagine.

Constituția prevede că sunt interzise de lege defăimarea țării și a națiunii, îndemnul la război de agresiune, la ură națională, rasială, de clasă sau religioasă, incitarea la discriminare, la separatism teritorial sau la violență publică, precum și manifestările obscene, contrare bunelor moravuri. Constituția nu menționează legile respective. Rezultă că prin lege pot fi interzise asemenea manifestări, în măsura în care acestea nu sunt deja interzise. Constituția face trimitere, de asemenea, la o lege specială privind delictele de presă.

Dreptul la informație nu este raportat exclusiv la presă. Cetățeanul este îndreptățit să aibă acces la orice informație de interes public. Potrivit Constituției, autoritățile publice potrivit competențelor ce le revin, sunt obligate să asigure informarea corectă a cetățenilor asupra treburilor publice și asupra problemelor de interes personal. Mijloacele de informare în masă publice și private, sunt obligate să asigure informarea corectă a opiniei publice.

Gheorghe Iancu. Secțiunea a 2-a Libertatea de exprimare în Drepturile, libertățile și îndatoririle fundamentale în România [16, p.390].

Autorul menționează că, datorită strânsei legături între libertatea de exprimare și dreptul la informație, acestea sunt reglementate împreună în art. 19 din Declarația Universală a Drepturilor Omului, în care se arată că „Orice individ are dreptul la libertatea de opinie și de exprimare, ceea ce implică dreptul de a nu fi tulburat pentru opiniile sale și acela de a căuta, de a primi și de a răspândi, fără considerații de frontieră, informații și idei prin orice mijloace de exprimare”.

Pe aceeași linie de gândire, în art. 19 din Pactul internațional cu privire la drepturile civile și politice, susține autorul, se stipulează că nimeni nu trebuie să aibă de suferit din cauza opiniilor sale. Orice persoană are dreptul la libertatea de exprimare; acest drept cuprinde libertatea de a căuta, de a primi și de a răspândi informații și idei de orice fel, indiferent de frontiere, sub formă orală, scrisă, tipărită ori artistică sau prin orice alt mijloc, la alegerea sa.

Exercitarea libertăților prevăzute la paragraful 2 al prezentului articol comporta obligații și răspunderi speciale. În consecință, ea poate fi supusă anumitor limitări care trebuie însă stabilite în mod expres prin lege și care sunt necesare: a) respectării drepturilor sau reputației altora; b) apărării securității naționale, ordinii publice, sănătății sau moralității publice.

Într-o modalitate asemănătoare este reglementată libertatea de exprimare și în art. 10 din Convenția Europeană, în care se arată că orice persoană are dreptul la libertatea de exprimare. Acest drept cuprinde libertatea de opinie și libertatea de a primi sau de a comunica informații ori idei fără amestecul autorităților publice și fără a ține seama de frontiere. Prezentul articol nu împiedică statele să supună societățile de radiodifuziune, de cinematografie sau de televiziune unui regim de autorizare. Exercitarea acestor libertăți ce comportă îndatoriri și responsabilități poate fi supusă unor formalități, condiții, restrângeri sau sancțiuni prevăzute de lege, care constituie măsuri necesare, într-o societate democratică, pentru securitatea națională, integritatea teritorială sau siguranța publică, apărarea ordinii și prevenirea infracțiunilor, protecția sănătății sau a moralei, protecția reputației sau a drepturilor altora pentru a împiedica divulgarea de informații confidențiale sau pentru a garanta autoritatea și imparțialitatea puterii judecătorești.

Exprimarea "în public" este definitorie pentru conținutul juridic al acestei libertăți, termenul public fiind definit prin legi. Explicația acestei idei constă în faptul că, simpla probabilitate, pe care o are un om de a avea o anumită opinie, nu are nici o valoare, din punctul de vedere al libertății de exprimare, dacă nu este comunicată celor din jur. Ca urmare, este necesară găsirea unor forme și mijloace adecvate și eficiente pentru realizarea comunicării.

Libertatea presei este cea mai importantă parte a libertății de exprimare și are o istorie îndelungată, fiind considerată ca una din cele mai vechi libertăți. Cu toate că este posibilă suspendarea unei publicații, în jurisprudența Curții Europene s-a mai decis că există posibilitatea interdicției, care poate fi dată unui periodic, de a publica informații asupra unor anumite procese

civile; interdicției de retransmisie prin cablu, a unor emisiuni radio difuzate pornind dintr-o țară vecină, dar și considerarea ca abuziv a refuzului autorităților competente de a autoriza o societate de electronică de uz casnic de a recepta, cu ajutorul unei antene parabolice, programe televizate necodate provenind de la un satelit de telecomunicații, pentru că acest refuz este o încălcare a art. 10 din Convenția Europeană.

Publicații de specialitate și alte surse de informare în masă.

Un important reper al situației respectării dreptului la libertatea opiniei și exprimării se regăsește în multiple publicații a unui număr impunător de autori, atât din Republica Moldova, cât și din străinătate. Printre acestea sunt considerate relevante publicațiile următorilor autori:

Doina Micu. *Garantarea drepturilor omului în practica Curții Europene a Drepturilor Omului și în Constituția României* [17, p.94].

Privind dreptul la libera exprimare a opiniei Doina Micu spune că statul are față de acest drept al individului trei categorii de obligații: obligația de a se abține de la limitarea libertății de a primi informații și idei; obligația pozitivă de a asigura exercițiul acestui drept prin garantarea existenței unor mijloace de informare diversificate; obligația de a supraveghea existența acestei libertăți în mod efectiv. Statul trebuie să se opună concentrării excesive a presei și să asigure diversitatea mijloacelor de comunicare a informațiilor și ideilor. Această atitudine adoptată de mai multe state europene a fost inserată ca obligație ce incumbă statelor în Rezoluția Comitetului de Miniștri a Consiliului Europei (74) 43 din 16.12.1974

Exprimarea liberă a ideilor în presă presupune absența controlului a priori, a oricărui fel de cenzură. Circulația informațiilor și ideilor trebuie să se facă fără nici un fel de cenzură și transfrontalier. Această libertate se aplică oricărui gen de informații indiferent de suportul lor material, care poate consta în: publicații scrise, emisiuni radiofonice și televizate. Statul are obligația de a nu cenzura, de a nu bruija emisiunile radiodifuzate și de a acorda timp de antenă în condițiile regimului de autorizare. Regimul de autorizare trebuie să fie fundamentat pe rațiuni practice legate de penuria "undelor" și nu pe restricții deghizate ale libertății de exprimare.

Sistemul de autorizare s-a dovedit a fi necesar ca o consecință a existenței unui număr limitat de mijloace tehnice de difuzare disponibile, de cerințe tehnologice și de surse financiare restrânse față de cererea mult mai mare decât oferta. Având în vedere jurisprudența Comisiei și a Curții se poate afirma că practica statelor membre ale Consiliului Europei a evoluat în timp, de la o poziție restrictivă spre una cu caracter liberal, coerent.

Carmen Moldovan. *Capitolul IV Principiul libertății de exprimare în doctrina și jurisprudența constituțională română. În Libertatea de exprimare. Principii, Restricții. Jurisprudență* [3, p.444].

Libertatea de exprimare din punct de vedere constituțional are un conținut complex. Este una dintre cele mai vechi libertăți cetățenești, o libertate de tradiție. Constituția definește ce anume se poate exprima liber și prin ce forme și mijloace. Potrivit formulării largi, se stabilește domeniul reglementat, cât și imposibilitatea nominalizării prin Constituție a tuturor creațiilor spirituale. Una dintre condițiile exercitării libertății de exprimare este dată de realizarea acesteia în public.

Libertatea cuvântului semnifică posibilitatea fiecărei persoane de a-și exterioriza prin viu grai punctele de vedere, concepțiile sau convingerile în legătură cu orice problemă de interes colectiv sau personal, fără îngrădiri .

Libertatea presei reprezintă unul dintre mijloacele de a aduce la cunoștința publicului convingeri, idei, opțiuni individuale sau de grup. Exercițarea acestui drept implică și o se printre care recunoașterea unui drept la replică.

Principalul aspect negativ în materie de consacrare a libertății presei este dat de lipsa definirii exprese a activității de presă, dispoziția constituțională făcând trimitere la faptul că delictele de presă urmează a fi stabilite prin dispoziții legale, neadoptate nici până în prezent. În situația acestui vid de reglementare, în cazul în care prin desfășurarea activității jurnalistice se aduce atingere altor drepturi și libertăți fundamentale, în stabilirea sancțiunilor urmează a se aplica regulile generale cu caracter civil sau penal. De asemenea, un alt aspect este dat de emiterea opiniei" criticabile conform căreia libertatea de exprimare de care beneficiază presa, ca titular special al acestui drept, ar avea caracter absolut, neputând fi limitată de dispoziții legale.

Prevederile constituționale consemnează câteva garanții: libertatea de exprimare implică și libertatea de a înființa publicații, nici o publicație nu poate fi suprimată, este interzisă cenzura de stat.

Limitele de exercitare a libertății de exprimare protejează interese publice și drepturi individuale, în conformitate cu instrumente internaționale la care România este parte, cum sunt Pactul internațional cu privire la drepturile civile și politice sau Convenția europeană a drepturilor omului.

Exercițarea abuzivă a libertății de exprimare, cu depășirea limitelor trasate, pune problema răspunderii juridice. Cu privire la formele răspunderii, dispozițiile art. 30 alin. (8) din Legea fundamentală stabilește două forme ale răspunderii: civilă și penală. Răspunderea civilă revine editorului sau realizatorului, autorului, organizatorului manifestării artistice, proprietarului mijlocului de multiplicare, a postului de radio sau televiziune, în condițiile legii. Folosirea expresiei „în condițiile legii" semnifică misiunea ce revine legiuitorului de a stabili în detaliu condițiile stabilirii răspunderii, dimensiunile acesteia, repartizarea răspunderii civile.

O componentă esențială a libertății de exprimare este dreptul la replică, însă dispozițiile constituționale nu prevăd în mod expres acest drept. Existența acestuia a fost subliniată ca rezultat al interpretării date de Curtea Constituțională cu privire la excepțiile de neconstituționalitate a art. 74 alin. (2) și 75 alin. (2) din Legea presei nr. 3/1974, prin decizii pronunțate în anul 1996 [33, 34]. În deciziile Curții Constituționale se menționează faptul că dintr-o interpretare sistematică a dispozițiilor constituționale rezultă caracterul constituțional al dreptului la replică, la fel ca libertatea de exprimare a opiniilor. În raționamentul instanței de control constituțional se menționează că mijloacele de comunicare în masă au obligația de a asigura informarea corectă a opiniei publice.

În măsura în care au fost publicate informații cu caracter vexatoriu, este firesc ca persoanele lezate să solicite plata de daune materiale sau morale suferite ca urmare a difuzării respectivei informații.

Dreptul la replică răspunde intenției de reparațiune, însă aceasta trebuie exercitată cu respectarea regulii proporționalității, în sensul păstrării unor limite rezonabile ale replicii atât în ceea ce privește dimensiunea, cât și în ceea ce privește tonul.

Radu Chiriță. Convenția europeană a drepturilor omului. Comentarii și explicații. Volumul II [19, p.495].

Libertatea de opinie constituie elementul clasic ale libertății de expresie și presupune ca nici o persoană să nu suferă vreo atingere pentru exprimarea opiniilor sale. Posibilitatea oricărei persoane de a avea și de a exprima o opinie minoritară constituie o componentă esențială a societății democratice, care se bazează pe pluralism, toleranță și spirit de deschidere.

Pluralismul ideilor este fundamentul societății moderne europene, motiv pentru care art. 10 protejează nu numai ideile neutre și informațiile brute, ci și acele idei și informații care șochează, neliniștesc sau ofensează populația ori o parte a acesteia.

Libertatea de informare este un drept al oricărei persoane, indiferent de natura sa, și acoperă atât dreptul de a comunica informații fără restricții, cât și dreptul oricărei persoane de a la primi. Totuși, acest articol nu conferă persoanei un drept veritabil de acces la media, chiar dacă Curtea consideră că dreptul la replică, care constituie un element important al libertății de expresie, ține de dreptul reglementat prin art. 10. Într-o afacere judecată recent, instanța europeană a decis că, dacă, în principiu, mass-media privată trebuie să aibă libertate în materie editorială de a decide conținutul publicației, pot exista circumstanțe excepționale în care un jurnal poate fi în mod legitim ținut să publice o retractare ori scuze. În speță, reclamantul a avut posibilitatea de a-și trimite răspunsul la jurnalul în cauză, dar el a mers dincolo de un simplu răspuns la critică, formulând observații obscene și injurioase. În aceste condiții, Curtea nu a văzut vreun element al arbitrariului în decizia de a nu publica replica sa. Astfel, pe plan

europăean, libertatea de informare depășește limitele domeniului obișnuit al libertății de expresie-discursul politic, filosofic sau religios - ea nefiind definită prin conținutul, calitatea sau importanța în formației, ci prin modalitatea de formulare și intră în joc de îndată ce informația, indiferent de natura ei, împrumută un suport destinat să o facă publică.

Constituie astfel de ingerințe în libertatea de exprimare, ca și acte preventive ale statului, spre exemplu, obligația impusă în dreptul turc oricărei asociații de a obține autorizarea administrativă din partea prefectului a oricărui document emis de asociație ce urmează a fi dat publicității

De asemenea, s-a reținut existența unei ingerințe cu caracter preventiv în libertatea de exprimare a unor persoane, ridicarea de la domiciliul lor a mai multor documente ce urmau să fie difuzate pentru susținerea unei campanii publice împotriva uciderii animalelor ori a refuzului de a autoriza titlul unei reviste, pe motiv că era incitator.

Exemplul tipic de ingerință punitivă în libertatea de exprimare este condamnarea celui ce și-a exercitat libertatea de a se exprima liber. Din acest punct de vedere, pentru ca art. 10 să intre în joc, este suficientă existența unei condamnări de orice natură chiar și atunci când sancțiunea nu s-a executat, ori când s-a dispus amânarea pronunțării unei hotărâri de condamnare.

Mai mult, există o ingerință în dreptul la liberă exprimare și atunci când plângerea contra unui avocat, pentru declarații făcute în fața unei instanțe, a fost admisă, fără a i se aplica nici o sancțiune, întrucât aceasta va avea un efect inhibitor asupra activității sale profesionale. De asemenea, constituie ingerință punitivă în libertatea de exprimare concedierea unei persoane în urma unor acuzații grave adresate conducerii instituției la care lucra

Corneliu Liviu-Popescu. Hotărârile Curții Europene a Drepturilor Omului pronunțate în cauzele împotriva României (19908-2002) [19, p.232].

Prezenta culegere conține cele 35 de hotărâri pronunțate de Curtea Europeană a Drepturilor Omului în cauzele împotriva României, până la 31 decembrie 2002. Ele sunt ordonate cronologic.

Hotărârile sunt identificate prin formațiunea jurisdicțională de la care provin, data pronunțării (sau a comunicării valorând pronunțare), denumirea cauzei, numărul cererii și, dacă este cazul, indicații speciale (tipul de hotărâre, data rectificării). Fiecare hotărâre este precedată de indicarea articolelor de drept substanțial la care se referă dispozitivul.

Pentru fiecare hotărâre, sunt redată pe scurt situația de fapt și procedura în contenciosul european al drepturilor omului, iar apoi, integral, motivarea în drept, dispozitivul și eventualele opinii separate, cu excluderea susținerilor părților. Prin urmare, cititorul poate găsi integral soluțiile jurisprudențiale ale jurisdicției europene în cauzele de până în prezent, în care România a avut calitatea de pârât.

Cele mai multe din aceste hotărâri ale Curții de la Strasbourg sunt redactate numai în limba franceză. Chiar și pentru acele hotărâri pentru care există și o versiune în limba engleză, traducerea s-a făcut tot după versiunea în limba franceză.

În cazul în care hotărârea a fost publicată oficial în țară, sunt indicate numărul și data pentru Monitorul Oficial al României, Partea I.

Pentru a constitui o sursă de informare nealterată, sa preferat a nu interveni asupra sensului și literei textului, nici chiar atunci când este vorba de erori materiale evidente.

Lucrarea se adresează teoreticienilor și practicienilor dreptului, studenților și tuturor celor interesați de cunoașterea soluțiilor instanței europene în cauzele privind România.

Ion Bunduchi, Janeta Hanganu, Iulian Balan, Doina Costin. Studiu. Libertatea de exprimare și defăimarea: prevederi legale și practici reale [20, p.128].

Efectuând un studiu privind defăimarea autorii consideră că „dreptul la defăimare” ar fi rezultatul paradoxal al libertății presei în măsura în care utilizarea ei se circumscrie responsabilității. Adică jurnalistul este responsabil pentru libertatea pe care și-o asumă criticând concetățenii săi. La aceasta se rezumă textele legilor, dar ele sunt aplicate de judecători și o eventuală interpretare a textelor poate genera o cazuistică cu un alt deznodământ decât cel descris în scenariul întâi. Cu alte cuvinte, prevederile legii au acea pondere, pe care le-o dă judecătorul.

Dificultatea percepției și judecării cauzei de lezare a onoarei, demnității și reputației profesionale are și alte rădăcini. Ea derivă din defectele conținute în însuși textele legilor, inclusiv ale celor despre defăimare. Un exemplu concludent este, bunăoară, titulatura art. 16 din Codul civil: *Apărarea onoarei, demnității și reputației profesionale*.

Autorii studiului încearcă să pună în discuție anumite noțiuni privind onoarea și demnitatea cu dicționarul explicativ în mână susținând că: *onoare* – (1) integritate morală, sentiment al demnității care îndeamnă la fapte curajoase, (2) reputație bună, prestigiu, faimă, renume; (3) prețuire deosebită, respect, stimă acordată cuiva pentru virtuțile și meritele sale; (4) favoare, cinste; *demnitate* – (1) calitatea de a fi demn, autoritate morală, prestigiu, noblețe; (2) măreție; (3) funcție înaltă, rang înalt; *reputație* – (1) părere, opinie publică despre cineva sau ceva, felul în care cineva este cunoscut sau apreciat, renume; (2) nume bun, faimă, renume, celebritate.

Ceea ce observăm e că noțiunile respective nu au definiții distincte. Cu anumite rezerve, am putea spune că „onoare” înseamnă „demnitate și reputație”. Acest lucru e binevenit în beletristică, dar neavenit într-un text de lege, deoarece lasă loc pentru eventuale abuzuri. Noțiunile în cauză, pe de o parte, indică autoaprecierea persoanei – e dreptul ei la propria imagine, iar pe de altă parte, indică aprecierea persoanei, dată de către alții. De regulă,

autoaprecierea și aprecierea celor din jur nu coincid. Și atunci, judecătorul va trebui să determine câtă onoare, demnitate sau reputație a avut reclamantul și gradul în care acestea i-au fost lezate. Altfel spus, consideră autorii, este vorba de necesitatea unor prevederi legale exacte, care pornesc, orice am zice, de la noțiuni. Când noțiunile nu sunt clare, apar disfuncționalități la nivelul aplicării legii. Legea nu ar trebui să obțină forță juridică atâta timp cât este confuză, vagă. Însă condițiile de limitare a libertății cuvântului survin numai atunci când acest lucru este absolut necesar într-o societate democratică, adică în numele și în interesul democrației. Acesta este principiul călăuzitor pentru judecător: limitarea libertății de expresie să fie oportună pentru menținerea și ne-erodarea democrației. Trebuie să existe o necesitate socială deosebită pentru a recurge la limitarea libertății de expresie. Art. 10 apără chiar informația șocantă, pentru că informația în general nu poate fi doar neutră sau laudativă. CtEDO, în repetate rânduri, subliniază necesitatea unei abordări mai largi a informației, necesitatea unui grad mai mare al toleranței, fără de care nu poate exista democrația.

Publicații electronice.

Adriana Nicoleta Odină. Aspecte privind libertatea de exprimare și dreptul la viață privată și de familie [21].

Libertatea de exprimare demonstrează Nicoleta Odina, include mai multe drepturi fundamentale, fiind „*libertatea mamă*” a tuturor drepturilor de comunicare. Ea este strâns legată de garantarea demnității umane și ocupă un loc important în rândul drepturilor și libertăților omului și în cel al libertăților constituționale.

Din conținutul reglementărilor cuprinse în instrumentele juridice internaționale în materia drepturilor omului și din dispozițiile cuprinse în constituțiile unor țări, rezultă că libertatea de exprimare este desemnată fie sub această denumire, fie sub denumirea de „drept la libertatea de exprimare”, fie sub denumirile unora din aspectele sale: *libertatea cuvântului și libertatea presei*. Având în vedere că libertatea de exprimare este un drept consacrat atât de instrumentele juridice internaționale în materie, cât și la nivel constituțional, prin prisma explicațiilor terminologice anterioare, putem concluziona că libertatea de exprimare este deopotrivă: un drept al omului, o libertate publică și un drept fundamental și cetățenesc.

Autoarea susține ideea precum că, deoarece toate cele trei noțiuni se referă la *drepturi subiective*, dreptul la libertatea de exprimare este și el un drept subiectiv. Sub aspectul clasificărilor operate în literatura de specialitate cu privire la drepturile și libertățile fundamentale, remarcăm că libertatea de exprimare este un drept politic, ce face parte din generația a doua de drepturi și libertăți, dar este deopotrivă și un drept individual, ce ține de libertatea spirituală a fiecărei persoane, cât și un drept colectiv – sau mai degrabă convivial –

permițând comunicarea cu ceilalți Sub aspectul conținutului libertății de exprimare cuprins în reglementările internaționale și în cele constituționale, remarcăm că și acesta este diferit.

Astfel, unele instrumente juridice, releva Adriana Nicoleta Odina, includ expres în conținutul libertății de exprimare *libertatea de opinie și libertatea de informare*. În alte reglementări se include expres în conținutul libertății de exprimare doar *libertatea cuvântului* adică libertatea de opinie; libertatea de informare este reglementată ca drept separat, la fel ca și libertatea presei.

Alte reglementări includ în conținutul libertății de exprimare, alături de libertatea de opinie și informare, sau alături de libertatea cuvântului, și libertatea presei.

Izvorul libertății de exprimare, al formării și alegerii opiniei, menționează autoarea, este critica. Critica este aceea care poate ridica semne de întrebare în fața unor percepții deja consacrate ori pur și simplu enunțate și deasemenea poate crea idei și opinii noi. Fără o critică adecvată nu s-ar crea posibilitatea alegerii opiniilor iar suprimarea, interzicerea sau limitarea opiniilor ar bloca orice dezvoltare. Istoria a dovedit că orice încercare de a opri, de a suprima diferitele opinii a fost mai mult sau mai puțin dramatic refuzată de omenire.

Libertatea de exprimare în sens larg, al exprimării individualității, este elementul care pe lângă diferențele fizionomice, individualizează o persoană și o face diferită de ceilalți. Fără libertatea fundamentală de exprimare a percepțiilor și ideilor proprii nu ar exista individualități și nu ar exista evoluție.

Constantin Cosovan. Pluralismul politic. [22]

Constantin Cosovan, membru al grupului constituțional ”Timișoara”, remarcă faptul că interpretarea pe care mulți dintre reprezentanții partidelor politice o dau conceptului de pluralism politic, ca identificându-se cu pluralismul politico-partidic, este nefondată, din punct de vedere constituțional, și exclusivistă, trebuind să se aibă în vedere, într-un mod distinct și clar, că atitudinea și chiar acțiunea politică se pot întreprinde nu doar de pe poziții de membri ai unor partide politice, ci și la nivel individual, precum și la nivel de grup de interese specifice, de tip civic, etnic, religios ș.a. Apreciem astfel că, în cadrul precizării anterioare, trebuie evidențiate și chiar subliniate, mai ales, opinia, atitudinea și acțiunea politico-civică, ce caracterizează modul de manifestare al reprezentanților individuali, respectiv organizaționali, ai societății civile, care, ca și categorie populațională, este cu mult mai numeroasă și mai importantă, din punct de vedere societal (în aprecierea noastră), comparativ cu categoria politico-partidică profesionistă, pentru existența și evoluția societală benefică a unui stat democratic autentic.

Având în vedere cele menționate anterior, menționează Constantin Cosovan, dorim să evidențiem faptul că, în România, categoria politico-partidică a limitat, de fapt, în mod abuziv,

drepturile la exprimarea publică și mediatizarea opiniilor de tip politic, precum și participarea la alegeri (generale, respectiv locale), în calitate de independenți, ale reprezentanților societății civile (individuali, respectiv organizaționali), prin prevederi prioritare și părtinitoare, în cadrul Legii partidelor politice, care încalcă, însă, drepturile prevăzute în Constituția actuală a României (exemple: favorizarea candidaților la alegeri, propuși de partidele politice, prin acordarea dreptului de cumulare a resturilor electorale, precum și prin diminuarea dreptului candidaților independenți și respectiv a organizațiilor civice care îi susțin, de a avea reprezentanți în cadrul comisiilor electorale), încălcându-se, în acest mod, și drepturile prevăzute pentru întreaga populație a țării, în cadrul Legii egalității de șanse.

Jean-Paul Costa. Dreptul la informare (și libertatea de exprimare) în conformitate cu jurisprudența Curții Europene a drepturilor omului [23].

Dacă lăsăm de-o parte libertatea de opinie, susține Jean-Paul Costa, vedem că există două paliere, întrucâtva complementare și simetrice, în libertatea de exprimare: dreptul de a comunica informații, de a le difuza, în special pe calea presei și a mass-media; dreptul pentru public de a primi aceste informații.

Statul are obligații care sunt contrapartida acestor drepturi. Pentru comunicarea informațiilor, este vorba, în esență, de obligații negative, lipsa ingerinței, care nu este, de altfel, nelimitată. Conform paragrafului 2 al articolului 10, o atare ingerință este licită cu o triplă condiție, aceea să fie prevăzută de lege, să vizeze un scop legitim (a căror listă, limitativă, este fixată de același paragraf), în fine, să fie necesară într-o societate democratică, adică proporțională, după standardele democrației, cu scopul legitim vizat. Pentru primirea informațiilor, adică pentru ceea ce numim, pe bună dreptate, dreptul la informație, obligațiile autorităților publice sunt de asemenea negative, dar și pozitive, uneori: în anumite cazuri, acestea trebuie să pună la dispoziția publicului (sau a unei persoane) anumite informații, sub sancțiunea încălcării articolului 10 din Convenție.

Jurisprudența Comisiei și a Curții Europene a Drepturilor Omului a recunoscut foarte curând importanța acestei libertăți (libertatea de exprimare) pentru o democrație pluralistă. Știți, când ești lipsit de libertate, atunci îi apreciezi cel mai mult valoarea, iar aceasta este valabil în special pentru libertatea de exprimare, indiferent de suportul său: discursuri, conferințe, articole de presă, lucrări, filme, emisiuni de radio sau de televiziune, opere de artă etc. Corespondența este și ea, bineînțeles, o formă de exprimare, dar Convenția o protejează sub titlul altui articol, articolul 8, ca fiind legată de dreptul la respectarea vieții particulare, ceea ce nu este lipsit de logică.

Se poate vedea, rând pe rând, că jurisprudența apără puternic libertatea de exprimare, totuși ea nu îi acordă o întindere nelimitată. Libertatea de exprimare este deosebit de apărută, unii spun chiar "supra apărută", în două ipoteze:

1) Libertatea de exprimare în materie politică (într-adevăr, dezbaterile de idei este indispensabilă și inerentă democrației, de unde și ideea că aceste idei pot să comporte critici, chiar virulente).

2) Libertatea presei.

Această libertate nu este totuși nelimitată. Jurisprudența distinge mai multe ipoteze în care limitarea libertății de exprimare este legitimă. Aș putea distinge patru dintre acestea.

1) Mai întâi, chiar articolul 10 le permite statelor să supună unui regim de autorizări întreprinderile de radio, de cinema și de televiziune.

2) În al doilea rând, jurisprudența Curții este severă în ceea ce privește libertatea de exprimare, atunci când aceasta ofensează drepturile altora, în mod special sentimentele religioase ale cetățenilor (hotărârea *Institutul Otto Preminger vs. Austria* din 1994, în legătură cu difuzarea unui film inspirat din piesa lui Panizza "Conciliul dragostei"; de asemenea, pentru un film video considerat blasfematoriu, *Wingrove vs. Regatul Unit* din 1996)...

3) În al treilea rând, Curtea recunoaște statelor o *margină de apreciere* destul de largă atunci când ele instituie limitări ale libertății de exprimare din rațiuni de securitate națională sau ordine publică.

4) În al patrulea rând, în fine, și poate că avem aici limita cea mai importantă, dar și cea mai delicată, adusă libertății de exprimare, articolul 17 al Convenției poate să sustragă persoanele ce se reclamă a beneficia de articolul 10, de sub protecția garantată de articolul 10: altfel spus, acesta nu intră în joc.

Monica Macovei. Articolul 10 al Convenției europene pentru Drepturile Omului. Comentariu [24].

Libertatea de a comunica informații și idei are o importanță primordială pentru viața politică și structura democratică a unei țări. În absența acestei libertăți este imposibilă organizarea unor alegeri cu adevărat libere. În plus, o exercitare deplină a libertății de a comunica informații și idei permite critica liberă a Guvernului, care constituie indicatorul principal al unui sistem de guvernare liber și democratic. După cum a declarat Curtea în 1976, funcțiile sale de supraveghere „impun asupra sa obligația de a atrage o atenție deosebită principiilor caracteristice unei „societăți democratice”. Libertatea de exprimare constituie unul din fundamentele esențiale ale unei societăți democratice, una din condițiile primordiale ale progresului său și ale dezvoltării fiecărei persoane” (*Handyside v. Regatul Unit*, 1976).

Libertatea de a critica Guvernul a fost confirmată în mod explicit de către Curte în 1986: este de datoria presei „să comunice informații și idei dezbătute în arena politică, la fel ca și cele privind alte domenii de interes public. Presa nu are numai datoria de a comunica astfel de informații și idei, dar publicul are, de asemenea, dreptul de a le primi”.

Deși libertatea de a primi informații și opinii se refera la mijloacele de informare în masă, acordându-le dreptul de a comunica publicului astfel de informații și idei, Curtea, de asemenea, include în această libertate și dreptul publicului de a fi informat în mod adecvat, în special asupra problemelor de interes public.

Instituțiile de la Strasbourg nu au fost receptive la ideea de a include accesul la informații în domeniul de aplicare al articolului 10. De exemplu, în speța *Leander (Leander v. Suedia, 1987)* petiționarul a solicitat accesul la informații confidențiale din dosarele oficiale deținute de Guvern. El a pretins că refuzul de a i se oferi un post se datora informațiilor incluse în dosarele respective și dorea să contesteze aceste informații. Curtea a decis că petiționarul nu beneficia de protecția articolului 10.

Orice restricție, condiție, limitare sau orice altă formă de ingerință în libertatea de exprimare poate fi aplicată numai la o anumită exercitare a acestei libertăți. Conținutul dreptului la libertatea de exprimare nu trebuie să fie vreodată modificat. În această privință articolul 17 prevede: „nici o dispoziție din prezenta Convenție nu poate fi interpretată ca implicând, pentru un stat, un grup sau un individ, un drept oarecare de a desfășura o activitate sau de a îndeplini un act ce urmărește distrugerea drepturilor sau a libertăților recunoscute de prezenta Convenție sau de a aduce limitări mai ample acestor drepturi și libertăți decât cele prevăzute de această Convenție.

Toate legislațiile naționale sau alte regulamente care impun fidelitatea absolută și nelimitată sau restrângeri globale în materie de confidențialitate unor categorii speciale de funcționari de stat, așa cum sunt angajații serviciilor de securitate, forțelor armate, etc. sau funcționarii sistemului judiciar, ar încălca prevederile articolului 10. Astfel de restrângeri pot fi adoptate de către statele membre numai dacă ele nu au un caracter general, dar cazul *Wille v. Liechtenstein, 1999* vizează categorii speciale de informații, caracterul secret al cărora trebuie să fie examinat periodic, categorii specifice de funcționari de stat sau numai unii indivizi, care aparțin unor astfel de categorii și sunt temporare. În cazurile când argumentul invocat pentru a justifica impunerea datoriei de fidelitate sau de confidențialitate este apărarea „securității naționale”, Statele membre trebuie să furnizeze o definiție strictă și limitată a conceptului din urmă, evitând includerea domeniilor, care nu se încadrează în scopul securității naționale. La fel, statele trebuie să demonstreze existența unui pericol real împotriva interesului protejat, așa cum

este securitatea națională și trebuie să țină cont de interesul publicului de a fi informat asupra unor informații. Ignorarea acestor condiții conferă unor astfel de limitări a libertății de exprimare un caracter absolut incompatibil cu prevederile articolului 10, paragraful 2.

În conformitate cu această exigență, orice ingerință în exercitarea libertății de exprimare trebuie să aibă o bază legală în legislația națională. De regulă, aceasta presupune o lege scrisă și publică, adoptată de Parlament. Un Parlament național trebuie să decidă asupra admisibilității aplicării unei restricții.

George-Marius Mara. Ingerința în dreptul la liberă exprimare. Considerații privind incriminarea insultei și calomniei în dreptul penal român. Hotărâri CEDO [25].

În lucrarea sa George-Marius Mara sa concentrat asupra libertății de exprimare de care se bucură presa, cu o atenție specială asupra problematicii incriminării insultei și calomniei și a impactului pe care aceste fapte le au atunci când sunt comise prin mijloace mass-media.

Majoritatea drepturilor prevăzute de Convenția Europeană a Drepturilor Omului sunt drepturi condiționale, ceea ce înseamnă că ele permit ingerințe, ce sunt totuși supuse anumitor condiții, ținând cont de natura esențială a libertăților ocrotite. Libertatea de exprimare prevăzută de art. 10 al Convenției este una dintre aceste libertăți fundamentale, ce are un rol special în orice societate democratică, putând fi catalogată chiar ca una dintre garanțiile acesteia, o condiție primordială a progresului și a fericirii fiecăruia, așa cum au considerat judecătorii Curții în cauza *Handyside c. Regatului Unit*.

Libertatea de exprimare este atât un drept în sine, cât și un drept absolut necesar pentru realizarea altor drepturi garantate de Convenție, cum ar fi dreptul la liberă asociere, fiind totodată un drept individual, parte a libertății spirituale a fiecărui individ, dar și un drept colectiv, ce permite comunicarea cu ceilalți semeni.

Acest drept cuprinde libertatea de opinie și libertatea de a primi și comunica informații ori idei, fără a exista limite frontaliere ori impuse de autoritățile publice.

Nu este posibil să gândim libertatea de exprimare fără a lua în considerare, în prealabil, libertatea de opinie, deoarece prima este în mod necesar o manifestare exterioară a celei dintâi. Însă opinia ce nu este făcută cunoscută și altor persoane nu poate leza drepturilor celorlalți membri ai societății, și de aceea libertatea de opinie nu cunoaște niciun fel de îngrădiri, spre deosebire de exprimarea acesteia, care se poate dovedi, în unele situații, vătămătoare în relația cu alte valori fundamentale.

Exprimarea unei opinii presupune, în concret, exprimarea unei judecăți de valoare, ceea ce are o importanță deosebită sub aspect probator, deoarece, așa cum a decis Curtea în jurisprudența sa (mai ales raportat la libertatea presei), exactitatea judecăților de valoare nu

poate fi demonstrată așa cum pot fi demonstrate faptele concrete, iar a pretinde o asemenea probă ar duce inevitabil la o îngrădire nepermisă a libertății de opinie.

Așadar, exercițiul dreptului la liberă exprimare presupune unele îndatoriri și responsabilități, ce fac posibile restricționări, impunerea unor condiții în exercițiul acestuia, iar aceste ingerințe trebuie să întrunească trei caracteristici: să fie prevăzute de lege, să urmărească un scop legitim și să fie necesare într-o societate democratică, așadar să fie proporționale cu scopul urmărit. Îndatoririle pot apărea sub forma unor obligații specifice pentru unele categorii profesionale, cum sunt funcționarii publici, ce au o obligație de rezervă, mai ales când este vorba de informații protejate de secretul profesional. De asemenea, magistrații sunt supuși și ei aceleiași îndatoriri de a manifesta prudență atunci când critică funcționarea sistemului judiciar, ei trebuind să fie atenți la metodele folosite pentru a face aceasta.

Uneori, existența unor îndatoriri și responsabilități poate duce la expansiunea limitelor ce încadrează dreptul la liberă exprimare, așa cum este cazul presei, al cărei rol central într-o societate democratică este tocmai acela de a transmite informații. Luând în considerare impactul pe care mass-media, în special cea audiovizuală, îl are asupra formării opiniei publice, a rolului esențial pe care media îl joacă pentru funcționarea democrației, prin supravegherea atentă și semnalarea oricărei abateri de la normele legale și de la interesul public săvârșită de factorii decidenți din cadrul puterii legislative, executive ori chiar a celei judecătorești, Curtea a concluzionat afirmând că presa își poate îndeplini eficient funcția socială doar prin respectarea anumitor limite, ce țin mai ales de reputația altei persoane, drepturilor terților ori protejarea informațiilor confidențiale, misiunea jurnalistului fiind aceea de a comunica publicului doar probleme de interes general.

Promo-Lex. Raport. Drepturile omului în Moldova. Retrospectiva anilor 2009-2010 [26].

Raportul prezintă evoluția Republicii Moldova la capitolul libertatea de exprimare în anii 2009 și 2010, prin evocarea concisă a evenimentelor care au avut loc în perioada raportată și a efectelor acestora asupra societății. Tema Raportului impune abordarea libertății presei; din acest considerent fiecare subcapitol expune și problemele cu care se confruntă mass-media și jurnaliștii din țară. Materialul este structurat în trei părți care scoate în evidență aspectul legislativ, jurisdicțional și instituțional al raportului stat - cetățean în ceea ce privește libertatea de exprimare.

Subcapitolul unu „Evoluția cadrului normativ” prezintă în mod succesiv legile și modificările la legi adoptate de Parlament în perioada de referință. În anul 2010, au fost adoptate Legea cu privire la libertatea de exprimare și Legea cu privire la deetizarea publicațiilor

periodice publice, acte normative care urmăresc să asigure un climat juridic adecvat dezvoltării presei în Republica Moldova. Un efect preconizat al Legii cu privire la libertatea de exprimare este reducerea numărului mare de violări ale art.10 din Convenția Europeană pentru Drepturile Omului.

Partea a doua a studiului, „Comportamentul administrației publice”, analizează capacitatea statului R. Moldova de a stabili și păstra un echilibru just între autoritatea sa și dreptul cetățenilor la liberă exprimare. În anul 2009, autoritățile publice nu au reușit nici în cea mai mică măsură să asigure respectarea și exercitarea nestingherită a dreptului cetățenilor și jurnaliștilor la liberă exprimare. Or, cele mai grave și mai multe cazuri de îngădire a acestui drept au avut loc cu implicarea reprezentanților autorităților publice.

Subcapitolul trei „*Practica juridică*” prezintă cazurile cu implicație pentru libertatea de exprimare care au avut cea mai mare rezonanță publică în perioada raportată. Cazul Vardanean, care este cel mai grav caz de violare a drepturilor jurnaliștilor și de intimidare a presei din ultimii ani din Republica Moldova, a suscitat mare atenție a comunității internaționale și naționale, deși în mai mică măsură. Acest caz a dovedit incapacitatea autorităților moldovene de a asigura securitatea jurnaliștilor și în general a cetățenilor săi pe malul stâng a Nistrului.

Ambasada Statelor Unite ale Americii. Raportul internațional privind situația respectării drepturilor omului în România. 2012. Libertatea de exprimare și libertatea presei [27].

Constituția asigură libertatea de exprimare și libertatea presei, iar guvernul a respectat, în general, aceste drepturi în practică. O presă independentă, un sistem judiciar în mare parte independent și un sistem politic democratic funcțional au contribuit la asigurarea libertății de exprimare și a libertății presei.

Jurnaliștii și persoanele fizice au putut să critice autoritățile guvernamentale, inclusiv pe cele de la nivel înalt. Cu toate acestea, mai mulți jurnaliști și membri de ONG-uri au fost amenințați, inclusiv cu moartea, de către persoane neidentificate în timpul crizei politice legate de referendumul pentru înlăturarea președintelui țării.

Libertatea de exprimare: Legislația ce restricționează libertatea de exprimare a continuat să provoace îngrijorare în rândul presei și al ONG-urilor. Ofensa adusă însemnelor statului (stema, drapelul sau imnul național) este o infracțiune ce se pedepsește cu închisoarea. Parlamentari membri ai coaliției de guvernământ au depus plângere penală împotriva a 15 membri ai opoziției pentru defăimarea țării în declarațiile lor referitoare la criza politică.

Legislația interzice actele de „defăimare religioasă” și „ofensa publică adusă simbolurilor religioase”. Legea interzice de asemenea negarea publică a Holocaustului; ea interzice organizațiile și simbolurile fasciste, rasiste și xenofobe; interzice sărbătorirea sau

comemorarea persoanelor care comit crime împotriva păcii și a umanității, precum și promovarea ideologiilor fasciste, rasiste și xenofobe.

Libertatea presei: Deși mass-media independentă a fost activă și a exprimat o varietate de opinii fără restricții evidente, politicieni și persoane apropiate diferiților politicieni sau grupuri politice au deținut sau au controlat indirect numeroase instituții de presă naționale și locale. Știrile și tonul editorial al acestor instituții au reflectat în mod frecvent vederile proprietarilor.

Au existat de asemenea alegeri că proprietarii au eliminat știrile care contraveneau intereselor lor sau i-au amenințat pe autorii unor astfel de articole.

Violență și hărțuire: Pe parcursul anului, au existat cazuri în care funcționari de stat și politicieni au insultat sau hărțuit jurnaliști.

În luna iulie, senatorul Dan Șova, de la Partidul Social-Democrat (PSD) a făcut presiuni asupra postului Radio România pentru retragerea corespondentului postului la Bruxelles, Carmen Valica, pretinzând că a dezinformat-o pe Vivian Reding, comisarul UE pentru justiție despre criza politică din România prin întrebările pe care i le-ar fi adresat într-un interviu. Și europarlamentarul Norica Nicolai a amenințat că va lua măsuri dacă postul de stat Radio România o menține pe Valica la postul din Bruxelles. Mai multe ONG-uri au cerut demisia lui Șova.

Referindu-se la caz, un purtător de cuvânt al Comisiei Europene a declarat că nici o încercare de a-i sancționa pe jurnaliști pentru relatarea liberă și independentă a evenimentelor de la Bruxelles nu va fi tolerată de Comisie. Presiuni similare s-au exercitat asupra altor corespondenți români și străini care lucrează pentru instituții de presă străine precum El Pais, The Economist, CNN, RFI, the New York Times (blog), Deutsche Welle și Le Monde.

Legile referitoare la calomnie/siguranța națională: în luna august, funcționari ai guvernului și instituții de presă care au legături cu coaliția de guvernare au acuzat anumiți jurnaliști de subminarea imaginii țării în străinătate. Reporterii fără frontiere și Active Watch - Agenția de Monitorizare a Presei au declarat că „este inacceptabilă încercarea de a face din jurnaliști români sau străini țapi ispășitori pentru actuala criză politică. Ne exprimăm teama că acest climat bolnav va afecta negativ libertatea de informare”.

Impactul asupra organizațiilor neguvernamentale: în timpul crizei politice, mai mulți jurnaliști și membri de ONG-uri, inclusiv Grupul pentru Dialog Social, Expert Forum și Societatea Academică Română care au relatat despre evoluțiile politice și din sistemul judiciar au primit amenințări cu moartea sau au fost hărțuiți de autori neidentificați.

În data de 11 iulie, după ce a publicat transcrieri ale declarațiilor unor procurori din Consiliul Superior al Magistraturii cu privire la negocierile pentru posturi cheie din sistemul judiciar realizate cu membri ai Uniunii Social-Liberale (USL), Ondine Gherguț, șefa

departamentului investigații al ziarului România liberă, a primit un telefon de la o persoană neidentificată și i s-a spus „ai acționat împotriva noastră... vei fi îngropată.”

Teze de doctorat.

Un aport substanțial în dezvoltarea științei dreptului constituțional și în special al problemelor ce țin de garantarea și realizarea efectivă a drepturilor și libertăților fundamentale se conțin în cercetările științifice inserate în tezele de doctorat, susținute de doctoranzi atât în Republica Moldova, cât și în România. Cele mai relevante dintre acestea sunt analizate succint în prezentul capitol.

Pîrlog Vitalie. Teza de doctor în drept: Compatibilitatea convenției europene a drepturilor omului cu constituția republicii Moldova în materia libertății de exprimare [28].

Autorul pe tot parcursul lucrării a demonstrat că cea mai mare influență asupra raporturilor ce țin de exprimarea opiniei o are Convenția europeană pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale, adoptată la Roma în 1950. De la adoptare până în prezent a fost dezvoltat un precedent judiciar puternic în sfera libertății de exprimare. Cu trecerea timpului, din păcate, relevă autorul, cazurile de încălcare a libertății de exprimare nu încetează, ci dimpotrivă sunt în progresie. Cu titlu de comparație, potrivit Raportului său anual pentru anul 2001, Curtea Europeană a Drepturilor Omului a adoptat 8 hotărâri în materia libertății de exprimare, cifra ajunsă la 20 în anul 2011, creștere care se datorează în particular diversității populației care coabitează împreună pe continentul european, iar diferențele dintre oameni întotdeauna au cauzat neînțelegeri. Oarecum, rămâne important faptul că cei care locuiesc pe continentul european văd în Convenție un garant al libertății lor la exprimare.

Această libertate, susține autorul, a fost tratată diferit de către organele Curții, luând în considerare circumstanțele fiecărei cauze și specificul legislației naționale din care provine reclamantul. Deoarece Convenția vine să ofere protecție cetățenilor și altor persoane aflate în spațiul statelor părți ale Convenției, prevederile acesteia au o oarecare influență și asupra schimbărilor din legislațiile naționale. Faptul se produce, deoarece majoritatea statelor tind să își conformeze propriile legislații la standardele regionale sau internaționale în domeniu, realizând o armonizare a legislației. Cert și logic este faptul că într-un stat prima încercare de armonizare să fie făcută chiar în Constituție și, ulterior, în legi și alte acte normative subordonate legii.

Chiar dacă în ultimul timp au fost întreprinse acțiuni apreciabile în domeniul respectării libertății de exprimare, condiționate de aderarea Republicii Moldova la instrumentele internaționale în materia drepturilor omului, astfel ca Pactul internațional cu privire la drepturile civile și politice, Convenția europeană pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale, de ajustare a cadrului normativ intern la cel internațional și de adoptare a noului cadru normativ, ca, de exemplu, noua Lege cu privire la libertatea de exprimare, totuși, cu părere

de rău menționează autorul, o serie de probleme, în special, legate de stabilirea conținutului libertății de exprimare, interpretarea restricțiilor autorizate în exercitarea libertății de exprimare, aplicarea corectă de către magistrați a dispozițiilor legale în materie potrivit jurisprudenței Curții Europene a Drepturilor Omului, impun un studiu profund, ce ține de gradul de compatibilitate a prevederilor legale în materia libertății de exprimare, cu normele Constituției, pe de o parte, și, pe de altă parte, a compatibilității Convenției europene pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale cu Legea fundamentală.

Analizând a conținutului libertății de exprimare protejate de art. 10 din Convenție, cu un accent deosebit asupra semnificației libertății pozitive și a celei negative, precum și o scurtă detaliere a tipologiilor de exprimare, se evidențiază că dreptul garantat de art. 10 protejează mai mult decât simpla exprimare în sensul comunicării publice a opiniei. Acest drept include expres, dar nu se limitează la aceasta, dreptul de a avea opinii și de a primi informații și idei, la fel ca și dreptul de a le împărtăși. Curtea nu a încercat să definească exact activitățile prevăzute în art. 10, deși argumentele statelor-părți la Convenție, precum că un anumit tip de activitate nu este prevăzut expres, sunt de obicei fără succes. Ce a făcut Curtea este faptul că a dat conceptului de exprimare un sens foarte larg. Acesta cuprinde nu doar conținutul informațiilor, dar și mijloacele prin care acestea se transmit sau se primesc.

Prezintă un deosebit interes demonstrațiile făcute de autor precum că în Hotărârile pronunțate de Curte în cazurile cu referire la libertatea de exprimare se observă că exprimarea politică este protejată la un nivel înalt. Această categorie, și anume exprimarea politică, include exprimări despre guvernare, politicieni și alți activiști pe țărâm obștesc (cei care voluntar se exprimă public pe chestiuni, care reprezintă un interes public), organele puterii de stat și toți cei care acționează în sfera publică. Dintre cei care iau cuvântul în public, de exemplu, cei din opoziția politică și jurnaliștii - se bucură de cel mai înalt nivel de protecție chiar și în cele mai protejate sfere. Exprimarea politică este centrală unui sistem democratic care cere ca inclusiv acele idei, care offensează, șochează sau stânjenesc, să fie publicate. Libertatea dezbaterilor politice și a presei dă publicului unul dintre cele mai bune mijloace de descoperire și formare a unei opinii despre ideile și atitudinile liderilor politici și este un concept de baza al unei societăți democratice.

Bordei Lilia. Teza de doctor în drept: ”Principiile democrației pluraliste în organizarea și funcționarea parlamentului Republicii Moldova” [29].

Vorbind despre importanța pluralismului politic autoarea demonstrează că, în realitate, democrația trebuie să aibă un caracter pluralist, să reprezinte un sistem de guvernare a cărui trăsătură dominantă este prezența unei multitudini de instituții, care permit exprimarea diversității de interese și de opinii ale cetățenilor, existența mai multor partide politice, separarea

puterilor statului, diversitatea grupurilor de interese, multiplicarea organizațiilor ce formează societatea civilă, o activitate deschisă, transparentă a autorităților ce sunt antrenate în exercitarea puterii politice.

S-a concluzionat că, suveranitatea, democrația sunt direct condiționate de existența pluralismului politic, a recunoașterii diversității opțiunilor și programelor politice de guvernare. Excluderea pluralismului politic va duce inevitabil la eliminarea democrației și la instaurarea unor regimuri autoritare care vin în contradicție cu exigențele statului de drept, protecției drepturilor omului și exprimării libertății de opinie.

Beneficiind de libertatea politică într-o societate pluralistă cetățeanul continuă să se manifeste ca individualitate, să aibă concepții, opinii și convingeri proprii, pe care este liber să le exprime într-un cadru pluralist instituționalizat de stat.

Principiul libertății opiniilor este văzut ca un drept neobișnuit: deopotrivă un drept în sine și un drept indispensabil sau prejudiciabil pentru realizarea altor drepturi (libertatea de exprimare este indispensabilă libertății de întrunire, dar poate aduce atingere dreptului la viață privată); deopotrivă un drept individual, ce ține de libertatea spirituală a fiecărei persoane, și un drept convivial, permițând comunicarea cu ceilalți.

Vorbind despre aplicarea principiilor democrației pluraliste în activitatea parlamentară autoarea demonstrează că libertatea de exprimare a opiniei de către parlamentari poate fi realizată prin mai multe modalități, cum ar fi: dreptul la inițiativă legislativă, dreptul de a formula amendamente, dreptul de a depune moțiuni sau proiecte de declarații, dreptul de a propune demiterea Președintelui țării, dreptul de a iniția moțiuni de cenzură privind demiterea Guvernului, dreptul de a sesiza Curtea Constituțională, dreptul de a cere întrunirea Parlamentului în sesiuni extraordinare, dreptul la cuvânt, replică și dreptul la vot.

În final, autoarea concluzionează că pentru funcționarea efectivă a democrației este necesară cunoașterea problemelor politice, posibilitatea evaluării lor obiective, formarea unei opinii adecvate, care ar contribui la exprimarea protestului și atingerea compromisului între guvernanți și cetățeni. În acest sens, un rol important îl are realizarea adecvată a principiului transparenței care trebuie să treacă ca un fir roșu în toate activitățile autorităților publice centrale și locale.

Valentina Mihalcea (Chiper). Teză de doctor în drept. Libertatea de exprimare [30].

Lucrarea este structurată în jurul a două axe (titluri) de cercetare. Prima vizează crearea unei imagini cât mai complete a evoluției și complexității libertății de exprimare, iar cea de a doua axă vizează să demonstreze că libertatea de exprimare nu trebuie definită și analizată după conținutul precizat la nivel constituțional și declarativ abstract, a priori, ci conjunctural, depinzând de tipul de limitare care se manifestă într-o perioadă dată. Astfel, analiza temei s-a

realizat în raport de standardele impuse de stat, abordare care reprezintă totodată noutatea demersului de față.

Teza de doctorat este structurată în două titluri, care la rândul lor sunt alcătuite din mai multe capitole și secțiuni, în cadrul cărora fiecare problemă este abordată distinct, dar luându-se în considerare legăturile existente între ele.

Titlul I al tezei doctorale, intitulat „Evoluția și complexitatea libertății de exprimare”, își propune să pregătească analiza de fond a temei, prin prezentarea momentelor semnificative din evoluția cronologică a conceptului de libertate (Capitolul I) și, ulterior, a conceptului de libertate de exprimare, pentru ca apoi, să identificăm orientările tematice, trecând la definirea conținutului libertății de exprimare așa cum se conturează în teoriile existente și cum se concretizează în planul realităților juridice europene și românești (Capitolul II).

Totodată, *Capitolul II*, intitulat „Libertatea de exprimare - libertate esențială” este structurat în 4 secțiuni care dezvoltă stadiul actual de evoluție al libertății de exprimare, astfel cum rezultă din legislația națională și internațională, fundamentele și garanțiile libertății de exprimare, precum și conținutul libertății de exprimare astfel cum este prezentat de legislația și doctrina de specialitate. Ținând cont de aceste repere, în ultima secțiune am analizat dacă mai sunt ancorate în realitate principiile libertății de exprimare declarate la nivel internațional în secolul XVIII.

Libertatea de exprimare presupune libertatea de a căuta, de a primi și de a răspândi informații și idei de orice fel, indiferent de frontiere, sub formă orală, scrisă, tipărită ori artistică, sau prin orice alt mijloc la alegerea sa, fără amestecul autorităților publice și fără a ține seama de frontiere. Formularea noastră constituțională este restrictivă, referindu-se numai la publicații, înțelese ca o media pe suport scris, cu apariție periodică, ignorându-se activitatea de editare, astfel cum se prevedea în Constituția din 1923.

Udrescu Gheorghe. Teza de doctor în drept. Instituții și mecanisme politico-juridice privind garantarea supremației constituției [31].

În Capitolul IV al tezei intitulată ”Dreptul fundamental al cetățeanului la exprimarea opiniei”, autorul susține ideea precum că, în statul de drept fiecare cetățean are dreptul de a-și exprima pe orice cale și în mod liber, opiniile, gândurile sau credințele, inclusiv și cele ce se referă la creația intelectuală ori artistică, libertatea presei etc., care se adresează, în exclusivitate, valorilor intelectuale ale personalității umane.

În toate timpurile în colectivele umane, relevă autorul tezei, au existat păreri, aprecieri, preferințe, opțiuni colective într-o problemă determinată și la un moment dat. Opinia publică poate fi cunoscută prin alegeri, referendumuri, activitatea grupelor de presiune, sondaje de opinie și atitudinea reprezentanților aleși de o colectivitate.

Autorul demonstrează că controlul guvernării de către opinia publică are menirea de a aprecia rezultatele acțiunii organismelor de guvernământ în ridicarea nivelului de viață al cetățenilor. Din păcate, aceasta se rezolvă destul de anevoios. Societatea civilă, atât în România, cât și în Republica Moldova, este la început de cale și nu are forțe meritorii pentru a controla guvernarea.

O modalitate destul de eficientă, considerată cea mai democratică, prin care cetățenii își pot exprima opinia asupra celor mai importante probleme ale statului și societății este referendumul. Organizarea unui referendum nu numai că deschide accesul liber al poporului la participarea la viața politică a statului, dar și-i acordă posibilitatea de a-și expune, în mod indirect, doleanțele și opțiunile.

Referindu-se la sursele de informare în masă, autorul specifică că mass-media reprezintă ansamblul mijloacelor și modalităților tehnice moderne de informare și influențare a maselor sau, altfel spus, comunicația de masă, realizată prin presă, radio, TV, cinematograful, discuri și alte mijloace. Comunicația de masă a devenit deosebit de importantă în politică și activitatea de guvernare a societății, datorită posibilităților oferite pentru informarea și influențarea milioane de cetățeni, ceea ce a determinat o anumită estompare a formelor tradiționale de comunicare politică.

Fărcaș I.E. Ioan. Teza de doctor în filosofie. O abordare filosofică a pluralismului politic. [32]

Tema prezentei lucrări o reprezintă „apariția tezelor pluralismului în filosofia politică modernă”. Termenul pluralism are o bogăție de determinații, dar în esență exprimă o viziune sau o concepție despre realitate care se explică prin mai multe principii sau entități. De aceea, există un pluralism filosofic, politic, social, moral, cultural, religios, valoric, metodologic, etc.

În gândirea politică, pluralismul se afirmă abia în a doua jumătate a secolului al XIX-lea și apoi, în cel următor, dar mai ales în raport cu experiența celor două forme de totalitarism, cel fascist și cel stalinist. Așa cum scrie N. Bobbio, pluralismul politic nu se confundă cu un antistatalism, deși contestă atotputernicia statului și nici cu un atomism.

Primul capitol al lucrării intitulat „Liniajentele pluralismului politic” este structurat în două părți: prima parte se referă la rădăcinile pluralismului, iar cea de-a doua la contribuțiile pluralismului la procesul de democratizare a societății. Autorul demonstrează că pluralismul își are originile filosofice în viziunile liberale ce se opun conducerii exercitate de către o singură persoană (ca în monarhiile absolute sau dictatoriale), de către o singură idee sau religie dominantă.

Capitolul doi al lucrării, intitulat „Modelul european al pluralismului” este consacrat abordării apariției curentului pluralist în Europa și marilor gânditori care au pus bazele teoriei

pluraliste și ale statului democrat în Europa, precum Machiavelli, Grotius, Hobbes, Locke, Montesquieu, Rousseau, Mounier, Maritain, Tilich, Pye, Buber, Berlin și inclusiv a gânditorului român Liviu Petru Zăpârțan.

Conceptul sau ideea de pluralism este ambiguă din mai multe puncte de vedere, consideră autorul. Astfel, atunci când se face referire la pluralism, la posibilitatea de pluralism sau la implicațiile pluralismului trebuie să fie foarte clar în ceea ce privește tipul de pluralism despre care se discută întrucât riscul neînțelegerii este foarte mare. Când se discută despre toleranță, cel puțin una dintre dimensiunile acesteia este pluralistă. Astfel, pluralismul se regăsește printre concepțiile despre bine – care sunt cele mai des întâlnite concepții ale pluralismului, potrivit căreia indivizi, culturi și subculturi diferite care au la bază concepții distincte despre ceea ce înseamnă a avea o viață bună, despre ce este necesar pentru dezvoltarea individuală, și despre cum societatea ar trebui organizată pentru a facilita „înflorirea” membrilor săi. Acest tip de pluralism face ca virtutea toleranței să fie intangibilă.

Toleranța înseamnă acceptarea oamenilor și a practicilor lor chiar și atunci când nu suntem de acord cu aceștia și cu preocupările lor. Toleranța implică o atitudine intermediară între acceptare și inacceptare. Acest statut intermediar transformă toleranța într-un puzzle. Există anumite lucruri, precum crima, care nu ar trebui tolerate.

De asemenea, există anumite limite în care trebuie să acționăm pentru a preveni producerea unor lucruri intolerabile, însă pentru aceasta trebuie să renunțăm la toleranță în numele unor valori generale. În alte situații, atunci când ar trebui să fim intoleranți trebuie să încercăm să ieșim din această stare, spre exemplu, în cazul anumitor atitudini rasiale sau etnice.

1.2 Direcțiile principale ale cercetării și obiectivele trasate

Analiza situației privind libera exercitare a dreptului la exprimarea opiniei în Republica Moldova, luând în considerație complexitatea și caracterul multe-aspectual al problemelor teoretice și practice legate de dreptul la libera exprimare a opiniei, direcția principală a cercetării se rezumă la următoarele aspecte:

Reieșind din actualitatea temei propuse spre investigație, complexitatea și caracterul multe-aspectual al problemelor teoretice și practice legate de dreptul la libera exprimare a opiniei, ne-am propus un scop dublu:

1) Într-un sens larg - scopul lucrării este de a identifica și analiza garanțiile constituționale ale exercitării dreptului la libertatea opiniei și exprimării prin intermediul cărora ei participă la actul guvernării în mod direct sau prin reprezentanții săi.

2) Într-un sens restrâns, a efectua o cercetare a unui drept fundamental din perspectiva influenței pe care o exercită asupra dezvoltării și edificării statului de drept, în cultivarea unei culturi politice și juridice necesare atât guvernanților, cât și celor guvernați,

Pentru a realiza scopul propus sunt trasate următoarele obiective:

- a investiga gradului de studiere a dreptului la libertatea opiniei și exprimării în Republica Moldova, precum și situația garantării dreptului respectiv;
- a efectua unele clarificări conceptuale privind componentele dreptului la libertatea opiniei și exprimării;
- a identifica elementele materiale și formale privind libertatea opiniei și exprimării în acord cu standardele internaționale de protecție a demnității umane;
- a evidenția și justifica posibilele restricții privind dreptul la libertatea opiniei și exprimării;
- a compara raporturile dintre dreptul la libertatea opiniei și exprimării cu alte drepturi și libertăți fundamentale;
- a analiza mijloacele juridice de sancționare în cazurile nerespectării dreptului la libertatea opiniei și exprimării;
- a elabora unele recomandări argumentate științific în scopul ameliorării deficiențelor identificate în practica realizării și respectării dreptului la libertatea opiniei și exprimării.

1.3 Concluzii la Capitolul 1

În baza analizei situației privind libera exercitare a dreptului la exprimarea opiniei în Republica Moldova sa ajuns la următoarele concluzii:

- a) Libertatea de exprimare reprezintă unul dintre acele drepturi indispensabile și primare ale omului deoarece, în orice domeniu al vieții omul se folosește de calitatea de a se exprima, care este de fapt un act de exteriorizare a unei opinii cu privire la ceva;
- b) Comunicația în masă a devenit deosebit de importantă în politică și activitatea de guvernare a societății, datorită posibilităților oferite pentru informarea și influențarea milioane de cetățeni, ceea ce a determinat o anumită estompare a formelor tradiționale de comunicare politică;
- c) Mass-media reprezintă ansamblul mijloacelor și modalităților tehnice moderne de informare și influențare a maselor sau, altfel spus, comunicația de masă, realizată prin presă, radio, TV, cinematograf, discuri și alte mijloace;

d) Indiferent de faptul că în ultimul timp au fost întreprinse acțiuni apreciabile în domeniul respectării libertății de exprimare, condiționate de aderarea Republicii Moldova la instrumentele internaționale în materia drepturilor omului, totuși, mai există o serie de probleme, în special, legate de stabilirea conținutului libertății de exprimare, interpretarea restricțiilor autorizate în exercitarea libertății de exprimare, aplicarea corectă de către magistrați a dispozițiilor legale în materie potrivit jurisprudenței Curții Europene a Drepturilor Omului;

e) Sunt înregistrate numeroase cazuri de încălcare a libertății de exprimare a opiniei, iar statistica la acest capitol demonstrează că se înregistrează chiar o anumită creștere;

f) Pentru a depăși cu succes lacunele identificate în calea liberei exprimări a opiniei se fac necesare următoarele activități:

➤ identificarea și analiza deficiențelor, lacunelor legislative în procesul realizării și respectării dreptului la libera exprimare a opiniei;

➤ examinarea raporturilor dintre dreptul de exprimare a opiniei cu alte drepturi și libertăți fundamentale garantate de normele constituționale ale Republicii Moldova;

➤ examinarea mijloacelor juridice de sancționare în cazurile nerespectării dreptului de exprimare a opiniei;

➤ propunerea unor soluții care vor permite ameliorarea transparenței actului guvernării, participarea cetățenilor la guvernare prin libertatea nestingherită de exprimare a opiniei.

2. ABORDĂRI TEORETICE ȘI PRACTICE PRIVIND LIBERA EXPRIMARE A OPINIEI

2.1 Exprimarea liberă a opiniei - necesitate esențială a unei democrații pluraliste

Etimologic, prin pluralism trebuie să înțelegem mai multe posibilități care, într-un domeniu determinat, admite o multiplicitate de factori echivalenți, de principii etc. care nu pot fi reduse la unitate, stare de lucruri caracterizată prin existența acestei multiplicități. Conceptul este utilizat, de multe ori în moduri diferite, într-o gamă largă de aspecte. În organizarea statală pluralismul este un principiu potrivit căruia funcționarea acesteia, garantarea drepturilor și libertăților sunt condiționate de existența mai multor forțe politico-sociale cum ar fi partidele politice, sindicatele, organizațiile religioase etc., interpușe între membrii societății și putere, ca o condiție și o garanție a limitării puterii, a funcționării democrației. Implementarea principiului pluralismului politic în țările Europei Centrale și de Est a fost posibilă în anii 1989-1990, perioadă în care a fost respins sistemul partidului unic.

Aceste revoluții, consideră Teodor Cârnaț, au repus în drepturi, între altele, diversitatea opțiunilor ca o manifestare firească a libertății. Pluralismul politic a fost recunoscut ca principiu democratic indispensabil [9, p.52]. Statul de drept este de neconceput în afara democrației și a pluralismului politic, a recunoașterii diversităților opțiunilor și programelor politice de guvernare a unei țări [33, p.66].

Aceeași idee este promovată și de prof. Victor Popa care susține că o adevărată democrație, trebuie să includă în sine posibilitatea unor opțiuni largi, libere între diverse opinii și orientări deschise spre dezbateri [8, p.116].

Referindu-ne la pluralismul politic vom menționa că acesta se bazează pe necesitatea de a reprezenta, în interesul democrației, un evantai larg de opinii și opțiuni politice diferite în mijloacele de comunicare în masă.

Cercetând pluralismul politic, Lilia Bordei constată că prin pluralism la general, trebuie să înțelegem pluralitate, diversitate, mai multe posibilități, iar pluralismul de opinii înseamnă o diversitate de opinii în diferite domenii. Când privește pluralismul politic, aici se are în vedere, în mod special, opiniile exprimate cu privire la guvernare, la calitatea guvernării, la condițiile de viață impuse de guvernare. Aceste opinii nu întotdeauna au fost acceptate de guvernanți, mai ales în regimurile totalitare fiind limitate sau chiar interzise, iar prin intermediul unui aparat represiv, se impunea un anumit model de gândire, modificând sau construind percepții colective [34, p.42].

Astfel fiind văzut pluralismul politic, putem concluziona că acesta se bazează pe necesitatea de a reprezenta, în interesul democrației, un ansamblu larg de opinii și opțiuni politice diferite în mijloacele de comunicare în masa, precum și prin intermediul altor mijloace prin care opiniile pot fi difuzate, răspândite.

Termenul politică, este înțeles și ca știință, de a governa un stat. Utilizând afirmația lui Aristotel, politica este arta guvernării și de a fi guvernat [35, p.200]. Politică, susține prof. Ion Muraru, include ansamblul problemelor ce interesează statul, maniera de al conduce.[36, p.14] J. Rawls susținea că, dacă pluralitatea nu este un aspect fericit al condiției umane, atunci aceasta este rezultatul liberului exercițiu al libertății de gândire a individului [37, p.109].

Întradevăr, democrația ar fi în pericol dacă o anumită voce ar avea puterea de a propaga un punct de vedere unic astfel, am fi iarăși în situația unanimismului, situație specifică regimurilor totalitare. În acest sens prof. Ion Deleanu relevă că, reducerea concepțiilor, ideilor, părerilor, opțiunilor, aspirațiilor, atitudinilor, la numitorul comun al unui așa-zis ”model ideal”, prefabricat, standardizarea deci orei uniformizarea indivizilor, în pofida diversității opiniilor acestora, înseamnă totalitarism. Indiferent de provenința sau calitatea opiniei, ea trebuie să se bucure de aceeași șansă: nu trebuie nici catalogată ca iresponsabilă, nici stigmatizată. Prin urmare, susține prof. Ion Deleanu, democrația este ”relativizantă”, deoarece ea pune pe picior de egalitate opiniile majoritare, cât și cele disidente [13, p.398].

În anul 1950 sociologul britanic, T. H. Marshall a scris despre evoluția pluralismului, subliniind atașamentul lui la un inevitabil proces de modernizare, în care drepturile cetățenilor în democrațiile liberale s-au dezvoltat în democrații sociale, în trei faze. În primul rând, putem vorbi despre *faza drepturilor civice și juridice* – care presupun dreptul la proprietate și moștenire, dreptul de a fonda companii și întreprinderi și protecție legală împotriva rechiziționării și interferării arbitrare a statului; apoi despre *faza drepturilor politice* precum libertatea cuvântului și asocierii (de exemplu sindicatele), dezvoltarea francizelor și apariția democrației liberale; iar în cele din urmă despre *faza drepturilor economice și sociale* exprimate în măsurile de siguranță luate împotriva sărăciei cauzate de lipsa locului de muncă, grija pentru persoanele vârstnice, pentru un trai decent și asigurări de sănătate [38, p.215]

Vom remarca faptul că în viziunea unor autori, precum și a partidelor politice pluralism politic se identifică cu pluralismul politico-partiinic, sau altfel spus cu pluripartitismul, considerând că pluralismul politic este, în primul rând multipartitism, adică implică existența mai multor partide [39, p.81]. Considerăm această opinie nefondată din punct de vedere constituțional, deoarece acțiunea politică se pot desfășura nu doar de pe poziții de membri ai unor partide politice, ci și la nivel individual, precum și la nivel de grup de interese specifice, de

tip civic, etnic, religios ș. a. Ne raliem opiniei lui Constantin Cosovan care susține că trebuie să e evidențiate și chiar subliniate, mai ales, opinia, atitudinea și acțiunea politico-civică, ce caracterizează modul de manifestare al reprezentanților individuali, respectiv organizaționali, ai societății civile, care, ca și categorie populațională, este cu mult mai numeroasă și mai importantă, din punct de vedere societal (în aprecierea noastră), comparativ cu categoria politico-partinică profesionistă, pentru existența și evoluția societală benefică a unui stat democratic autentic [22].

Confirmă această opinie și viziunea autorilor Comentariului Constituției României care afirmă că pluralismul nu se poate reduce doar la cel politic pentru că ar trebui să-l considerăm pluripartitism, și potrivit unei concepții vehiculate mai ales în străinătate, cu caracter îndeosebi doctrinar, ar fi antidemocratic. De aceea, pluralismul condiționează întreaga noastră viață statală și socială [40, p.120].

Mai mult de atât, cum corect consideră Mircea Tutunaru, pluripartitismul este o condiție de bază a pluralismului politic [33, p.71], adică trebuie să înțelegem că pluralismul politic generează pluripartitismul, iar prin pluripartitism trebuie să înțelegem existența mai multor organizații politice, deci și a mai multor opinii, idei politice care pot fi promovate prin realizarea anumitor programe. În acest sens, importantă este și opinia conform căreia prin pluralism politic înțelegem și posibilitatea cetățenilor de a-și realiza dreptul la libertatea de opinii politice prin intermediul formațiunilor politice în care se pot asocia. Partidele politice contribuie la exprimarea voinței politice a cetățenilor, realizând astfel catalizarea aspirațiilor latente ale militanților, aderenților sau susținătorilor, a opiniilor individuale difuze și adesea ori contradictorii [8, p.176; 33, p. 70].

Combinarea noțiunilor democrație și pluralism politic dă naștere unui principiu important în organizarea statală prin care trebuie să se înțeleagă că democrația, conform viziunii prof. Vlad Constantinesco este o tehnică juridică de organizare, de participare a poporului la exercitarea puterii, de apropierea a puterii față de popor [41, p.175], iar pluralismul politic constituie o diversitate de opțiuni și programe politice de guvernare a unei țări. În acest sens este relevantă decizia Consiliului Constituțional al Franței, în care se menționează că exigența pluralismului curentelor de idei și opinii constituie fundamentul democrației [42].

Importanța democrației pluraliste se manifestă și prin faptul că ea este fixată în calitate de principiu în multiple acte internaționale, cum ar fi de exemplu:

➤ obiectivele Consiliului Europei a Uniunii Europene prevăd protejarea drepturilor omului, a democrației pluraliste și a supremației dreptului, dezvoltarea stabilității democratice, căutarea de soluții pentru problemele cu care se confruntă societatea europeană etc. [43];

➤ art. 1 al Tratatului de la Lisabona, stabilește dispoziția precum că statelor membre ale UE se dezvoltă într-o societate caracterizată prin pluralism, nediscriminare, toleranță, justiție, solidaritate și egalitate între femei și bărbați [67];

➤ Carta de la Paris pentru o nouă Europa în Capitolul „*Drepturile omului, democrația și statul de drept*” conține reglementarea care atestă faptul că democrația, prin caracterul său reprezentativ și pluralist, presupune responsabilitate față de electorat, obligația autorităților de a se conforma legii și exercitarea imparțială a justiției [45, p.466].

Constituția Republicii Moldova în art. 5 statuează principiul democrației pluraliste la nivel de reglementare constituțională și prevede că *democrația în Republica Moldova se exercită în condițiile pluralismului politic, care este incompatibil cu dictatura și cu totalitarismul.*

Din reglementările menționate *supra*, ușor de observat că conceptul democrație este indisolubil legat de noțiunea de pluralism politic, ambele noțiuni condiționându-se reciproc, pluralismului politic servind drept câmp de manifestare a democrației.

În concluzie putem afirma că statul de drept este de neconceput în afara democrației și a pluralismului politic. Exprimarea liberă a opiniei constituie parte inerentă a pluralismul politic, care trebuie văzut ca un ansamblu larg de opinii și opțiuni politice a membrilor societății, răspândite, propagate, difuzate prin diferite mijloacele de comunicare în masă, precum și prin asociere în diferite formațiuni politice, sindicale, religioase etc., prin intermediul cărei membrii societății participă la actul guvernării, altfel spus la exercitarea puterii politice care le aparține.

2.2 Libertatea exprimării opiniei în categoria drepturilor fundamentale și subiective

Tema drepturilor și libertăților fundamentale a fost și este una din cele mai importante probleme care preocupă, atât organismele internaționale, cât și la nivel național multiple instituții, autorități publice, cadrul academic, societatea civilă. Această temă morală, politică și juridică, consideră prof. Ion Deleanu, a devenit indeniabilă [13, p.452].

Pornind investigarea problemelor teoretice și practice ce țin de conținutul libertății de exprimare a opiniei este necesar să facem unele precizări terminologice privind noțiunile *libertatea exprimării și dreptul la opinie*, care se întâlnesc în literatura de specialitate și în diferite documente, atât separat, cât și împreună.

Pornind investigația noastră, necesar să menționăm că termenul de libertate derivă de la latinescul “libertas”, în franceză “liberté” și presupune posibilitatea cuiva de a acționa după propria voință, convingere sau dorință; posibilitatea de acțiune conștientă a oamenilor. Termenul expresie derivă de la latinescul “expressio”, în franceză - “expression”. Expresia sau exprimarea, conform precizărilor făcute în Dexonline, reprezintă o construcție concisă care

exprimă, de obicei în mod figurat, o idee, manifestare, redare a ideilor, a sentimentelor, prin cuvinte, mimică, înfățișare care reflectă starea sufletească a omului, reflectarea stării interioare a cuiva. Prin opinie se înțelege un punct de vedere particular (asupra unui lucru sau asupra unei persoane) o părere, o judecată, o idee, un considerent, un cuvânt.

Libertatea nu este numai ocazia de a face așa cum dorești, susține renumitul sociolog american Charles Wright Mills, nu este numai ocazia de a alege dintre mai multe alternative. Libertatea este, înainte de toate, șansa de a formula toate alegerile disponibile, de a le discuta - și apoi, ocazia de a alege [46, p.155].

Se face necesară și o precizare privind identitatea sau diferența dintre noțiunile drept și libertate. În acest sens, marii juriști francezi opinează: Jean Rivero – drepturile omului reprezintă un minim de prerogative necesare autodeterminării lui, iar libertățile publice sunt prerogative care asigură securitatea individului, protecția lui, semnificând adevărate creanțe față de societate [47, p.16]; Georges Burdeau - drepturile omului reprezintă prerogative abstracte recunoscute naturii umane, iar "libertățile" ca prerogative efective, susceptibile de realizat. [48, p.12]

Prof. Ion Deleanu, deși consideră opiniile juriștilor francezi conforme Declarației franceze din 1789, susține că aceste idei privind delimitarea între septuri și libertăți sunt discutabile din punct de vedere juridic. Drepturile omului, astfel cum sunt definite, consideră prof. Ion Deleanu, nu au nici o semnificație în practica socială cât timp nu sunt consacrate și garantate juridicește; cu alte cuvinte, "libertățile" sunt "drepturi ale omului", înscrise în patrimoniul "dreptului pozitiv", așa încât disocierea celor două categorii nu prezintă nici o utilitate evidentă [13, p.136]. În același sens opinează și prof. Ioan Muraru, precum că dreptul este o libertate, iar libertatea este un drept, [7, p.175] iar Gheorghe Iancu, prin expresia „libertăți publice” susține că trebuie să se înțeleagă atât libertățile cât și drepturile umane, dar care aparțin dreptului public, mai ales dreptului constituțional și care se bucură de un regim juridic aparte [49, p.3].

Această opinie este susținută și de constituționaliștii moldoveni Victor Popa, Ion Guceac, Teodor Cârnaț care consideră că între noțiunile de drept și libertate nu există nici o deosebire de natură juridică, statul le garantează egal, fără nici o discriminare în baza unor anumitor principii reglementate prin norme constituționale, atât drepturile, cât și libertățile fiind văzute ca facultăți. [8, 10, 150, pp.302, 94, 273]

Ne raliem și noi acestei viziuni deoarece, într-adevăr, din punct de vedere a dreptului subiectiv și drepturile și libertățile sunt garantate de stat, sunt facultăți ale cetățeanului care stabilesc un comportament într-un anumit domeniu, rămânând la latitudinea lui exercitarea dreptului sau a libertății, de a acționa într-un anumit mod.

Dreptul la libera exprimare a opiniei este un drept fundamental pentru că este reglementat și garantat pe fundamentul constituțional al statului respectiv. Prof. Ioan Muraru definește drepturile fundamentale ca fiind acele drepturi subiective, ale cetățenilor, esențiale pentru viața, libertatea și demnitatea acestora, indispensabile pentru libera dezvoltare a personalității umane, drepturi stabilite prin Constituție și garantate prin Constituție și legi [36, p.200].

Prof. Ion Deleanu susține însă, că drepturile sunt fundamentale nu numai pentru că ele sunt consacrate și esențialmente garantate prin legea fundamentală, ci și mai ales, pentru că ele reprezintă nucleul în jurul căruia gravitează toate celelalte drepturi subiective. [13, p.136]

În același timp, dreptul la libera exprimare a opiniei este și un drept subiectiv deoarece, ca și toate drepturile fundamentale, desemnează prerogativele care aparțin persoanelor, subiectelor de drept determinate. Dreptul subiectiv este acea prerogativă, conferită de lege în temeiul căreia titularul dreptului poate – și uneori chiar trebuie – susține prof. Ion Deleanu., să desfășoare o anumită conduită și să ceară altora desfășurarea unei conduite adecvate dreptului său, sub sancțiunea prevăzută de lege, în scopul valorificării unui interes personal, direct, născut și actual, legitim și juridic protejat, de acord cu interesul general și cu normele de conviețuire socială [13, p.143]. În acest sens și prof. Tudor Drăganu promovează ideea precum că, drepturile fundamentale cetățenești nu pot fi deosebite de celelalte drepturi subiective nici prin natura lor, nici prin obiectul lor specific [51, p.22].

Finalizând distincția drepturilor subiective, ne raliem opiniei promovate de Teodor Cârnaț care susține că dreptul subiectiv trebuie să dispună de trei componente care pot fi de natură diversă: a) dreptul subiectiv poate fi atașat unui titular; b) este recunoscut; c) titularul său poate respecta conținutul său făcând uz de procedura instituită acestui efect [9, p.38].

Libertatea de exprimare fiind o libertate individuală deține și un caracter autonom. Absența caracterului autonom, consideră Doina Micu, ar duce la negarea pluralismului și ar crea posibilitatea ingerinței statului în actul de creație, informare și exprimare al individului. Caracterul autonom al libertății de exprimare nu exclude posibilitatea limitării exercițiului acestui drept, în condiții concret și expres prevăzute de lege. [17, p.94]

Dreptul la libera exprimare a opiniei se manifestă atât a un drept pozitiv. Drepturile pozitive sunt acele drepturi care sunt asigurate de către stat: dreptul la exprimarea liberă a opiniei, dreptul la informație, dreptul la asociere, libertatea întrunirilor etc. Drepturile negative sunt acele drepturi fundamentale ale omului, pentru a căror realizare statul nu intervine, considerate naturale și inalienabile (dreptul la viața, la libertate, la proprietate).

În acest sens vine cu unele precizări esențiale asupra naturii libertății pozitive și libertății negative Isaiah Berlin care consideră că libertatea negativă precizează care este limita

independenței comportamentului individual, fiind astfel identificabilă cu lipsa constrângerilor din partea altor persoane asupra activității mele. În privința acestei folosiri a conceptului de libertate Isaiah Berlin face următoarele precizări:

- constrângerea este distinctă de incapacitate (care ține de natură);
- libertatea nu are valoare fără condiții adecvate pentru folosirea ei;
- nu se poate vorbi despre o libertate (ex: "libertatea socială") ci doar despre libertate individuală;
- libertatea nu este unicul scop al oamenilor, fiind uneori acceptabil să se renunțe la libertate în favoarea altor valori.

Libertatea pozitivă privește sursa comportamentului, utilizarea derivând din dorința individului de a fi propriul său stăpân. Libertatea concepută ca libertate pozitivă este corelată în mod direct cu opiniile despre ceea ce constituie un eu, o persoană, un om [52, p.235].

Ca un drept pozitiv, dreptul la libera exprimare a opiniei este asigurat de stat prin norme constituționale, Astfel, art. 8 din Constituția Republicii Moldova fixează dispoziția prin care se obligă să îndeplinească întocmai și cu bună-credință obligațiile ce-i revin din tratatele la care este parte, iar reglementarea constituțională de la art.32 garantează tuturor membrilor statului dreptul la libera exprimare a opiniei.

Adriana Nicoleta Odina consideră că libertatea exprimării întrunește și calitatea de drept negativ. Libertatea de exprimare se manifestă ca libertate negativă, susține autoarea, în raport cu statul, căruia îi este oprit sau interzis pentru a interveni și a o limita. [21]. Nu susținem această opinie, deoarece deja am menționat că un drept, o libertate negativă poate fi calificată atunci când statul nu poate interveni, iar aceasta are loc numai asupra drepturilor absolute. În realitate statul, în condițiile legii, își permite derogări de la regulile generale privind drepturile și libertățile fundamentale.

Astfel, art.54 din Constituția Republicii Moldova stabilesc că exercițiul unor drepturi sau al unor libertăți poate fi restrâns numai prin lege și numai dacă se impune, numai dacă sunt necesare în interesele securității naționale, integrității teritoriale, bunăstării economice a țării, ordinii publice, în scopul prevenirii tulburărilor în masă și infracțiunilor, protejării drepturilor, libertăților și demnității altor persoane, împiedicării divulgării informațiilor confidențiale sau garantării autorității și imparțialității justiției.

Astfel fiind văzute lucrurile trebuie să înțelegem că orice restrângere a unor drepturi și libertăți din partea statului nu transformă dreptul în unul negativ deoarece, statul este prezent în anumite raporturi cu individul, deținător al dreptului respectiv, chiar dacă dreptul este supus unor

restricții, însă aceste restricții sunt reglementate prin lege și atrag după sine anumite relații reglementate permisiv sau restrictiv.

Dacă comparăm normele constituționale ale Republicii Moldova și României care reglementează dreptul la libera exprimare observăm o ușoară diferență, se utilizează o terminologie diferită însă, în fond ambele legi fundamentale reglementează unul și același lucru. Astfel, Constituția Republicii Moldova în art. 32 denumit *Libertatea opiniei și a exprimării* în alin.(1) stabilește că: ”Oricărui cetățean îi este garantată libertatea gândirii, a opiniei, precum și libertatea exprimării în public prin cuvânt, imagine sau prin alt mijloc posibil”.

Constituția României în art.30 alin.(1) stabilește că: ”*Libertatea de exprimare a gândurilor, a opiniilor sau a credințelor și libertatea creațiilor de orice fel, prin viu grai, prin scris, prin imagini, prin sunete sau prin alte mijloace de comunicare în public, sunt inviolabile*”.

La prima vedere s-ar părea că nu există nici o diferență între *noțiunea libertatea de exprimare și libertatea opiniei*, deși, o anumită nuanțare există. Deja am menționat că prin opinie trebuie să înțelegem un punct de vedere asupra unui lucru sau asupra unei persoane, o părere, o judecată, o idee, un considerent, un cuvânt, o părere deosebită de cea a majorității, iar exprimarea nu este alt ceva decât posibilitatea de a expune, a formula, a manifesta, prin cuvinte sau prin gesturi, păreri, idei, sentimente, impresii, opinii etc. Această viziune ne permite concluzia că libertatea de exprimare înseamnă o exteriorizare a opiniei, astfel că relația exprimare-opinie constă într-o raportare de la parte la întreg deoarece, nu putem exprima ceea ce nu gândim, iar exprimarea nu este altceva decât forma pe care o capătă opinia, manifestarea (colectivă sau individuală) [53, p.156].

Mai mult de atât, art.30 din Constituția României definește și ce anume se poate exprima liber și prin ce forme și mijloace se poate realiza acest drept. În sensul normei constituționale, pot fi exprimate liber, gândurile, opiniile, credințele și creațiile de orice fel, iar exprimarea poate avea loc din *prin viu grai, prin scris, prin imagini, prin sunete sau prin alte mijloace de comunicare în public*. Observăm că libertatea de exprimare și libertatea opiniei sunt indisolubil legate, libertatea opiniei este condiționată de libertatea de exprimare, ultima având o paletă mai mare prin care opiniile pot fi exprimate și difuzate.

Constituantul Republicii Moldova a mers puțin pe altă cale, garantând libertatea gândirii, a opiniei, precum și libertatea exprimării. Bineînțeles, sintagma utilizată invocă defapt același lucru însă, considerăm că reglementarea din Constituția României este puțin mai precisă deoarece, libertatea opiniei este condiționată de libertatea de exprimare. În acest sens, considerăm mai corectă expresia libertatea exprimării opiniei și nu libertatea opiniei și exprimării deși, trebuie să recunoaștem că unele documente, atât internaționale cât și naționale

utilizează ambele noțiuni, cum ar fi: Declarația Universală a Drepturilor Omului- *”orice om are dreptul la libertatea opiniilor și exprimării”*; Convenția Europeană a Drepturilor Omului – *”orice persoană are dreptul la libertatea de exprimare”*; Constituția României (art.30) – *”libertatea de exprimare”*; Constituția Republicii Moldova (art.32) – *”libertatea opiniei și exprimării”*. Ori cum, deși există unele nuanțări, substanța materială pe care o conține acest drept o constituie dreptul de a exprima liber opinia.

În hotărârile sale CEDO a menționat în repetate rânduri că libertatea de exprimare reprezintă unul din fundamentele esențiale ale unei societăți democratice, una dintre condițiile primordiale ale progresului acesteia și ale dezvoltării fiecărei persoane [54].

Analizând dreptul la libertatea de exprimare sub aspect formal, Gavin Millar consideră că există trei justificări filozofice care stau la baza dreptului la libertatea de exprimare:

1) - argumentul pentru adevăr conform cărui libertatea de exprimare nu este un scop în sine, ci un mijloc de identificare și acceptare a adevărului;

2) -argumentul auto-guvernării democratice, scopul principal al cărui este ca cetățeanul să înțeleagă aspectele de interes politic și să poată participa în mod corespunzător la procesul democratic;

3)- libertatea de exprimare este un scop în sine și este protejată pentru ca persoanele fizice să se poată auto-realiza [55, p.9].

2.3 Libertatea exprimării opiniei –drept integrator

Libertatea de exprimare, relevă prof. Ioan Muraru, este una din cele mai vechi libertăți cetățenești, o libertate de tradiție, cunoscută fie sub această denumire sau sub denumirile unor aspecte ale sale, cum ar fi: libertatea cuvântului (opinie), libertatea presei [36, p.240]. Libertatea de expresie constituie un drept neobișnuit, consideră la rândul lui Frédéric Sudre, deopotrivă un drept în sine și un drept indispensabil sau prejudiciabil pentru realizarea altor drepturi (libertatea de exprimare este indispensabilă libertății de întrunire, dar poate aduce atingere dreptului la viață privată); deopotrivă un drept individual, ce ține de libertatea spirituală a fiecărei persoane, și un drept convivial, permițând comunicarea cu ceilalți [4, p.351].

Deputatul Parlamentului European Monica Macovei relevă ca, în sensul art. 10 din Convenția Europeană, libertatea de exprimare cuprinde libertatea de opinie și libertatea de a primi sau de a comunica informații sau idei fără amestecul autorităților publice și fără a ține seama de frontiere. Primul paragraf al art. 10 evidențiază trei componente ale libertății de exprimare:

- libertatea de opinie;

- libertatea de a primi informații și idei;
- libertatea de a comunica informații și idei [24].

În acest sens se pronunță și Adriana Nicoleta Odină care constată că libertatea de exprimare include mai multe drepturi fundamentale, fiind „*libertatea mamă*” a tuturor drepturilor de comunicare. Ea este strâns legată de garantarea demnității umane și ocupă un loc important în rândul drepturilor și libertăților omului și în cel al libertăților constituționale. Sub aspectul conținutului libertății de exprimare cuprins în reglementările internaționale și în cele constituționale, unele instrumente juridice includ expres în conținutul libertății de exprimare *libertatea de opinie* și *libertatea de informare*. În alte reglementări se include expres în conținutul libertății de exprimare doar *libertatea cuvântului* adică libertatea de opinie; libertatea de informare este reglementată ca drept separat, la fel ca și libertatea presei [21].

Teodor Cârnaț identifică dreptul la exprimarea opiniei cu libertatea cuvântului, specificând că această constituie un drept fundamental al cetățeanului, care constă în exprimarea publică, prin viu grai, în limitele stabilite de lege, a opiniilor și a concepțiilor [9, p.96]. Aceiași explicați a libertății cuvântului o găsim și la Gheorghe Iancu care afirmă că libertatea cuvântului constă posibilitatea cetățeanului de a-și exprima, în public, prin viu grai, în diferite modalități, opiniile pe care le are [16, p.254].

Alte reglementări includ în conținutul libertății de exprimare, alături de libertatea de opinie și informare, sau alături de libertatea cuvântului, și libertatea presei. O parte din instrumentele juridice internaționale și constituționale, susține Adriana Nicoleta Odină, chiar dacă nu prevăd expres - în cuprinsul reglementărilor pe care le cuprind - și libertatea presei ca un element de conținut al libertății de exprimare, fac referiri la aceasta [21].

Din cele menționate mai sus putem concluziona că libertatea de exprimare este un drept integrator sau mai bine spus un drept generator, care generează și alte drepturi și libertăți fiind indisolubil legate cu ele și existând doar în ansamblu. Astfel, în doctrina școlii juridice românești libertatea de exprimare cuprinde în conținutul său alte trei libertăți, cum ar fi: libertatea de opinie, libertatea de informare și libertatea presei.

În viziunea școlii juridice moldovenești libertatea opiniei și libertatea exprimării constituie două libertăți, garantate prin cuvânt, imagine sau prin alt mijloc posibil. De aici este lesne de înțeles că prin alt mijloc posibil trebuie să înțelegem că aceste libertăți pot fi realizate și prin intermediul altor drepturi, cum ar fi de exemplu: dreptul la opinie publică (sondaje, referendumuri, scrutine electorale), libertatea de informare, libertatea presei, libertatea întrunirilor, dreptul de asociere, dreptul la grevă.

Necesar de menționat că unii autori, cu bună dreptate, consideră dreptul la libertatea opiniilor constituie elementul clasic al libertății de exprimare [56, 18, p.p.739, 532]. Ne raliem și noi acestei viziuni, pentru că întradevăr, majoritatea formelor de exprimare (*prin viu grai, prin scris, prin imagini, prin discursuri, sunete, luări de cuvânt, strigăte, cântece, etc.*) și alte mijloace posibile care se lasă la latitudinea celui care dorește să-și exprime gândul sau opinia [10, p.109], au loc prin intermediul exprimării libere a opiniilor, care pot fi exprimate în cadrul adunărilor publice, manifestărilor, mitingurilor, reuniunilor organelor de stat sau obștești, întrunirilor științifice, culturale, artistice și în general în toate ocaziile, consideră Teodor Cârnaț, în care există un public [10, p.96].

Aceeași opinie este exprimată și de alți autori care consideră la fel că gândurile și opiniile intră în circuitul juridic dacă sunt exteriorizate, comunicate, adică dacă sunt exprimate, deoarece, atâta timp cât rămân în universul spiritual interior al omului, ele nu pot fi cunoscute de alții, gândirea umană rămânând încă un domeniu protejat natural de indiscreția semenilor [57, p.39].

Cât privește ideea exprimată de Frederic Sudre precum că posibilitatea oricărei persoane de a avea și a exprima o opinie minoritară constituie o componentă esențială a societății democratice, care se bazează pe pluralism, toleranță și spirit de deschidere [4, p.352], o împărtășim doar parțial, pentru că o societate democratică se caracterizează nu numai prin posibilitatea de exprima o opinie minoritară, dar și posibilitatea de a exprima, răspândi, difuza și o opinie care aparține în premieră unui individ (de exemplu o invenție, sau o anumită soluție politică, socială, economică, juridică) sau o opinie care este susținută de o majoritate dintr-o anumită comunitate sau dintr-un anumit corp.

2.4 Libertatea exprimării opiniei prin difuzarea informațiilor

Mai sus am demonstrat că libertatea de exprimare a opiniei constituie un drept integrator sau altfel spus un drept generator, care generează și alte drepturi și libertăți, deoarece are o paletă mai mare prin care opiniile pot fi exprimate, difuzate, răspândite, propagate prin diferite mijloacele de comunicare în masă, precum și prin intermediul presei, audio-vizualului, operelor de artă, teatru, cinema, prin sondaje, referendumuri, scrutine electorale, prin libertatea întrunirilor precum și prin dreptul la grevă.

Constituționalistul elvețian Jean-Marie Auby consideră că în procesul exprimării opiniei are loc o comunicare care corespunde celor doua aspecte complementare ale dreptului la informație. Este vorba mai întâi de libertatea de a informa, care cuprinde atât difuzarea cât și conținutul mesajului. În al doilea rând, mai presupune și posibilitatea de a primi fără nici o piedică mesajul informativ [58, p.61].

Convenția Europeană în art. 10 prevede că libertatea de exprimare are ca component și libertatea de a primi informații și idei, precum și libertatea de a comunica informații și idei. Există o anumită logică în această reglementare deoarece, orice opinie ca să poată fi formulată, apoi exteriorizată, subiectul opiniei are nevoie, în primul rând, de a fi informat, iar apoi, la rândul lui, poate comunica (răspândi) și altora informația de care dispune.

Anterior am demonstrat precum că, dreptul la informație este un drept conex dreptului la libera exprimare și se bucură de o reglementare de sine stătătoare (art. 34) în Constituția Republicii Moldova care prevede următoarele:

(1) Dreptul persoanei de a avea acces la orice informație de interes public nu poate fi îngrădit;

(2) Autoritățile publice, potrivit competențelor ce le revin, sunt obligate să asigure informarea corectă a cetățenilor asupra treburilor publice și asupra problemelor de interes personal.

În această ordine de idei, Radu Chiriță afirmă că noțiunea de informație este înțeleasă în sens larg și de către organele de la Strasbourg, întrucât acestea înțeleg prin informație nu numai faptele și știrile brute sau chestiunile de interes general, ci și informațiile produse în mod deliberat, cum sunt programele de radio și televiziune, muzica, mesajele publicitare și discursul comercial; operele de artă, incluzând astfel libertatea artistică; exprimarea poziției în cadrul unui proces [18, p.151].

Europarlamentarul român Monica Macovei exprimă opinia precum că, libertatea de a comunica informații și idei are o importanță primordială pentru viața politică și structura democratică a unei țări. În absența acestei libertăți este imposibilă organizarea unor alegeri cu adevărat libere. În plus, o exercitare deplină a libertății de a comunica informații și idei permite critica liberă a Guvernului, care constituie indicatorul principal al unui sistem de guvernare liber și democratic. Cât privește critica Guvernului, relevă Monica Macovei, este de datoria presei să comunice informații și idei dezbătute în arena politică, la fel ca și cele privind alte domenii de interes public. Presa nu are numai datoria de a comunica astfel de informații și idei, susține Monica Macovei, dar publicul are, de asemenea, dreptul de a le primi, demonstrând acest argument al său prin jurisprudența CtEDO, în special spețele *Lingens v. Austria, 1986; Sener v. Turcia, 2000; Thoma v. Luxembourg, 2001; Dichand și Alții v. Austria, 2002*, etc. [24].

Hotărârile Curții reiau adeseori o formulă a Drepturilor Omului, subliniază vicepreședintele Curții Europene Jean-Paul Costa, ce avea să se regăsească încă în hotărârea *Handyside vs. Regatul-Unit* din 1976: "Libertatea de exprimare constituie unul dintre fundamentele esențiale ale societății democratice, una dintre condițiile primordiale ale

progresului său și ale dezvoltării individuale". Sub rezerva paragrafului 2 al articolului 10, aceasta este valabilă nu numai pentru "informațiile" sau "ideile" primite favorabil sau considerate ca fiind inofensive sau indiferente, dar și pentru acelea care lovesc, șochează sau neliniștesc statul sau un segment oarecare din populație. Astfel o cer pluralismul, toleranța și spiritul de deschidere fără de care nu există "societate democratică" [23].

În așa mod, pe plan european, susține Radu Chiriță, la fel ca și Frederic Sudre, libertatea de informație depășește limitele domeniului obișnuit al libertății de expresie – discursul politic, filosofic sau religios – ea nefiind definită prin conținutul, calitatea sau importanța informației, ci prin modalitatea de formulare și intră în joc de îndată ce informația, indiferent de natura ei, împrumută un suport destinat să o facă publică [18, 4, p.p.151, 353].

Lilia Bordei afirmă că dreptul la informație are un conținut complex și cuprinde: dreptul persoanei de a fi informată prompt, corect și clar cu privire la măsurile preconizate de către autoritățile publice; accesul liber la sursele de informație publică, științifică și tehnică, socială, culturală, sportivă etc.; posibilitatea persoanei de a recepționa direct și în mod normal emisiunile de radio și televiziune; obligația autorităților guvernamentale de a crea condiții materiale și juridice pentru difuzarea liberă și amplă a informației de orice natură [29, p.83].

Deoarece conținutul dreptului la informare este unul complex, dimensiunile acestuia sunt în continuă dezvoltare, evoluând odată cu evoluția societății pe calea științei și a progresului tehnic. Dacă privim în general conținutul dreptului la informare, afirmă prof. Ioan Muraru și Gheorghe Iancu, el cuprinde: dreptul persoanei de a fi informată prompt, corect și clar cu privire la măsurile preconizate și mai ales luate de autoritățile publice; accesul liber la sursele de informație publică, științifică și tehnică, socială, culturală, sportivă etc.; posibilitatea persoanei de a recepționa direct și în mod normal emisiunile de radio și televiziune; obligația autorităților guvernamentale de a crea condițiile materiale și juridice pentru difuzarea liberă și amplă a informației de orice natură [59, p.8].

Regula care se degajă din conținutul dreptului la informație constă în faptul că prin el se garantează accesul la orice informație de interes public. Prin orice informație de interes public se are în vedere informațiile în general despre evenimente, hotărâri, acțiuni întreprinse de autoritățile publice, precum și informațiile cu caracter personal.

Legea Republicii Moldova nr. 982, din 11.05.2000 privind accesul la informație în art.6 stabilește că informații oficiale sunt considerate toate informațiile aflate în posesia și la dispoziția furnizorilor de informații, care au fost elaborate, selectate, prelucrate, sistematizate și/sau adoptate de organe ori persoane oficiale sau puse la dispoziția lor în condițiile legii de

către alți subiecți de drept. Drept documente purtătoare de informații legea consideră oricare din următoarele (sau o parte din acestea):

- a) orice hârtie sau alt material pe care există un înscris;
- b) o hartă, un plan, un desen, o fotografie;
- c) orice hârtie sau alt material pe care sunt marcaje, figuri, simboluri sau perforări care au un sens pentru persoanele calificate să le interpreteze;
- d) orice obiect sau material din care pot fi reproduse sunete, imagini sau înscrisuri cu sau fără ajutorul unui alt articol sau mecanism;
- e) orice alt înregistrator de informație apărut ca rezultat al progresului tehnic;
- f) orice copie sau reproducere a purtătorilor de informații ;
- g) orice parte a unei copii sau reproduceri.

O importanță deosebită asupra activității instituțiilor audio-vizuale privind difuzarea informațiilor o are controlul parlamentar prin intermediul comisiilor parlamentare. Însă acest control nu trebuie confundat cu controlul parlamentar exercitat asupra puterii executive, care se exercită de către Parlament ca o funcție inerentă în realizarea activității sale. (art.66, lit.f) din Constituția Republicii Moldova) [29, p.83].

Conform aprecierilor Liliei Bordei, dreptul la informație, nu este nici el un drept absolut și, poate conține unele limitări. Astfel, alin.(3) al art.34 din Constituția Republicii Moldova prevede că dreptul la informație nu trebuie să prejudicieze măsurile de protecție a cetățenilor sau siguranța națională. Considerăm prezenta reglementare corectă însă, necesar a ține cont de faptul că, ingerințe având scopul protejării cetățenilor și securității naționale sunt admisibile, cu condiția de a fi respectate trei condiții: ingerința să fie prevăzută de lege, ingerința să vizeze unul dintre scopurile legitime, ingerința să fie necesară într-o societate democratică.

Articolul 7 din Legea Republicii Moldova privind accesul la informație fixează categoria de informații oficiale cu accesibilitate limitată în cazul necesităților:

- a) respectării drepturilor și reputației altei persoane;
- b) protecției securității naționale, ordinii publice, ocrotirii sănătății sau protecției moralei societății.

Toate aceste limitări sunt stabilite în scopul protecției cetățenilor și securității naționale, ce după părerea noastră este o reglementare foarte largă. Punctul de plecare este bineînțeles, securitatea națională care are un înțeles foarte larg, însumând mai multe aspecte ale securității, cum ar fi: securitatea de stat și securitatea publică. Prin securitatea de stat trebuie să înțelegem protecția suveranității, independenței și integrității teritoriale, iar prin securitatea publică – protecția drepturilor și libertăților fundamentale; protecția ordinii publice, protecția ecologică,

protecția biologică, protecția civilă, protecția alimentară, protecția sanitară, protecția radiologică etc. [60, p.17].

După cum putem observa, este foarte diversă aria de activități care pot fi închise sau limitate privind informația publică sub pretextul asigurării securității naționale. Considerăm incorectă această formulare largă care poate aduce atingeri dreptului la informație prin interpretări, care de fapt, vor promova alte interese decât cele naționale. În acest sens, exprimăm opinia că normele constituționale ar trebui cu mai multă claritate să reglementeze cazurile în care informația poate fi limitată. Ne raliem opiniei dnei Lilia Bordei care consideră că alin. (3) al art. 34 a Constituției Republicii Moldova ar putea avea următorul conținut: “Dreptul la informație nu trebuie să prejudicieze măsurile de protecția a cetățenilor, securitatea statului, apărării ordinii publice și prevenirea infracțiunilor, protecției reputației sau a drepturilor altora”.

Cât privește alte elemente ale securității naționale, cum ar fi securitatea ecologică, biologică, radiologică, sanitară, civilă, alimentară etc. legile ar trebui să prevadă interzicerea limitării informației în aceste domenii și să prevadă obligativitatea autorităților publice de a informa corect și la timp cetățenii privind situația creată sau eventualele pericole din aceste domenii.

Este important ca toate cazurile privind închiderea sau limitarea informației să fie prevăzute expres de lege, fără ca aceste probleme să fie lăsate la latitudinea unor factori de decizie sau autorități care pot interpreta abuziv unele dispoziții, cum ar fi cea de la alin. (2) al art. 65 din Constituția Republicii Moldova, care prevede că: „*Parlamentul poate hotărî ca anumite ședințe să fie închise*”. Pentru ședințele închise ale Parlamentului este necesară o listă de probleme, stabilite prin lege, examinarea cărora poate avea loc în ședințe închise. Și în acest sens, autorii noului proiect al Constituției, în alin. (2) al art. 70 din Constituție „Caracterul public al ședințelor”, au precizat, că Parlamentul poate hotărî ca anumite ședințe, ce țin de măsurile de protecție a cetățenilor sau de siguranța națională, să fie închise [60, p.17].

În acest sens, susținem ideea invocată de Bordei Lilia precum că Regulamentul Parlamentului Republicii Moldova ar trebui să prevadă concret o listă de întrebări care pot fi examinate în ședințele Parlamentului cu ușile închise.

În final, precizăm că accesul neîngrădit al cetățeanului la informația de interes public și participarea lor la luarea deciziilor sunt considerate două dintre premisele cele mai importante ale unei guvernări democratice și responsabile. Informația le permite cetățenilor, pe de o parte, să aprecieze în cunoștință de cauză acțiunile autorităților, iar pe de altă parte, să participe în mod avizat la dezbaterile și la luarea deciziilor care îi privesc.

2.5 Libertatea opiniei și exprimării în dreptul internațional public

Promovarea și ocrotirea drepturilor și libertăților cetățenești au depășit, în timp, limitele și granițele tradiționale, ca o consecință firească a cursului istoric, în care omenirea s-a angajat, îndeosebi după cel de al Doilea Război Mondial, în străduința de a se pune capăt exploatării și violenței, rasismului și discriminării naționale, inegalității între oameni [61, p.168].

Libertatea de exprimare în calitate de drept subiectiv al indivizilor a fost o manifestare a ideilor iluministe, în rezultatul cărora, în 1791, în urma Revoluției Franceze, au fost votate articolele 17 și 18 din Constituția Franceză, care stipulau: *„Comunicarea liberă a gândurilor și a opiniilor este unul din drepturile cele mai prețioase ale omului. Orice cetățean poate vorbi, scrie, tipări liber cu condiția să răspundă la abuzul acestei libertăți în cazurile prevăzute de lege”*.

Dezvoltarea drepturilor și libertăților omului a luat o deosebită amploare după crearea în 1945 a Organizației Națiunilor Unite și adoptarea de către aceasta a Declarației Universale a Drepturilor Omului. După acest document monumental în arhitectura drepturilor și libertăților omului au apărut și alte valoroase documente internaționale care au avut efecte importante pentru sistemele de drept naționale a statelor membre a ONU [63, p.22].

Sistemul internațional de protecție a drepturilor omului se întemeiază pe obligațiunile convenționale și cutumiare asumate de state. Mecanismele instituite prin voința statelor asigură o supraveghere internațională a punerii în aplicare a obligațiunilor la care statele au achiesat [62, p.137-138].

În domeniul drepturilor omului se ridică problema raporturilor dintre dreptul intern și dreptul internațional. Numeroase acte acceptă în prezent primatul dreptului internațional, în primul rând al reglementărilor privind drepturile omului față de legile naționale.

Republica Moldova a aderat la un șir de documente internaționale și regionale care conțin standarde unanim recunoscute în domeniul dreptului la exprimarea liberă a opiniei, angajându-se prin reglementări constituționale să îndeplinească întocmai și cu bună-credință obligațiile ce-i revin din tratatele la care este parte.

Potrivit art. 4 din Constituția Republicii Moldova, dispozițiile constituționale privind drepturile și libertățile omului se interpretează și se aplică în concordanță cu Declarația Universală a Drepturilor Omului, cu pactele și cu celelalte tratate la care Republica Moldova este parte. Dacă există neconcordanțe între pactele și tratatele privitoare la drepturile fundamentale ale omului la care Republica Moldova este parte și legile ei interne, prioritate au reglementările internaționale [61, p.22].

Este necesar să menționăm că conform Hotărârii Curții Constituționale a Republicii Moldova Nr. 55 din 14.10.99 privind interpretarea unor prevederi ale art. 4 din Constituția Republicii Moldova principiile și normele unanim recunoscute ale dreptului internațional, tratatele internaționale ratificate și cele la care Republica Moldova a aderat sunt parte componentă a cadrului legal al Republicii Moldova și devin norme ale dreptului ei intern [64].

Nu punem la îndoială Hotărârea Curții Constituționale pe care o considerăm absolut corectă însă, dorim să menționăm că în acest sens, ar fi preferabile reglementări legislative efectuate de către Parlament și nu o limitare doar la interpretarea normei constituționale, grație faptului că în baza interpretării Curții Constituționale Parlamentul trebuie să intervină cu amendamente în baza legislativă.

Declarația Universală a Drepturilor Omului [65].

În Preambulul Declarației se menționează că drepturile omului, ca ideal comun spre care trebuie să tindă toate popoarele și toate națiunile, pentru ca toate persoanele și toate organele societății să se străduiască, având această Declarație permanent în minte, ca prin învățatură și educație să dezvolte respectul pentru aceste drepturi și libertăți și să asigure prin măsuri progresive, de ordin național și internațional, recunoașterea și aplicarea lor universală și efectivă, atât în sânul popoarelor statelor membre, cât și al celor din teritoriile aflate sub jurisdicția lor.

Referindu-se la libertatea opiniilor și exprimărilor, art. 19 al Declarației prevede că, *”orice om are dreptul la libertatea opiniilor și exprimării; acest drept include libertatea de a avea opinii fără imixtiune din afară, precum și libertatea de a căuta, de a primi și de a răspândi informații și idei prin orice mijloace și independent de frontierele de stat”*.

Art. 29 are ca obiect de reglementare protecția drepturilor și libertăților omului și în acest sens stabilește că: *”În exercitarea drepturilor și libertăților sale, fiecare om nu este supus decât numai îngrădirilor stabilite prin lege, exclusiv în scopul de a asigura cuvenita recunoaștere și respectare a drepturilor și libertăților altora și ca să fie satisfăcute justele cerințe ale moralei, ordinii publice și bunăstării generale într-o societate democratică. Aceste drepturi și libertăți nu vor putea fi în nici un caz exercitate contrar scopurilor și principiilor Organizației Națiunilor Unite”*.

Pactul internațional cu privire la drepturile civile și politice [69].

În art. 2 al Pactului, se dezvoltă ideea garantării drepturilor și libertăților omului prin obligația statelor părți, care se angajează să respecte și să garanteze tuturor indivizilor care se găsesc pe teritoriul lor și țin de competența lor drepturile recunoscute în Pact, fără nici o

deosebire, în special de rasă, culoare, sex, limbă, religie, opinie politică sau orice altă opinie, origine națională sau socială, avere, naștere sau întemeiată pe orice altă împrejurare.

Cât privește dreptul la libera exprimare a opiniei Pactul prevede în art. 19 următoarele:

1. Nimeni nu trebuie să aibă de suferit din cauza opiniilor sale.
2. Orice persoană are dreptul la libertatea de exprimare; acest drept cuprinde libertatea de a căuta, de a primi și de a răspândi informații și idei de orice fel, indiferent de frontiere, sub formă orală, scrisă, tipărită ori artistică, sau prin orice alt mijloc, la alegerea sa.
3. Exercițarea libertăților prevăzute la paragraful 2 al prezentului articol comportă obligații și răspunderi speciale. În consecință, ea poate fi supusă anumitor limitări care trebuie însă stabilite în mod expres prin lege și care sunt necesare:

- a) respectării drepturilor sau reputației altora;
- b) apărării securității naționale, ordinii publice, sănătății sau moralității publice.

Pactul internațional cu privire la drepturile economice, sociale și culturale [68].

Art. 4 prevede că Statele părți la prezentul Pact recunosc că în ce privește folosința drepturilor asigurate de către stat în conformitate cu prezentul Pact, statul nu poate supune aceste drepturi decât la limitările stabilite de lege, numai în măsura compatibilă cu natura acestor drepturi și exclusiv în vederea promovării bunăstării generale într-o societate democratică.

Convenția Europeană a Drepturilor Omului [70].

Guvernele semnatare ale Convenției, membre ale Consiliului Europei, considerând că scopul Consiliului Europei este realizarea unei uniuni mai strânse între membrii săi și că unul dintre mijloacele pentru a atinge acest scop este apărarea și dezvoltarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale. Reafirmând atașamentul lor profund față de aceste libertăți fundamentale care constituie temelia însăși a justiției și a păcii în lume și a căror menținere se bazează în mod esențial, pe de o parte, pe un regim politic cu adevărat democratic, iar pe de altă parte, pe o concepție comună și un respect comun drepturilor omului din care acestea decurg au adoptat Convenția pentru protecția drepturilor omului și a libertăților fundamentale. Referindu-se la libertatea exprimării opiniei Convenția în art.10 prevede următoarele:

1. Orice persoana are dreptul la libertatea de exprimare. Acest drept cuprinde libertatea de opinie și libertatea de a primi sau de a comunica informații ori idei fără amestecul autorităților publice și fără a ține seama de frontiere. Prezentul articol nu împiedică statele să supună societățile de radiodifuziune, de cinematografie sau de televiziune unui regim de autorizare.

2. Exercițarea acestor libertăți ce comportă îndatoriri și responsabilități poate fi supusă unor formalități, condiții, restrângeri sau sancțiuni prevăzute de lege, care constituie măsuri necesare, într-o societate democratică, pentru securitatea națională, integritatea teritorială

sau siguranța publică, apărarea ordinii și prevenirea infracțiunilor, protecția sănătății sau a moralei, protecția reputației sau a drepturilor altora pentru a împiedica divulgarea de informații confidențiale sau pentru a garanta autoritatea și imparțialitatea puterii judecătorești.

Carta de la Paris pentru o nouă Europă [71].

Membrii statelor europene, semnatari ai Cartei, au afirmat că orice individ, fără discriminare, are dreptul la:

- libertatea de gândire, conștiință și religie sau de convingere;
- libertatea de expresie;
- libertatea de asociere și de întrunire pașnică;
- libertatea de mișcare.

Principiile de la Johannesburg privind siguranța națională, libertatea de exprimare și accesul la informație [72].

Aceste principii au fost adoptate la 1 octombrie 1995 de către un grup de experți în drept intențional, siguranță națională și drepturile omului în timpul unei întâlniri organizate în Africa de Sud de către Programul juridic Articolul 19, Centrul Internațional împotriva Cenzurii, în colaborare cu Centrul de Studii Aplicate al Universității din Witwatersrand.

Principiile sunt bazate pe legislația și pe standardele internaționale și regionale privind protecția drepturilor omului, practicile dezvoltate la nivel de state (așa cum sunt reflectate, inter alia, în hotărârile tribunalelor naționale) și principiile generale de drept recunoscute de comunitatea națiunilor.

Aceste principii recunosc menținerea aplicabilității Principiilor de la Siracusa asupra prevederilor limitative și derogatorii din Pactul Internațional privind drepturile civile și politice și Standardele minimale ale normelor de drepturile omului în situații de urgență.

În Preambul autorii Principiilor menționează că, fiind convingși că drepturile omului trebuie apărate de statul de drept pentru ca oamenii să nu fie nevoiți să recurgă în ultimă instanță la rebeliune împotriva tiraniei și a oprimării; Reafirmându-și credința că libertatea de exprimare și a informației sunt vitale pentru existența unei societăți democratice și esențiale pentru progresul și bunăstarea acesteia și pentru exercitarea altor drepturi și libertăți fundamentale ale omului; Au căzut de acord asupra Principiilor ce urmează și recomandă organismelor competente la nivel național, regional și internațional să ia măsuri pentru a promova larga lor răspândire, acceptare și aplicare:

Ținând cont de importanța acestor principii pentru completarea cadrului legislativ național privind asigurarea libertății de exprimare le vom reproduce pe cele mai importante:

I. Principii generale

Principiul 1: *Libertatea opiniei, de exprimare și a informației.*

Principiul 1.1: *Prevăzute prin lege.*

Principiul 1.2: *Apărarea unui interes legitim privitor la siguranța națională.*

Principiul 1.3: *Necesar într-o societate democratică.*

Principiul 2: *Interes legitim privitor la siguranța națională.*

Principiul 3: *Stări de urgență.*

Principiul 4: *Interzicerea discriminării.*

Restricțiunile libertății de exprimare sau de informare, inclusiv cele pe motive de siguranța națională, nu pot în nici un caz implica discriminarea bazată pe rasă, culoare, sex, limbă, religie, opinii politice sau de orice alt fel, origine națională, sau socială, naționalitate, avere, naștere sau orice alt motiv.

II. Restricțiuni ale libertății de exprimare

Principiul 5: *Apărarea dreptului la opinie.*

Principiul 6: *Exprimări care pot amenința siguranța națională.*

Principiul 7: *Protecția exprimării.*

Principiul 8: *Simpla publicitate făcută activităților ce pot amenința siguranța națională.*

Principiul 9: *Folosirea unei limbi a minorităților sau a altei limbi.*

Principiul 10: *Imixtiunea ilegală a unei terțe părți în exprimare.*

Guvernele sunt obligate să ia măsuri rezonabile pentru a împiedica grupuri particulare sau indivizi să intervină în mod ilegal în exercitarea pașnică a dreptului la libertatea de exprimare, chiar în cazurile când exprimarea este critică la adresa guvernului și a politicii acestuia. În mod special, guvernele sunt obligate să condamne acțiunile ilegale menite să pună stavilă libertății de exprimare, să investigheze și să traducă în justiție pe cei responsabili.

III. Restricțiuni ale libertății de informare

Principiul 11: *Regula generală a accesului la informație*

Principiul 12: *Desemnarea specifică a categoriilor de informații secrete.*

Principiul 13: *Interesul public și divulgarea informațiilor.*

Principiul 14: *Dreptul la examinare în justiție a refuzului de a dezvălui informații*

Principiul 15: *Regula generală privitoare la dezvăluirea informațiilor secrete*

Principiul 16: *Informații obținute prin serviciile publice*

Principiul 17: *Informații din domeniul public*

Principiul 18: *Protejarea surselor ziariștilor*

Principiul 19: *Accesul la zonele interzise*

Convenția ONU cu privire la drepturile copilului [73].

Vorbind despre drepturile generale ale omului îi avem în vedere și pe copii, care fiind o categorie vulnerabilă trebuie să se bucure de o deosebită protecție în exercitarea drepturilor de care dispun încă din naștere. În acest sens Adunarea Generală a Organizației Națiunilor Unite la 20 noiembrie 1989 a adoptat Convenția cu privire la drepturile copilului, care prevede expres și libertatea copiilor la exprimare. Art. 12 al Convenției prevede că statele părți vor garanta copilului capabil de discernământ dreptul de a-și exprima liber opinia asupra oricărei probleme care îl privește, opiniile copilului urmând să fie luate în considerare ținându-se seama de vârsta sa și de gradul său de maturitate. În acest scop copilului i se va da, în special, posibilitatea de a fi ascultat în orice procedură judiciară sau administrativă care îl privește, fie direct, fie printr-un reprezentant sau un organism competent, în conformitate cu regulile de procedură din legislația națională.

Art. 13 al Convenției specifică dreptul copilului la libertatea de exprimare; acest drept cuprinde libertatea de a căuta, de a primi și de a difuza informații și idei de orice natură, indiferent de frontiere, sub forma orală, scrisă, tipărită sau artistică ori prin orice alte mijloace, la alegerea copilului.

Exercitarea acestui drept poate face subiectul restricțiilor, dar numai al acelor restricții expres prevăzute de lege și absolut necesare pentru:

- a) respectarea drepturilor sau a reputației altora;
- b) protejarea securității naționale, a ordinii publice, a sănătății publice și a bunelor moravuri.

Tratatul de la Lisabona de modificare a Tratatului privind Uniunea Europeană și a Tratatului de instituire a Comunității Europene [67].

În urma intrării în vigoare a Tratatului de la Lisabona, au fost efectuate consolidări ale Tratatului privind Uniunea Europeană, ale Tratatului privind funcționarea Uniunii Europene și ale Tratatului de instituire a Comunității Europene a Energiei Atomice.

Cât privește drepturile și libertățile fundamentale, în special ceea ce ține de dreptul la libera exprimare a opiniei, vom evidenția următoarele articole :

Articolul 1a. - Uniunea se întemeiază pe valorile respectării demnității umane, libertății, democrației, egalității, statului de drept, precum și pe respectarea drepturilor omului, inclusiv a drepturilor persoanelor care aparțin minorităților. Aceste valori sunt comune statelor membre într-o societate caracterizată prin pluralism, nediscriminare, toleranță, justiție, solidaritate și egalitate între femei și bărbați.

Articolul 6. - Uniunea recunoaște drepturile, libertățile și principiile prevăzute în Carta drepturilor fundamentale a Uniunii Europene din 7 decembrie 2000, astfel cum a fost adaptată la 12 decembrie 2007, la Strasbourg, care are aceeași valoare juridică cu cea a tratatelor.

Articolul 8b. (1) - Instituțiile acordă cetățenilor și asociațiilor reprezentative, prin mijloace corespunzătoare, posibilitatea de a-și face cunoscute opiniile și de a face schimb de opinii în mod public, în toate domeniile de acțiune ale Uniunii. Instituțiile Uniunii mențin un dialog deschis, transparent și constant cu asociațiile reprezentative și cu societatea civilă.

Carta drepturilor fundamentale a Uniunii Europene [74].

Articolul 11 Libertatea de exprimare și de informare

(1) Orice persoană are dreptul la libertatea de exprimare. Acest drept cuprinde libertatea de opinie și libertatea de a primi sau de a transmite informații sau idei fără amestecul autorităților publice și fără a ține seama de frontiere.

(2) Libertatea și pluralismul mijloacelor de informare în masă sunt respectate.

Articolul 12. Libertatea de întrunire și de asociere

(1) Orice persoană are dreptul la libertatea de întrunire pașnică și la libertatea de asociere la toate nivelurile și în special în domeniile politic, sindical și civic, ceea ce implică dreptul oricărei persoane de a înființa împreună cu alte persoane sindicate și de a se afilia la acestea pentru apărarea intereselor sale.

(2) Partidele politice la nivelul Uniunii contribuie la exprimarea voinței politice a cetățenilor Uniunii.

Actul final al Conferinței pentru securitate și cooperare în Europa [75].

VII. Respectarea drepturilor omului și libertăților fundamentale, inclusiv a libertății de gândire, conștiință, religie sau de convingere.

Statele participante vor respecta drepturile omului și libertățile fundamentale, inclusiv libertatea de gândire, conștiință, religie sau de convingere pentru toți, fără deosebire de rasă, sex, limbă sau religie. Ele vor promova și încuraja exercitarea efectivă a drepturilor și libertăților civile, politice, economice, sociale, culturale și altele care decurg toate din demnitatea inerentă persoanei umane și sunt esențiale pentru libera și deplina sa dezvoltare.

În acest cadru, statele participante vor recunoaște și respecta libertatea individului de a profesa și practica, singur sau în comun, religia sau convingerea acționând după imperativele propriei sale conștiințe.

Statele participante recunosc importanța universală a drepturilor omului și libertăților fundamentale, a căror respectare este un factor esențial al păcii, justiției și bunăstării necesare pentru a asigura dezvoltarea relațiilor amicale și a cooperării între ele, ca și între toate statele.

Ele vor respecta în mod constant aceste drepturi și libertăți în relațiile lor reciproce și se vor strădui, individual și în comun, inclusiv în cooperare cu Națiunile Unite, să promoveze respectarea universală și efectivă a lor.

În domeniul drepturilor omului și libertăților fundamentale, statele participante vor acționa în conformitate cu scopurile și principiile Cartei Națiunilor Unite și cu Declarația Universală a Drepturilor Omului. Ele își vor îndeplini, de asemenea, obligațiile așa cum sunt enunțate în declarațiile și acordurile internaționale în acest domeniu, inclusiv, între altele, pactele internaționale referitoare la drepturile omului, prin care ele ar putea fi legate.

Recomandarea nr. R (2007) 2 a Comitetului de Miniștri al Consiliului Europei către Statele membre cu privire la pluralismul mijloacelor mass-media și diversitatea conținutului mass-media [76].

Comitetul de Miniștri, în conformitate cu art. 15b al Statutului Consiliului Europei (...) Recomandă ca guvernele statelor membre:

I. să considere includerea în practicile și legile naționale măsurile stabilite mai jos;

II. să evalueze, cu regularitate, la nivel național, eficiența măsurilor existente de a promova pluralismul mijloacelor mass-media și diversitatea conținutului, să examineze necesitatea posibilă de a le revizui, luând în considerație dezvoltarea economică, tehnologică și socială în sectorul mass-media.

III. să efectueze un schimb de informații în domeniul structurii mijloacelor mass-media, legislației interne și studiilor în domeniul concentrării și diversității mijloacelor mass-media.

Măsuri recomandate

I. Măsuri în domeniul promovării pluralismului cultural al mijloacelor mass-media

1. Principii generale.

1.1. Statele membre trebuie să caute să asigure disponibilitatea pentru public a unei varietăți suficiente de instituții media, oferite de un număr divers de proprietari, atât privați, cât și publici, luând în considerație caracteristicile pieței media, în special aspectele specifice comerciale și competitive.

2.6 Reglementarea libertății opiniei și exprimării în normele dreptului național al Republicii Moldova

Reglementări constituționale [77].

Articolul 32 din Constituția Republicii Moldova, care poartă denumirea Libertatea opiniei și a exprimării, prevede în alin. (1) expres că oricărui cetățean îi este garantată libertatea gândirii, a opiniei, precum și libertatea exprimării în public prin cuvânt, imagine sau prin alt

mijloc posibil. Observăm că norma constituțională pornește în prima parte a acestui alineat cu sintagma ”oricărui cetățean îi este garantată libertatea gândirii”. *Inter alia*, considerăm aceasta o greșeală substanțială pe care a admis-o constituentul moldovean deoarece, libertatea gândirii, a opiniei, precum și libertatea exprimării în public prin cuvânt, imagine sau prin alt mijloc posibil este atribuită numai celor care dețin calitatea de cetățean al Republicii Moldova [78, p.22-28].

În Comentariile Constituției Republicii Moldova Corneliu Gurin consideră că în cazul unor cetățeni străini sau apatrizi, această garanție constituțională nu este operantă, deoarece interesele lor diferă, în genere de cele ale cetățenilor statului, iar tratarea egală poate aduce ultimilor anumite prejudicii [79, p.143].

Considerăm greșită totalmente acesta opinie, deoarece libertatea de exprimare este una universală. În art. 2 al Pactului cu privire la drepturile civile și politice, se dezvoltă ideea garantării drepturilor și libertăților omului prin obligația statelor părți care se angajează să respecte și să garanteze tuturor indivizilor care se găsesc pe teritoriul lor și țin de competența lor drepturile recunoscute în Pact, fără nici o deosebire, în special de rasă, culoare, sex, limbă, religie, opinie politică sau orice altă opinie, origine națională sau socială, avere, naștere sau întemeiată pe orice altă împrejurare. Dreptul la libertatea de exprimare nu este un drept exclusiv politic care ar fi atribuit doar celor care dețin calitatea de cetățean al statului.

Din aceste considerente, venim cu propunerea ca constituentul moldovean să repare această eroare constituțională și să garanteze dreptul la libera exprimare tuturor celor care se află pe teritoriul Republicii Moldova, indiferent de calitatea pe care o dețin. [80, p.23].

Cât privește denumirea art. 32 ”*Libertatea opiniei și a exprimării*” Corneliu Gurin consideră că o formulare corectă a titlului art.32 ar fi *Libertatea de exprimare*, sau libertatea de exprimare a opiniei [79, p.142]. Nu putem considera incorectă denumirea actuală a art. 32 deoarece această denumire este preluată din Declarația Universală a Drepturilor Omului care în art. 19 stabilește că ”*Orice om are dreptul la libertatea opiniilor si exprimării*”. Aceeași formulă este utilizată și în Principiile de la Johannesburg privind siguranța națională, libertatea de exprimare și accesul la informație, în care Principiul nr.1 este denumit ”*Libertatea opiniei, de exprimare și a informației*”. Este adevărat, în alte acte internaționale, cum ar fi de exemplu: Pactul internațional cu privire la drepturile civile și politice, Convenția Europeană a Drepturilor Omului, este utilizată expresia ”*Libertatea exprimării*”.

Oricum, considerăm că Corneliu Gurin are dreptate că ar fi mai bine ca art. 32 să poarte denumirea *Libertatea de exprimare* deoarece, anterior, am demonstrat că libertatea de exprimare înseamnă o exteriorizare a opiniei, astfel că relația exprimare-opinie constă într-o raportare de la parte la întreg deoarece, nu putem exprima ceea ce nu gândim, iar exprimarea nu este altceva

decât forma pe care o capătă opinia. Din aceste considerente, propunem ca în textul proiectului viitoarei Constituții a Republicii Moldova, constituentul să țină cont de această opinie la aprecierea corectă a articolului ce ține de dreptul la libera exprimare a opiniei.

Corneliu Gurin a exprimat și opinia precum că garantarea libertății gândirii care se conține în alin. (1) al art. 32 este o preluare a primei părți din art. 31 alin. (1) care garantează libertatea conștiinței [79, p.142]. Nu susținem această opinie deoarece, nu trebuie confundate noțiunile libertatea gândirii și libertatea conștiinței. Are perfectă dreptate prof. Andrei Smochină când spune că libertatea gândirii și libertatea religiei sunt deseori considerate împreună cu libertatea opiniei [81, p.139]. Însă, *deseori considerate împreună*, nu înseamnă nici decum că ele evocă unul și același lucru. În acest sens ne raliem opiniei precum că libertatea gândirii se referă la toate domeniile gândirii umane, oricare ar fi originea și scopul lor: sunt protejate astfel religia, filozofia, morala, politica, etc. El prevede, la fel, posibilitatea pentru individ de a-și exterioriza gândirea și de a o reda prin fapte prin practicarea unui cult sau a unei activități politice [82, p.360]. La aceasta am mai adăuga și activități cu caracter social, cultural, științific și de altă natură care se pot realiza de fiecare individ prin gândirea liberă.

Libertatea opiniei și exprimării nu este un drept absolut și din aceste considerente statul poate interveni cu unele restricții. Astfel, alin. (3) al art. 32 din Constituție stabilește regula prin care sunt interzise și pedepsite prin lege contestarea și defăimarea statului și a poporului, îndemnul la război de agresiune, la ură națională, rasială sau religioasă, încitarea la discriminare, la separatism teritorial, la violență publică, precum și alte manifestări ce atentează la regimul constituțional [80, p.24].

Indisolubil legat de art. 32 se află și reglementarea constituțională pe care o conține articolul 34 *Dreptul la informație* care stabilește că (1) Dreptul persoanei de a avea acces la orice informație de interes public nu poate fi îngrădit. În acest sens Curtea Constituțională a Republicii Moldova prin Hotărârea sa nr. 19 din 16.06.1998 a constatat că dreptul la informație este un drept fundamental al persoanei, deoarece dezvoltarea persoanei în societate, exercitarea libertăților prevăzute de Constituție, inclusiv libertatea gândirii, a opiniei, a creației, a exprimării în public prin cuvânt, imagine sau prin alt mijloc posibil, presupune și posibilitatea de a recepționa informații asupra vieții sociale, politice, economice, științifice, culturale etc. [83].

Alin. (2) al articolului comentat fixează dispoziția prin care autoritățile publice, potrivit competențelor ce le revin, sunt obligate să asigure informarea corectă a cetățenilor asupra treburilor publice și asupra problemelor de interes personal, iar alin. (4) prevede că mijloacele de informare publică, de stat sau private, sunt obligate să asigure informarea corectă a opiniei

publice și din aceste considerente alin. (5) interzice de a supune cenzurii mijloacele de informare publică.

Asigurarea normelor constituționale prin reglementări legislative.

Legea cu privire la libertatea de exprimare nr. 64 din 23.04.2010 [84].

Republica Moldova dispune de mai multe acte legislative care vin să concretizeze și să dezvolte normele constituționale. Astfel, Legea cu privire la libertatea de exprimare reglementează anumite relații sociale ce urmează să asigure un echilibru între exercitarea dreptului la libera exprimare și apărarea onoarei, demnității, reputației profesionale și a vieții private și de familie ale persoanei.

Substanța materială a legii menționate corespunde întocmai reglementărilor care se conțin în Convenția Europeană pentru Drepturile Omului (Art.10) și spețelor din jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului în domeniul protecției libertății de exprimare.

Capitolul I al Legii denumit *Dispoziții generale* conține 13 articole prin care legiuitorul a indicat scopul și sfera de aplicare a legii, a explicat unele noțiuni principale care se conțin în textul legii, a definit Libertatea de exprimare, inclusiv Libertatea de exprimare a mass-mediei, a interzis Cenzura în mass-media, a dezvoltat ideea Libertății publicului de a fi informat, Dreptul la respectul onoarei, demnității și reputației profesionale, Imunitatea în cauzele cu privire la defăimare, Libertatea de a critica statul, autoritățile publice și persoanele care exercită funcții publice, Dreptul la respectul vieții private și de familie, Dreptul persoanelor publice și al persoanelor fizice care exercită funcții publice la respectul vieții private și de familie, Dreptul la prezumția nevinovăției, precum și Protecția surselor de informare.

Capitolul 2 este destinat *Procedurii de examinare*, și este constituit din 2 Secțiuni: (Secțiunea 1 Procedura de examinare a cauzelor cu privire la defăimare și Secțiunea a 2-a Procedura de examinare a cauzelor cu privire la apărarea vieții private și de familie)

Ținând cont de importanța anumitor reglementări vom reproduce unele articole pentru a demonstra cadrul normativ adecvat în domeniul de referință.

Astfel, art. 3 *Libertatea de exprimare* care conține 5 alineate cu următorul conținut:

(1) Orice persoană are dreptul la libertatea de exprimare. Acest drept cuprinde libertatea de a căuta, de a primi și de a comunica fapte și idei.

(2) Libertatea de exprimare protejează atât conținutul, cât și forma informației exprimate, inclusiv a informației care ofensează, șochează sau deranjează.

(3) Exercitarea libertății de exprimare poate fi supusă unor restrângeri prevăzute de lege, necesare într-o societate democratică pentru securitatea națională, integritatea teritorială sau siguranța publică, pentru a apăra ordinea și a preveni infracțiunile, pentru a proteja sănătatea și

morala, reputația sau drepturile altora, pentru a împiedica divulgarea de informații confidențiale sau pentru a garanta autoritatea și imparțialitatea puterii judecătorești.

(4) Restrângerea libertății de exprimare se admite doar pentru protejarea unui interes legitim prevăzut la alin. (3) și doar în cazul în care restrângerea este proporțională cu situația care a determinat-o, respectându-se echilibrul just dintre interesul protejat și libertatea de exprimare, precum și libertatea publicului de a fi informat.

(5) Garanțiile privind libertatea de exprimare nu se extind asupra discursurilor care încită la ură sau la violență.

Articolul 5 *Interzicerea cenzurii în mass-media* are la fel 5 alineate prin care:

(1) Independența editorială a mass-mediei este recunoscută și garantată de lege. Cenzura este interzisă.

(2) Se interzice ingerința în activitatea editorială a mass-mediei, cu excepția cazurilor prevăzute de lege. În cazul în care ingerința este prevăzută de lege, ea urmează a fi interpretată limitativ.

(3) Nu se admite crearea de autorități publice pentru controlul prealabil al informației care urmează a fi răspândită de mass-media.

(4) Nu constituie cenzură obligația impusă de instanța de judecată prin hotărâre definitivă de a răspândi sau de a nu răspândi o informație, precum și obligația impusă prin lege de a răspândi o anumită informație.

(5) Cenzura în mass-media publică, precum și împiedicarea ilegală intenționată a activității mass-mediei, atrage răspundere penală

Considerăm relevante și reglementările care se conțin în art.7 ”Dreptul la respectul onoarei, demnității și reputației profesionale,, și în art.9 ”Libertatea de a critica statul, autoritățile publice și persoanele care exercită funcții publice”.

Art. 7 Dreptul la respectul onoarei, demnității și reputației profesionale:

(1) Orice persoană are dreptul la apărarea onoarei, demnității și reputației sale profesionale lezate prin răspândirea relatărilor false cu privire la fapte, a judecăților de valoare fără substrat factologic suficient sau prin injurie.

(2) Persoana lezată prin răspândirea unor relatări cu privire la fapte poate fi restabilită în drepturi dacă informația cumulează următoarele condiții:

- a) este falsă;
- b) este defăimătoare;
- c) permite identificarea persoanei vizate de informație.

(3) Persoana care se consideră lezată în modul stabilit la alin. (2) poate solicita rectificarea sau dezmințirea informației, precum și repararea prejudiciului moral și material cauzat.

(4) Persoana lezată prin răspândirea unor judecăți de valoare poate fi restabilită în drepturi dacă judecățile de valoare cumulează următoarele condiții:

- a) nu se bazează pe un substrat factologic suficient;
- b) au un caracter defăimător;
- c) permit identificarea persoanei vizate de informație.

(5) Persoana care se consideră lezată în modul stabilit la alin. (4) poate solicita rectificarea sau dezmințirea informației, sau publicarea unei replici, precum și repararea prejudiciului moral și material cauzat.

(6) Se consideră injurie exprimarea care cumulează următoarele condiții:

- a) exprimarea intenționată verbală, scrisă sau nonverbală nu corespunde normelor de conduită general acceptate într-o societate democratică;
- b) permite identificarea persoanei vizate.

(7) Persoana care se consideră lezată în modul stabilit la alin. (6) poate solicita exprimarea scuzelor și repararea prejudiciului moral și material cauzat.

(8) Nimeni nu poate fi tras la răspundere pentru stilul umoristic și satiric dacă prin folosirea acestuia nu se induce în eroare publicul în privința faptelor.

Art. 9 Libertatea de a critica statul, autoritățile publice și persoanele care exercită funcții publice:

(1) Orice persoană are dreptul de a critica statul și autoritățile publice.

(2) Statul și autoritățile publice nu pot intenta acțiuni cu privire la defăimare.

(3) Statul și autoritățile executive și legislative nu sunt protejate de legea penală sau contravențională împotriva declarațiilor defăimătoare.

(4) Persoanele care exercită funcții publice pot fi supuse criticii, iar acțiunile lor – verificării din partea mass-mediei, în ceea ce privește modul în care și-au exercitat sau își exercită atribuțiile, în măsura în care acest lucru este necesar pentru a asigura transparența și exercitarea responsabilă a atribuțiilor lor.

Legea a introdus procedura prejudiciară de soluționare a cauzelor cu privire la defăimare. Instituirea acestei proceduri are scopul de a contribui la aplanarea extrajudiciară a acestor dispute și ordonarea părților implicate. De asemenea, Legea a introdus cerințe suplimentare față de forma cererii de chemare în judecată, ce va ușura examinarea cererilor privind defăimarea. În Lege se explică modul de succedare a reclamantului în procedura cu privire la defăimare, se limitează măsurile de asigurare a acțiunii care pot fi aplicate în cauzele vizând defăimarea, se clarifică sarcina probațiunii și prezumțiile ce urmează să fie aplicate în astfel de cauze, se explică modul de publicare a dezmințirii și replicii, modul de evaluare a prejudiciilor morale cauzate

persoanelor fizice și juridice și circumstanțele care exclud răspunderea pentru defăimare. Legea prevede și procedura de examinare a cauzelor cu privire la apărarea vieții private în cazul exercitării libertății de exprimare.

Legea nr.982-XIV din 11.05.2000 privind accesul la informație [85].

Legea privind accesul la informație reglementează raporturile dintre furnizorul de informații și persoana fizică și/sau juridică în procesul de asigurare și realizare a dreptului constituțional de acces la informație, precum și principiile, condițiile, căile și modul de realizare a accesului la informațiile oficiale, aflate în posesia furnizorilor de informații. Legea are ca obiectiv principal crearea cadrului normativ general al accesului la informațiile oficiale; eficientizarea procesului de informare a populației și a controlului efectuat de către cetățeni asupra activității autorităților publice și a instituțiilor publice; stimularea formării opiniilor și participării active a populației la procesul de luare a deciziilor în spirit democratic.

Articolul 4 stabilește principiile politicii statului în domeniul accesului la informațiile oficiale prevăzând că: ”Oricine, în condițiile legii, are dreptul de a căuta, de a primi și de a face cunoscute informațiile oficiale; Exercițarea drepturilor prevăzute în prezentul articol poate fi supusă unor restricții pentru motive specifice, ce corespund principiilor dreptului internațional, inclusiv pentru apărarea securității naționale sau vieții private a persoanei; Exercițarea drepturilor prevăzute de prezentul articol nu va implica în nici un caz discriminarea bazată pe rasă, naționalitate, origine etnică, limbă, religie, sex, opinie, apartenență politică, avere sau pe origine socială”.

Legea presei nr. 243-XIII din 26.10.1994 [86].

Legea presei garantează tuturor persoanelor dreptul la exprimarea liberă a opiniilor și ideilor, la informare veridică asupra evenimentelor din viața internă și cea internațională prin intermediul publicațiilor periodice și al agențiilor de presă, care își desfășoară activitatea în condițiile pluralismului politic, precum și respectarea legislației cu privire la drepturile de autor.

Articolul 1. Libertatea presei în alin. (1) este fixată reglementarea prin care în Republica Moldova libertatea presei constituie un drept fundamental, consacrat de Constituție. Statul garantează tuturor persoanelor dreptul la exprimarea liberă a opiniilor și ideilor, la informare veridică asupra evenimentelor din viața internă și cea internațională prin intermediul publicațiilor periodice și al agențiilor de presă, care își desfășoară activitatea în condițiile pluralismului politic, precum și respectarea legislației cu privire la drepturile de autor.

Articolul 4. Libertatea de exprimare și limitări de publicitate stabilește că publicațiile periodice și agențiile de presă publică, potrivit aprecierilor proprii, orice fel de materiale și informații, ținând cont de faptul ca exercițiul acestor libertăți ce comportă datorii și responsabilități este supus unor formalități, condiții, restrângeri și unor sancțiuni prevăzute de

lege, care constituie măsuri necesare, într-o societate democratică, pentru securitatea națională, integritatea teritorială sau siguranța publică, apărarea ordinii și prevenirea crimei, ocrotirea sănătății, protecția moralei, protecția reputației sau apărarea drepturilor altora, pentru a împiedica divulgarea unor informații confidențiale sau pentru a garanta autoritatea și imparțialitatea puterii judiciare.

Articolul 20 fixează drepturile și obligațiile jurnalistului, iar art. 26 prevede răspunderea persoanelor oficiale ale autorităților politice pasibile de pedeapsă în cazul în care:

- a) au zădărnicit activitatea profesională legitimă a jurnalistului prin refuzul neîntemeiat de acreditare sau prin retragerea nejustificată a acreditării, ori în alt mod;
- b) au exercitat asupra jurnalistului măsuri de constrângere în scopul difuzării sau nedifuzării informației;
- c) au divulgat sursa de informație sau pseudonimul autorului fără consimțământul acestora.

Articolul 27 stabilește că fondatorii, redactorii, jurnaliștii nu sunt responsabili pentru difuzarea informației, dacă aceasta:

- a) este cuprinsă în documentele și comunicatele oficiale ale autorităților publice;
- b) reproduce textual discursurile publice sau rezumatul lor adecvat.

Codul audiovizualului al Republicii Moldova nr. 260-XVI din 27.07.2006 [87].

Codul audiovizualului are drept scop asigurarea apărării drepturilor consumatorului de programe de a recepționa informații corecte și obiective, care ar contribui la libera formare a opiniei, asigurarea drepturilor radiodifuzorilor la libertate editorială și libertate de exprimare, instituirea principiilor democratice de funcționare a audiovizualului din Republica Moldova și stabilește, în spiritul drepturilor și libertăților constituționale, bazele juridice de reglementare a proceselor de:

- a) concepere, transmisie și/sau retransmisie prin intermediul mijloacelor de televiziune și radiodifuziune a serviciilor de programe ale radiodifuzorilor aflați sub jurisdicția Republicii Moldova;
- b) exercitare a controlului societății asupra activității instituțiilor în domeniul audiovizualului din Republica Moldova.

Reglementările din Cod de asemeni garantează moralitatea și asigurarea protecției minorilor, deoarece radiodifuzorului îi este interzisă difuzarea de programe care conțin orice formă de încitare la ură pe considerente de rasă, religie, naționalitate, sex.

Este interzisă difuzarea de programe care pot afecta grav dezvoltarea fizică, mentală sau morală a minorilor, în special programele care conțin pornografie, violență exagerată sau limbaj licențios.

Transmisia unor alte programe decât cele prevăzute în Cod, susceptibile de a afecta dezvoltarea psihică, mentală sau morală a minorilor se va face doar în cazul în care vor fi asigurate condițiile (prin selectare a timpului de emisie sau prin mijloace tehnice) ca minorii aflați în zona de acoperire să nu poată vedea și auzi emisiunile respective.

Codul, prin conținutul său trebuie să asigure și echilibrul și pluralismul politico-social din societate deoarece, în spiritul respectării libertăților și a drepturilor fundamentale ale omului, prin transmisia și retransmisia serviciilor de programe se realizează și se asigură pluralismul politic și social, diversitatea culturală, lingvistică și religioasă, informarea, educarea și divertismentul publicului.

Este prevăzută dispoziția prin care pentru încurajarea și facilitarea exprimării pluraliste a curentelor de opinie, radiodifuzorii au obligația de a reflecta campaniile electorale în mod veridic, echilibrat și imparțial. Concepțiile radiodifuzorilor privind reflectarea campaniilor electorale se aprobă de Consiliul Coordonator al Audiovizualului și sunt prezentate Comisiei Electorale Centrale, în strictă concordanță cu legislația în vigoare.

Articolul 10 din Cod stabilește drepturile consumatorului de programe, prevăzând în acest sens că în Republica Moldova, dreptul la informare completă, obiectivă și veridică, dreptul la libera exprimare a opiniilor și dreptul la libera comunicare a informațiilor prin intermediul mijloacelor de radiodifuziune și televiziune sunt garantate de lege. Radiodifuzorii sunt obligați să asigure obiectivitatea informării consumatorului de programe, favorizând libera formare a opiniilor.

Articolul 16 prevede dreptul la replică, rectificare și la remedii echivalente stabilind în acest sens că orice persoană fizică sau juridică, indiferent de cetățenie, naționalitate și domiciliu, care se consideră lezată în drepturile sale legitime și, în special, în reputația sa prin prezentare în emisiune a unor fapte incorecte are dreptul la replică, rectificare sau dreptul de a cere remedii echivalente în conformitate cu prevederile Codului civil. Radiodifuzorul asigură exercitarea dreptului la replică, rectificare sau la alte remedii echivalente și nu împiedică exercitarea acestuia prin impunere de termene și condiții nerezonabile.

Legea Republicii Moldova nr. 239-XVI din 13.11.2008 privind transparența în procesul decizional [88].

Legea privind transparența în procesul decizional stabilește normele aplicabile pentru asigurarea transparenței în procesul decizional din cadrul autorităților administrației publice centrale și locale, altor autorități publice și reglementează raporturile lor cu cetățenii, cu asociațiile constituite în corespundere cu legea, cu alte părți interesate în vederea participării la procesul decizional.

Domeniul de aplicare al legii îl constituie totalitatea raporturilor juridice, stabilite în cadrul procesului decizional, dintre cetățeni, asociații constituite în corespundere cu legea, alte părți interesate, pe de o parte, și autoritățile publice, pe de altă parte.

Alin. (4) al art. 3 din Lege obligă autoritățile publice să consulte cetățenii, asociațiile constituite în corespundere cu legea, alte părți interesate în privința proiectelor de acte legislative, administrative care pot avea impact social, economic, de mediu (asupra modului de viață și drepturilor omului, asupra culturii, sănătății și protecției sociale, asupra colectivităților locale, serviciilor publice).

Legea nr.30 din 07.03.2013 cu privire la protecția copiilor împotriva impactului negativ al informație [89].

Prezenta Lege stabilește interdicția difuzării informației ce conține date personale cu impact negativ asupra copiilor. În mijloacele de informare în masă se interzice publicarea informației ce conține date cu caracter personal în cazurile în care:

a) se dau publicității date cu caracter personal ale unui copil bănuțit, acuzat ori condamnat pentru săvârșirea unei infracțiuni sau contravenții, dacă acesta nu se ascunde de organele de drept ori de instanțele judecătorești, sau ale unui copil care este victima unei infracțiuni ori contravenții, ceea ce permite identificarea acestuia;

b) se dau publicității datele cu caracter personal ale unui copil care fie și-a provocat leziuni corporale ori a încercat să o facă, fie s-a sinucis ori a făcut o tentativă de sinucidere, ceea ce permite identificarea acestuia;

c) se prezintă fotografiile ale copiilor sau materiale video despre aceștia în contextul unor fenomene sociale negative, ceea ce permite identificarea copiilor;

d) informația respectivă jignește demnitatea copilului identificat și/sau lezează interesele sale superioare.

(2) În serviciile de programe radio și televizate se interzice difuzarea informației cu impact negativ asupra copiilor ce conține: imagini ori fotografiile ale corpului copilului decedat; imagini de natură pornografică; orice referire defavorabilă sau discriminatorie la originea etnică, naționalitatea, rasa ori religia unui copil, precum și la dezabilitatea acestuia; orice indicii care ar putea duce la identificarea copiilor implicați în situații cu conotație negativă (accidente, infracțiuni, abuz sexual, abuz fizic sau psihic, dispute familiale, sinucideri, consum de droguri, abuz de alcool etc.), inclusiv în calitate de victime sau martori.

Legea nr.939-XIV din 20.04.2000 cu privire la activitatea editorială [90].

Prezenta Lege stabilește că activitatea editorială reprezintă totalitatea activităților editurii (organizatorice, de creație, economice) și constă în pregătirea pentru tipar, tipărirea și difuzarea

diverselor genuri de tipărituri: cărți, ziare, reviste, note, calendare, ediții de artă etc. Activitatea editorială are următoarele etape:

- a) prepress - totalitatea procedeelelor orientate spre redactarea, traducerea, culegerea, corectarea, redactarea tehnică, ilustrarea și machetarea lucrărilor;
 - b) tipărire - proces tehnologic de multiplicare a originalului editorial;
 - c) difuzare - distribuirea producției editoriale prin rețeaua de comerț, biblioteci și pe alte căi
- Legea fixează următoarele scopuri ale activității editoriale:
- a) satisfacerea necesităților personalității, societății, statului în producție editorială;
 - b) crearea de posibilități pentru afirmarea cetățenilor în calitate de autori, indiferent de rasă, naționalitate, origine etnică, limbă, religie, sex, opinie, apartenență politică, avere sau origine socială;
 - c) asigurarea dreptului la libertatea gândirii și a cuvântului, la exprimarea liberă a opiniilor și convingerilor;
 - d) contribuirea la dezvoltarea național-culturală a poporului prin majorarea considerabilă a tirajului și volumului edițiilor, prin extinderea tematică a producției de carte;
 - e) ridicarea nivelului de cultură al cetățenilor prin asigurarea accesului la producția editorială, familiarizarea cu valorile general-umane, editarea în original sau în traducere a celor mai valoroase opere din literatura națională și cea universală;
 - f) stabilirea de relații cu editurile din alte țări și încheierea de convenții și acorduri internaționale în domeniul editorial;
 - g) sporirea numărului de ediții de carte națională în limbile de largă circulație în vederea promovării imaginii Republicii Moldova în lume;
 - h) consolidarea și modernizarea bazei tehnico-materiale a editurilor, a tipografiilor și a rețelei de difuzare a producției editoriale.

Legea nr. 26-XVI din 22.02.2008 privind întrunirile [91].

Scopul legii este de a garanta exercitarea de oricare persoană a libertății întrunirilor în modul prevăzut de Constituția Republicii Moldova și de actele internaționale la care Republica Moldova este parte. Prin întrunire, în sensul legii, se are în vedere prezență temporară și intenționată a unui grup de persoane, aflate împreună cu scopul exprimării unor idei sau atitudini.

Legea privind întrunirile se aplică cu respectarea următoarelor principii de bază:

- a) proporționalitatea, conform căreia, la aplicarea oricărei restricții libertății întrunirilor, autoritățile publice trebuie să respecte echilibrul dintre necesitatea unei astfel de restricții într-o societate democratică și exercitarea dreptului la întrunire;

b) nediscriminarea, conform căreia dreptul la întrunire este garantat tuturor persoanelor, indiferent de rasă, de naționalitate, de origine etnică, de limbă, de religie, de sex, de opinie, de apartenență politică, de avere, de origine socială sau de oricare alt criteriu;

c) legalitatea, conform căreia drept temeiuri justificative pentru interzicerea întrunirii sau pentru limitarea în orice fel a libertății întrunirilor pot servi doar prevederile legale, fără ca autoritățile publice să poată pune în discuție oportunitatea unei întruniri;

d) prezumția în favoarea desfășurării întrunirilor, conform căreia, la examinarea declarației prealabile privind desfășurarea unei întruniri, orice dubiu va fi interpretat de către autoritățile publice în favoarea exercitării dreptului la întrunire.

2.7 Concluzii la Capitolul 2

1. Prin pluralismul politic se înțelege un ansamblu larg de opinii și opțiuni politice a membrilor societății realizate în cadrul dreptului la libera exprimare a opiniei. Prin opinii și opțiuni politice se are în vedere, în mod special, opiniile exprimate cu privire la guvernare, la calitatea guvernării, la condițiile de viață impuse de guvernare;

2. Analiza noțiunilor libertatea de exprimare și dreptul la opinie permite concluzia că este mai corectă utilizarea sintagmei libertatea de exprimare a opiniei deoarece, în realitate, deși există unele nuanțări, substanța materială pe care o conțin ambele drepturi luate separat este una și aceeași - dreptul de a exprima liber opinia. Considerăm util ca constituentul moldovean să efectueze o modificare ușoară a art. 32 schimbând denumirea articolului ”*Libertatea opiniei și a exprimării*” în ”*Libertatea exprimării opiniei*”.

3. Dreptul la libera exprimare a opiniei este un drept fundamental reglementat și garantat pe fundamentul constituțional al statului, esențial pentru libertatea și demnitatea acestora, indispensabile pentru libera dezvoltare a personalității umane, reprezentând în același timp nucleul în jurul căruia gravitează toate celelalte drepturi subiective garantate prin norme constituționale;

4. Dreptul la libera exprimare a opiniei este un drept subiectiv, conferit de lege în temeiul cărei titularul dreptului poate să desfășoare o anumită conduită și să ceară altora desfășurarea unei conduite adecvate dreptului său, sub sancțiunea prevăzută de lege, în scopul valorificării unui interes personal, direct, născut și actual, legitim și juridic protejat, de acord cu interesul general și cu normele de conviețuire socială;

5. Dreptul la libera exprimare a opiniei se manifestă ca un drept pozitiv. Calitatea de drept pozitiv este asigurată de către stat prin normele sale constituționale (art. 8, art. 32);

6. Deoarece dreptul la libera exprimare a opiniei nu este un drept absolut – nu poate întruni calitate de drept negativ, statul fiind prezent în raporturile cu individul chiar și în condițiile stabilirii unor restricții în exercitarea dreptului respectiv;

7. Libertatea de exprimare a opiniei constituie un drept integrator sau altfel spus un drept generator, care generează și alte drepturi și libertăți. Libertatea opiniei este condiționată de libertatea de exprimare, ultima având o paletă mai mare prin care opiniile pot fi exprimate, difuzate, răspândite, propagate, prin diferite mijloacele de comunicare în masă, precum și prin asociere în diferite formațiuni politice, sindicale, religioase, prin sondaje, referendumuri, scrutine electorale, prin libertatea întrunirilor, și prin dreptul la grevă.

8. După adoptarea de către Organizația Națiunilor Unite a Declarației Universale a Drepturilor Omului dezvoltarea drepturilor și libertăților omului a luat o deosebită amploare fiind urmată și de alte valoroase documente internaționale care au avut efecte importante pentru sistemele de drept naționale a statelor membre a ONU.

9. Republica Moldova a aderat la un șir de documente internaționale și regionale care conțin standarde unanim recunoscute în domeniul dreptului la exprimarea liberă a opiniei, angajându-se prin reglementări constituționale (art. 4 și art. 8 din Constituție) să îndeplinească întocmai și cu bună-credință obligațiile ce-i revin din tratatele la care este parte. Mai mult de atât, în unele sisteme constituționale, cum ar fi de exemplu în România, este fixată dispoziția precum că, tratatele ratificate de Parlament, potrivit legii, fac parte din dreptul intern. Din aceste considerente optăm pentru introducerea alin. 3 în art. 8 din Constituția Republicii Moldova în care să se prevadă că ”Tratatele ratificate de Parlament, potrivit legii, fac parte din dreptul intern”.

10. Alin. (2) al art. 4 din Constituția Republicii Moldova prevede că dacă există neconcordanțe între pactele și tratatele privitoare la drepturile fundamentale ale omului la care Republica Moldova este parte și legile ei interne, prioritate au reglementările internaționale. Această formulă consfințește primatul pactelor și tratatelor în materia drepturilor omului în raport cu dreptul intern, precum și posibilitatea instanțele jurisdicționale aplicării directe în dreptul intern a normelor internaționale.

11. Analiza cadrului legislativ al Republicii Moldova privind dreptul la libera exprimare a opiniei prin diferite forme și metode, observăm că acesta, prin reglementările normative pe care le conține, corespunde întocmai prevederilor care sunt stipulate în documentele internaționale, dezvoltă normele constituționale naționale în domeniul respectiv.

3. RESTRICȚII ȘI RESPONSABILITĂȚI ÎN EXPRIMAREA OPINIEI ȘI DIFUZAREA INFORMAȚIEI

3.1 Jurisprudența Curții Constituționale a Republicii Moldova privind protecția dreptului la libertatea opiniei și exprimării.

Pe parcursul activității sale Curtea Constituțională a Republicii Moldova, în repetate rânduri, în mod direct sau indirect, a interpretat și și-a expus opinia pe marginea diferitor aspecte legate de dreptul libertății opiniei și exprimării.

Astfel, unele mențiuni în privința dreptului la libera exprimare a opiniei se conțin în Hotărârea Curții Constituționale (HCC) nr.19 din 16.06.98 privind controlul constituționalității unor prevederi din Legea nr. 603-XIII din 3 octombrie 1995, Legii nr.1399-XIII din 5 decembrie 1997, Hotărârii Parlamentului nr.1383-XIII din 26 noiembrie 1997 și Hotărârii Parlamentului nr.1385-XIII din 26 noiembrie 1997 [83].

Curtea a constatat că dreptul la informație este un drept fundamental al persoanei, deoarece dezvoltarea persoanei în societate, exercitarea libertăților prevăzute de Constituție, inclusiv libertatea gândirii, a opiniei, a creației, a exprimării în public prin cuvânt, imagine sau prin alt mijloc posibil, presupune și posibilitatea de a recepționa informații asupra vieții sociale, politice, economice, științifice, culturale etc.

În Hotărârea sa Curtea a constată că existența posturilor private nu diminuează obligațiile posturilor publice de stat în ceea ce privește informarea cetățenilor, deoarece dreptul constituțional al persoanei la informare poate fi asigurat atât în cazul unui post public de stat, cât și al unui post privat.

Curtea a apreciat, de asemenea, că pentru asigurarea rolului statului de garant al dreptului persoanei la informare, acesta (statul), prin autoritatea sa legiuitoare, este în drept să stabilească, atât în baza art. 66 lit. r), cât și în baza art. 107 alin. (2) din Constituție, reguli generale de gestionare atât a sistemului public de emisie, cât și a celui privat.

Curtea nu a susținut punctul de vedere al Președintelui Republicii Moldova, potrivit căruia sintagma "sau din propria inițiativă a Parlamentului", cuprinsă în art. 7 alin. (2) din Legea audiovizualului în redacția Legii cu privire la modificarea art. 7 din Legea audiovizualului, nr. 1399-XIII din 5 decembrie 1997, contravine art. 6, 31, 32 și 34 din Constituție și diminuează autonomia Consiliului Coordonator al Audiovizualului.

Curtea a reiterat faptul că nu există o formulă general valabilă de democrație privind autonomia organului de conducere al audiovizualului public. Fiecare stat găsește o formulă proprie de asigurare a autonomiei audiovizualului în beneficiul interesului public. Modalitatea de numire și eliberare din funcție a conducătorilor mijloacelor de stat de informare în masă nu

exclde principiul libertății exprimării și dreptul la informație, prevăzute de art. 32 și 34 din Constituție, și nu constituie o încălcare a art.6 din Constituție.

Unele aspecte privind conținutul art. 32 din Constituție se regăsesc și în Hotărârea Curții Constituționale nr. 25 din 08.06.2000 cu privire la controlul constituționalității art. 7 și art. 7/1 din Codul civil al Republicii Moldova în redacția Legii nr. 564-XIV din 29 iulie 1999 "Pentru modificarea unor acte legislative" [92].

Examinând art. 7 și art. 7/1 din Codul civil în redacția Legii nr. 564-XIV sub raportul dispozițiilor constituționale ale art. 1 alin. (3), art. 16, art. 20, art. 24, alin. (1), art. 32, art. 34, art. 54, art. 55, Curtea a constatat că legiuitorul, prin articolele respective, n-a adus atingere drepturilor și libertăților fundamentale garantate de Constituție.

Curtea a relevat că art. 7 și art. 7/1 din Codul civil în redacția Legii nr. 564-XIV corelează deplin cu dispozițiile constituționale care apără și garantează cele mai importante valori sociale, care statuează că îndatorirea primordială a statului este respectarea și ocrotirea persoanei (art. 16), asigurând dreptul cetățeanului la satisfacție efectivă din partea instanțelor judecătorești competente împotriva actelor care violează drepturile, libertățile și interesele sale legitime (art. 20).

Potrivit art. 32 alin. (1) din Constituție, oricărui cetățean îi este garantată libertatea gândirii, a opiniei, precum și libertatea exprimării în public prin cuvânt, imagine sau prin alt mijloc posibil. Totodată, libertatea exprimării, conform art. 32 alin. (2) din Constituție, nu poate prejudicia onoarea, demnitatea sau dreptul altei persoane la viziune proprie.

Tot aici alin. (3) se stipulează expres că sunt interzise și pedepsite prin lege orice manifestări ce atentează la regimul constituțional. Curtea a menționat că nu poate reține afirmația autorilor sesizării că prin prevederile art. 7 și 7/1 din Codul civil este restrâns exercițiul libertății gândirii, opiniei și a exprimării, proclamate de Constituție, întrucât dispozițiile contestate nu reglementează astfel de relații, ci vizează relațiile sociale ce țin de dreptul cetățeanului la apărare, garantat prin art. 26 alin. (1) și (2) din Constituție.

Potrivit acestui articol constituțional, a statuat Curtea, fiecare om are dreptul să reacționeze independent, prin mijloace legitime, la încălcarea drepturilor și libertăților sale, dispoziție ce și-a găsit expresia în art. 7 "Apărarea onoarei și demnității" din Codul civil.

Conformându-se dezideratului constituțional din art. 32 alin. (2), potrivit căruia libertatea exprimării nu poate prejudicia onoarea, demnitatea sau dreptul altei persoane la viziune proprie, legiuitorul, prin art. 7/1 din Codul civil, a instituit procedura reparării prejudiciului moral, care capătă forma unei compensații, mărimea căreia, în cazurile respective, se stabilește de către instanța de judecată.

De asemenea, în corespundere cu art. 7 din Codul civil, în fiecare caz aparte numai instanței de judecată îi revine competența de a stabili tipurile, formele, conținuturile, volumele, consecințele informațiilor care lezează onoarea și demnitatea persoanei fizice sau juridice.

Astfel, Curtea a considerat că în art. 7 și art. 7/1 din Codul civil în redacția Legii nr. 564-XIV legiuitorul a respectat principiile constituționale generale, care proclamă că Republica Moldova este un stat de drept, democratic, în care demnitatea omului, drepturile și libertățile lui, libera dezvoltare a personalității umane, dreptatea și pluralismul politic reprezintă valori supreme și sunt garantate (art. 1 alin. (1)), din Constituția Republicii Moldova.

Avizul Curții Constituționale asupra proiectului de lege pentru completarea art. 81 alin. (1) din Constituția Republicii Moldova nr. 1 din 03.04.2008 [93].

Curtea Constituțională a menționat în avizul său că în contextul dispozițiilor constituționale enunțate în art. 1 și art. 5, semnificația statului de drept implică garantarea funcționării democrației și a pluralismului politic, inclusiv asigurarea libertății de opinie și a exprimării, a dreptului la asociere în partide și în alte organizații social-politice, care sunt parte inalienabilă a drepturilor și libertăților fundamentale ale omului proclamate de Declarația Universală a Drepturilor Omului, consfințite și garantate de Constituția Republicii Moldova.

Art. 32 alin. (1) din Constituție, a relevat Curtea, garantează oricărui cetățean libertatea gândirii, a opiniei, precum și libertatea exprimării în public prin cuvânt, imagine sau prin alt mijloc posibil. Libertățile garantate de norma constituțională enunțată pot fi realizate atât personal, cât și prin intermediul partidelor sau al altor formațiuni social-politice, în care cetățenii se pot asocia. Astfel, potrivit art. 41 alin. (1) din Constituție, cetățenii se pot asocia liber în partide și în alte organizații social-politice. Ele contribuie la definirea și la exprimarea voinței politice a cetățenilor și, în condițiile legii, participă la alegeri.

În aviz Curtea a menționat că Legea privind partidele politice nr.294-XVI din 21 decembrie 2007 stipulează dispoziția precum că partidele politice sunt asociații benevole ale cetățenilor Republicii Moldova, care, prin activități comune și în baza principiului liberei participări, contribuie la conceperea, exprimarea și realizarea voinței lor politice. Fiind institute democratice ale statului de drept, ele promovează valorile democratice și pluralismul politic, contribuie la formarea opiniei publice, participă prin înaintarea și susținerea candidaților la alegeri și la constituirea autorităților publice, stimulează participarea cetățenilor la alegeri, participă, prin reprezentanții lor, la exercitarea în mod legal a puterii în stat.

Aviz asupra proiectului de lege pentru modificarea art. 32 din Constituția Republicii Moldova nr. 2 din 09.12.2008 [94].

Alin. (3) art. 32 din Constituție conține următoarea reglementare: „Sunt interzise și pedepsite prin lege îndemnul la război de agresiune, la ură națională, rasială sau religioasă,

incitarea la discriminare, la separatism teritorial, la violență publică, alte acțiuni violente, ce atentează la regimul constituțional”.

La 13 noiembrie 2007, prin Hotărârea nr. 1234, Guvernul a aprobat proiectul de lege pentru modificarea alin. (3) art. 32 din Constituția Republicii Moldova și la 16 noiembrie 2007 l-a prezentat Curții Constituționale spre avizare. Guvernul propunea revizuirea alin. (3) art. 32 din Constituție în vederea asigurării compatibilității prevederilor constituționale cu art. 10 al Convenției europene pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale și cu interpretarea jurisprudențială a acestuia. Potrivit art. 10 al Convenției, orice persoană are dreptul la libertatea de exprimare. Acest drept cuprinde libertatea de opinie și libertatea de a primi sau de a comunica informații ori idei fără amestecul autorităților publice și fără a ține seama de frontiere (<http://lex.justice.md/md/330011/>).

Inițiativa Guvernului de revizuire a art. 32 din Constituție, după cum era menționat în nota informativă asupra proiectului de lege constituțională, se înscrie în Planul național de acțiuni în domeniul drepturilor omului pentru anii 2004-2008, aprobat prin Hotărârea Parlamentului nr. 415-XV din 24 octombrie 2003.

Examinând proiectul de lege pentru modificarea alin. (3) art. 32 din Constituție în lumina dispozițiilor constituționale privind statul Republica Moldova, privind drepturile și libertățile fundamentale ale cetățenilor și garanțiile acestora și ținând cont de cele enunțate, Curtea a reținut că excluderea sintagmei „contestarea și defăimarea statului și a poporului” are ca rezultat încălcarea dispozițiilor constituționale privind caracterul suveran, independent și unitar al statului, diminuarea drepturilor și a libertăților fundamentale ale cetățenilor, a garanțiilor acestora.

Având în vedere interdependența dintre normele constituționale, Curtea a conchis că excluderea sintagmei „contestarea și defăimarea statului și a poporului” din alin. (3) art. 32 al Constituției vine în contradicție cu principiile constituționale generale privind statul Republica Moldova (art. 1), suveranitatea și puterea de stat (art. 2), teritoriul (art. 3), drepturile și libertățile omului (art. 4), democrația și pluralismul politic (art. 5), Constituția, Legea Supremă (art. 7), unitatea poporului și dreptul la identitate (art. 10), Republica Moldova, stat neutru (art. 11), dispozițiile constituționale cu privire la universalitatea drepturilor, libertăților și îndatoririlor fundamentale (art. 15), cu privire la egalitate (art. 16), dreptul la informație (art. 34), libertatea întrunirilor (art. 40), libertatea partidelor și a altor organizații social-politice (art. 41), restrângerea exercițiului unor drepturi sau al unor libertăți (art. 54), exercitarea drepturilor și a libertăților (art. 55).

Ținând cont de cele menționate Curtea a adoptat următorul aviz: 3. Proiectul de lege pentru modificarea alin. (3) art. 32 din Constituție în partea care prevede excluderea sintagmei

„contestarea și defăimarea statului și a poporului” are ca rezultat încălcarea dispozițiilor constituționale privind caracterul suveran, independent și unitar al statului, diminuarea drepturilor și libertăților fundamentale ale cetățenilor, a garanțiilor acestora.

3.2 Jurisprudența Curții Europene pentru Drepturile Omului

Începând cu anul 1976, Curtea Europeană a Drepturilor Omului a recunoscut că libertatea de exprimare consacrată prin articolul 10 al Convenției constituie unul din drepturile fundamentale esențiale într-o societate democratică bazată pe pluralism, toleranță și spirit de deschidere. Astfel, Curtea a afirmat că libertatea de exprimare nu privește numai informațiile și ideile primite în mod favorabil sau considerate ca inofensive ori indiferente, dar și pe cele care scandalizează, șochează sau neliniștesc statul ori o parte oarecare a populației.

Aceasta o cer pluralismul, toleranța și spiritul de deschidere fără de care nu există "societate democratică [23].

În această ordine de idei trebuie să înțelegem că articolul 10 din Convenție nu protejează numai substanța ideilor exprimate, dar și modul în care acestea sunt prezentate.

În acest sens relevantă este Speța Gheorghe Amihalăchioaie contra Republicii Moldova. La originea cauzei sa aflat cererea depusă împotriva Republicii Moldova prin care Gheorghe Amihalăchioaie („reclamant”), s-a adresat Curții în conformitate cu articolul 34 al Convenției pentru Apărarea Drepturilor Omului și a Libertăților Fundamentale. În cererea sa, avocatul Gh. Amihalăchioaie a pretins încălcarea dreptului său la libertatea de exprimare garantat de articolul 10 al Convenției, ca urmare a amendării sale pentru critica adusă unei hotărâri a Curții Constituționale cu privire la constituționalitatea legislației privind organizarea profesiei de avocat. Examinând cazul CtEDO a reiterat faptul că libertatea expresiei se referă de asemenea și la avocați, care au dreptul de a se pronunța public referitor la funcționarea justiției, dar critica căreia n-ar putea trece unele limite. Curtea a reamintit că, în afară de substanța ideilor și informațiilor exprimate, articolul 10 protejează de asemenea și modul de exprimare. În acest scop, se cuvine de ținut cont de echilibrul pe care să-l mențină în diferite interese în joc, printre care figurează dreptul publicului de a fi informat asupra întrebărilor care ating funcționarea puterii judiciare, imperativele unei bune administrări a justiției și demnitatea profesiei de avocat.

Curtea a estimat de asemenea că ingerința în libertatea expresiei a reclamantului urmărea un scop legitim, fiind justificată din preocuparea (grija) de a garanta autoritatea și imparțialitatea puterii judiciare în sensul paragrafului doi al articolului 10 citat mai sus. Rămâne de știut dacă ea era "necesară într-o societate democratică".

În Hotărârea sa Curtea a relevat că declarațiile reclamantului se refereau la o întrebare de interes general și că ele se înscriau în cadrul unei polemici aprinse declanșate printre avocați printr-o hotărâre a Curții Constituționale referitoare la statutul profesiei și care punea capăt organizării avocaților într-o structură unică, Uniunea Avocaților din Moldova, al cărei președinte era reclamantul.

În acest context, Curtea a estimat că chiar dacă aceste afirmații pot să fie considerate de natură să denote o oarecare absență de considerare față de Curtea Constituțională datorate faptului deciziei sale, ele nu pot fi calificate nici grave, nici insultătoare față de judecătorii Curții Constituționale.

În afară de aceasta, ținând cont de faptul că anume presa a reluat declarațiile reclamantului și că el a dezmințit mai apoi o parte a afirmațiilor sale Curtea estimează că el nu ar putea fi considerat drept responsabil de tot ceea ce figura în "interviul" publicat. În final, Curtea a subliniat că dacă amenda la care a fost supus reclamantul, cu suma de 360 lei, fie echivalentul a 36 euro (EUR), reprezintă o sumă puțin importantă în sine, ea nu este prin sine puțin simbolică și demonstrează intenția de a pedepsi sever reclamantul, odată ce Curtea Constituțională s-a orientat spre maximumul de pedeapsă prevăzută de lege.

Având în vedere aceste considerații, Curtea estimează că nu era "o necesitate socială imperioasă" de a restrânge libertatea de expresie a reclamantului și că autoritățile naționale n-au furnizat motive "pertinente și suficiente" pentru a o justifica. Reclamantul nedepășind limitele criticii permise de articolul 10 al Convenției, ingerința incriminată n-ar putea trece pentru "necesară într-o societate democratică". Din cele expuse Curtea a constatat că a avut loc violarea articolului 10 al Convenției [95].

Este de menționat și *Speța Valeriu Busuioc contra Moldovei* [96] în care reclamantul a pretins, în special, că dreptul său la libertatea de exprimare a fost încălcat ca rezultat al hotărârilor judecătorești pronunțate în urma acțiunilor pentru defăimare înaintate împotriva sa.

La 3 decembrie 1998, Judecătoria sectorului Centru a constatat că informația conținută în articol era defăimătoare pentru fiecare din reclamanții în acțiunea civilă pentru defăimare și nu corespundea realității în ceea ce-i privește (persoanele I. V., C. V., S. I. și A. I.). În aceeași hotărâre, reclamanților în acțiunea civilă pentru defăimare le-au fost acordate prejudicii care trebuiau plătite de reclamant și de ziar. În Hotărârea sa Curtea a constatat că hotărârile instanțelor naționale și plata prejudiciilor impuse reclamantului în ceea ce privește cinci reclamanți în acțiunea civilă pentru defăimare la care s-a făcut referire în articolul relevant, au constituit un „amestec al autorităților publice” în dreptul reclamantului la libertatea de exprimare în sensul primului paragraf al articolului 10. O astfel de ingerință ar constitui o violare a articolului 10, cu excepția cazului când este „prevăzută de lege”, urmărește un scop sau scopuri

care sunt legitime în conformitate cu paragraful 2 al articolului și este „necesară într-o societate democratică” pentru a atinge un astfel de scop sau scopuri. Curtea a reiterat că libertatea de exprimare constituie unul din fundamentele esențiale ale unei societăți democratice, iar protecția care trebuie acordată presei este de o importanță deosebită. Chiar dacă presa nu trebuie să depășească limitele stabilite *inter alia* în scopul „protecției reputației sau drepturilor altor persoane”, este, totuși, sarcina ei să comunice informații și idei de interes public. Presa are nu doar sarcina de a comunica astfel de informații și idei: publicul, de asemenea, are dreptul de a le primi. Altfel, presa nu ar putea să joace rolul său vital de „câine de pază public”.

Examinând speța (*Busuioc contra Moldovei*) Curtea a reținut că dreptul la libertatea de exprimare este aplicabil nu numai „informației” sau „ideilor” care sunt primite favorabil sau sunt privite ca inofensive sau ca o chestiune de indiferență, dar și celor care ofensează, șochează sau deranjează Statul sau orice parte a comunității. În plus, libertatea jurnalistică acoperă, de asemenea, posibile recurgeri la un anumit grad de exagerare sau chiar provocare

Articolul 10 al Convenției nu garantează o libertate de exprimare nelimitată chiar și în ceea ce privește relațiile presei cu privire la chestiuni de interes public deosebit. Conform termenilor din paragraful 2 al articolului, exercitarea acestei libertăți presupune „obligații și responsabilități”, care, de asemenea, se aplică presei. Aceste „obligații și responsabilități” se relevă în Hotărârea CtEDO, pot avea însemnătate când, la fel ca și în această cauză, există o întrebare cu privire la atacul asupra reputației unor persoane private și subminarea „drepturilor altor persoane”.

Datorită „obligațiilor și responsabilităților” inerente exercitării libertății de exprimare, protecția acordată de articolul 10 jurnaliștilor în ceea ce privește relatarea cu privire la chestiunile de interes general, este supusă condiției ca ei să acționeze cu bună-credință pentru a oferi informații corecte și credibile în conformitate cu etica jurnalistică [96].

În cauza *Ziarul Flux (nr. 4) c. Moldovei*, reclamantul, ziarul Flux, a publicat la 6 decembrie 2002 un articol intitulat „Sabatul Parveniților”. În acest articol, ziarul se referea la pretinsa îmbogățire peste noapte a Președintelui Parlamentului, Eugenia Ostapciuc, și a liderului fracțiunii parlamentare a Partidului Comuniștilor, Victor Stepaniuc. Ideea principală a articolului era că, înainte de a deveni persoane publice, ei erau simpli cetățeni, fără o avere considerabilă, însă, după victoria comuniștilor, averea lor a crescut semnificativ. Articolul conținea, printre altele, următorul pasaj: „Cine era Victor Stepaniuc înainte de a prinde deputăția? Un simplu învățător de limba rusă din satul Costești. Modest la intelect și puțin isteric. Cine este el acum? Nu este numai un fel de Sulla al Parlamentului, adică un dictator peste fracțiunea PCRM, fără aprobarea căruia nu zboară nici muștele prin clădirea fostului Comitet Central, ci și un afacerist prosper. Este dealer la combinatul de tutun din Chișinău, scoate profituri enorme din vânzarea

țigărilor, are microbuze, controlează ruta Chișinău - Ialoveni și în genere, arată ca un veritabil dandy moldovean – cu cravată de mătase, cu straie italienești, pantofi nemțești și negru sub unghii”[97].

La 12 decembrie 2002, Victor Stepaniuc a înaintat o acțiune împotriva ziarului și autorului articolului, prin care pretindea că pasajul „adică un dictator peste fracțiunea PCRM, fără aprobarea căruia nu zboară nici muștele prin clădirea fostului Comitet Central, ci și un afacerist prosper, este dealer la combinatul de tutun din Chișinău, scoate profituri enorme din vânzarea țigărilor, are microbuze, controlează ruta Chișinău - Ialoveni și în genere, arată ca un veritabil dandy moldovean – cu cravată de mătase, cu straie italienești, pantofi nemțești și negru sub unghii” nu corespundea realității și îi lezează onoarea și demnitatea, solicitând dezmințirea ei și compensații morale pentru defăimarea sa. Dl Stepaniuc nu a achitat taxa de stat, nu s-a prezentat la nici o ședință de judecată și nici nu a fost reprezentat în instanța de judecată.

În apărarea sa, ziarul a prezentat instanței de judecată copia unor scrisori deschise adresate Președintelui Republicii Moldova de către o companie de transport, în care dl Stepaniuc era acuzat de comiterea mai multor iregularități. La 17 februarie 2003, ziarul a solicitat amânarea examinării cauzei până la data când va putea obține de la Serviciul de Informație și Securitate copia actului de control efectuat la Combinatul de tutun, care demonstra implicarea dlui Stepaniuc în afacerile ilegale în business-ul cu tutun. Instanța de judecată a respins această cerere, fără a motiva acțiunea sa. Ședințe de judecată în această cauză au mai avut loc la 24 și 26 martie 2003 și la 15 aprilie 2003.

La 30 aprilie 2003, judecătorul I. M. a examinat cauza în absența părților și a admis integral cererea de chemare în judecată. Instanța a obligat ziarul și autorul articolului să plătească dlui Stepaniuc 3,600 MDL (EUR 228 la acea dată) și, respectiv, 1,800 MDL (EUR 114 la acea dată), precum și să publice o dezmințire a pasajului de mai sus în termen de 15 zile.

Instanța de judecată *inter alia* a conchis că „denumirea, textul și sensul informației publicate despre reclamant se impun a fi calificate ca defăimătoare, deoarece pârâții fără a invoca careva probe au răspândit informații cu caracter factologic. Pe parcursul judecării cauzei instanța a acordat pârâților posibilitatea de a prezenta dovezi plauzibile în confirmarea faptelor publicate despre Victor Stepaniuc, însă nici redacția ziarului, nici autorul articolului nu au adus nici o dovadă care ar confirma veridicitatea informației răspândite. În cazul dat informația răspândită de pârâți nu poate fi încadrată și tratată ca o afirmație de opinie și prin urmare nu poate fi protejată prin prisma Convenției”. La stabilirea cuantumului daunei morale, instanța a ținut cont de „atacul vehement” întreprins de pârâți și tirajul sporit al ziarului.

În cererea de apel împotriva hotărârii din 30 aprilie 2003, ziarul Flux a susținut că declarațiile publicate constituiau judecăți de valoare, care se bazează pe fapte. În plus, ziarul

susținea că judecătorul I. M. nu a fost independent și imparțial din cauza legăturilor sale apropiate cu dl Stepaniuc și Partidul Comunist, precum și din cauza comportamentului său în toate dosarele între dl Stepaniuc și Flux. La 26 iunie 2003, Curtea de Apel Chișinău a respins apelul reclamantului ca neîntemeiat.

În cererea sa de recurs, ziarul a reiterat acuzațiile sale de lipsă a independenței și imparțialității judecătorului I. M., precum și a anexat copia actului de control efectuat de Serviciul de Informație și Securitate la Combinatul de tutun, care demonstra implicarea ilegală a dlui Stepaniuc în afacerile cu tutun. La 5 noiembrie 2003, Curtea Supremă de Justiție a redus compensația care urma a fi achitată dlui Stepaniuc de către ziar și autorul articolului până la 1,350 MDL și, respectiv, 180 MDL. Instanța nu s-a pronunțat asupra probelor suplimentare anexate la dosar.

În fața Curții, ziarul Flux pretindea violarea art. 10 CEDO (libertatea de exprimare), prin obligarea sa la plata despăgubirilor și publicarea dezmințirilor în cauza în defăimare intentată de dl Stepaniuc.

Curtea a constatat, în unanimitate, violarea art. 10 CEDO. Ea a notat că, în această cauză, a existat o ingerință în libertatea de exprimare a ziarului reclamant, care era „prevăzută de lege” și urmărea „un scop legitim” de protecție a reputației dlui Stepaniuc, însă care nu era „necesară într-o societate democratică”.

Curtea a notat că ziarul Flux a fost obligat la plata despăgubirilor, deoarece nu a putut demonstra veridicitatea pasajului publicat despre dl Stepaniuc. În opinia Curții, pasajul urmează a fi divizat în trei grupe de declarații: prima viza implicarea dlui Stepaniuc în afacerile de transport, a doua – în afacerile de tutun și a treia - din descrierea dlui Stepaniuc la începutul și sfârșitul pasajului.

În ceea ce privește prima grupă de declarații, este clar că ea reprezintă fapte și că ziarul trebuia să-i demonstreze veridicitatea. Totuși, ziarul a prezentat instanțelor naționale copii ale unor scrisori deschise adresate Președintelui de către o companie de transport, care îl acuza pe dl Stepaniuc de abuz de putere. Cu toate acestea, instanțele naționale nu au acordat nici o importanță acestor dovezi și se pare că le-au tratat ca irelevante.

Referitor la cea de-a doua grupă de declarații, CtEDO a considerat că ea, de asemenea, reprezintă fapte și notează că reclamantul a cerut de câteva ori amânarea ședințelor de judecată în vederea prezentării actului serviciului secret privind pretinsa implicare a dlui Stepaniuc în activități ilegale în afaceri cu tutun. În pofida acestui fapt, instanțele de judecată nu numai că au respins cererile reclamantului fără a da careva motive, dar chiar după primirea copiei actului serviciului secret, Curtea Supremă de Justiție nu a menționat în hotărârea sa dacă îl acceptă sau îl respinge.

În Hotărârea sa CtEDO a reiterat că, cerând reclamantului să dovedească adevărul declarațiilor sale, iar în același timp privându-l de o posibilitate efectivă de a aduce probe în susținerea declarațiilor sale sau ignorând probele prezentate, constituie o ingerință disproporționată în dreptul la libertatea de exprimare (a se vedea, spre exemplu, *Busuioc v. Moldova*, nr. 61513/00, §88, 21 decembrie 2004 și *Savitchi v. Moldova*, nr. 11039/02, § 59, 11 octombrie 2005).

În ceea ce privește cea de-a treia grupă de declarații, ea constituie judecăți de valoare. Curtea a reamintit că existența faptelor poate fi demonstrată, pe când cerința de a demonstra că judecățile de valoare corespund adevărului este irealizabilă și afectează libertatea de opinie, care este un element fundamental garantat de art. 10 CEDO.

Curtea observă anumite stranietăți în modul în care s-au derulat procedurile în fața instanțelor naționale. Astfel, Curtea notează o serie de elemente care, fiind examinate cumulativ, au dus la o asemenea concluzie. În particular, acțiunea dlui Stepaniuc a fost examinată în pofida faptului că el nu a achitat taxa de stat. Mai mult, el nu numai că nu a apărut în fața instanței de judecată, dar nici măcar nu a fost reprezentat. În același timp, cererea reclamantului de amânare a ședinței a fost respinsă fără nici un motiv. Curtea de Apel Chișinău și Curtea Supremă de Justiție nu s-au expus asupra pretențiilor reclamantului cu privire la pretinsa lipsă de independență și imparțialitate a judecătorului I. M.

Luând în considerație circumstanțele expuse mai sus, faptul că pasajul contestat a fost publicat de un jurnalist în contextul dezbaterii unei probleme de interes public și că reclamantul în procedurile naționale era un politician de rang înalt, CtEDO a conchis că ingerința în libertatea de exprimare a ziarului nu a fost „necesară într-o societate democratică” [97].

În cauza *GUJA c. Moldovei* CtEDO a notat că concedierea reclamantului pentru răspândirea scrisorilor constituie o ingerință a autorității publice în libertatea de exprimare, după cum aceasta este prevăzută în art. 10 § 1 CEDO. O asemenea ingerință va constitui violarea art. 10, decât dacă ea „era prevăzută de lege”, urmarea unul sau mai multe scopuri legitime conform paragrafului 2 și era „necesară într-o societate democratică” în vederea atingerii acelor scopuri.

Curtea a admis că ingerința era „prevăzută de lege” și că urmarea scopul legitim de prevenire a divulgării informației confidențiale. Urmează a fi examinată chestiunea dacă ingerința era necesară într-o societate democratică, în particular dacă ingerința a fost proporțională cu scopul urmărit.

Curtea a reiterat că art. 10 se aplică, de asemenea, și locurilor de muncă și că funcționarii publici beneficiază de dreptul la libertatea de exprimare. În același timp, Curtea este conștientă de faptul că angajații au față de angajatori o datorie de loialitate și discreție. Aceasta se aplică îndeosebi în cazul funcționarilor publici. Având în vedere natura funcției lor, funcționarii publici

adesea au acces la informații pe care guvernul, pentru diverse motive legitime, poate să dorească să le păstreze confidențiale sau secrete. Astfel, datorită de discreție a funcționarilor publici va fi, în acest mod, una puternică.

Până la acest moment, Curtea nu a examinat cauze în care un funcționar public ar fi dezvăluit o informație internă. În această măsură, această cauză ridică o nouă problemă care poate fi distinsă de ceea ce a fost constatat în cauza *Stoll v. Switzerland* ([GC], nr. 69698/01, 10 decembrie 2007), unde dezvăluirea a avut loc fără intervenția unui funcționar public. În acest sens, Curtea notează că un funcționar public, în cadrul serviciului său, poate afla informații interne, inclusiv informații secrete, a căror divulgare sau publicare corespunde unui puternic interes public. Astfel, semnalarea către public, de către un funcționar public sau un angajat, a conduitei ilegale sau a fărâdelegilor de la locul de lucru, în anumite circumstanțe, poate să beneficieze de protecție. Aceasta este situația când angajatul sau funcționarul public implicat este unica persoană sau o parte a unei categorii restrânse de persoane, care este conștientă de ceea ce se petrece la locul de lucru și, astfel, este cel mai bine plasată pentru a acționa în interesul public, alertând angajatorul sau publicul larg.

Având în vedere importanța dreptului la libertatea de exprimare în privința chestiunilor de interes public, dreptul funcționarilor publici și a altor angajați de a raporta comportamentul ilegal și fărâdelegile de la locul de muncă, obligațiile și responsabilitățile angajaților față de angajatori și dreptul angajatorilor de a-și administra personalul, și cântărind alte diferite interese implicate în această cauză, Curtea ajunge la concluzia că ingerința în dreptul reclamantului la libertatea de exprimare, în particular dreptul său de a răspândi informații, nu a fost „necesară într-o societate democratică”. Prin urmare, a avut loc o violare a art. 10 al Convenției [97].

3.3 Prevederi internaționale și naționale privind limitele exercitării dreptului la libertatea opiniei și exprimării.

Este bine cunoscută expresia că orice drept se sfârșește acolo unde încep drepturile altora. Putem să-i atribuim acestei fraze calitatea de maximă juridică, deoarece, într-adevăr, fiecare deținător de drepturi și libertăți are obligații, atât sub aspect juridic, cât și sub aspect moral de a a-și exercita drepturile în așa mod, încât aceasta să nu a afecteze drepturile și libertățile altora. Fiind difuzată în mediul public, este normal ca libertatea de exprimare să fie supusă unor limitări de libertățile celorlalți și de necesități de apărare a interesului public [98, p.27].

Prof. Ion Deleanu consideră că limitele de exercitare, dar și de consacrare a drepturilor și libertăților fundamentale pot fi două: respectarea drepturilor și libertăților altora și respectarea intereselor întregii colectivități [81, p.158]. În același sens se pronunță și Jean Rivero

considerând că coexistența libertăților și protecția societății, sunt cele două comandamente care stau la baza limitelor edictate de dreptul pozitiv [99, p.166].

Deși Henri-Dominique Lacordaire susține că libertatea este ansamblul drepturilor pe care nici-o societate legal constituită nu le poate răpi membrilor ei, fără să violeze justiția și rațiunea [100, p.256], totuși considerăm că în acest sens, sunt mai relevante afirmațiile lui Zygmunt Bauma, care susține că: ”principiul care stă la baza proprietății este că drepturile altora sunt limitele propriilor noastre drepturi, și astfel, pentru ca libertatea noastră să sporească, este necesară o restrângere a exercițiului libertății celorlalți [101, p.237].

Simplu de înțeles că, doar în anumite situații, se pot face necesare anumite limitări a unor drepturi, și în astfel de situații numai statul este acela care, conform anumitor reguli și proceduri, poate stabili unele derogări de la drepturile fundamentale, garantate prin norme internaționale, precum și constituționale naționale.

Documente internaționale importante, prevăd posibilitatea statelor de a admite anumite derogări de la regulile generale privind exercitarea liberă a anumitor drepturi.

Astfel, Declarația Universală a Drepturilor Omului din 10 decembrie 1948 [65] în art. 29 prevede că orice persoană are îndatoriri față de colectivitate, deoarece numai în cadrul acesteia este posibilă dezvoltarea liberă și deplină a personalității sale. În exercitarea drepturilor și libertăților sale, fiecare om nu este supus decât numai îngrădirilor stabilite prin lege, exclusiv în scopul de a asigura cuvenita recunoaștere și respectare a drepturilor și libertăților altora și ca să fie satisfăcute juste cerințe ale moralei, ordinii publice și bunăstării generale într-o societate democratică. Aceste drepturi și libertăți nu vor putea fi în nici un caz exercitate contrar scopurilor și principiilor Organizației Națiunilor Unite.

Pactul internațional cu privire la drepturile economice, sociale și culturale [68] în art. 4 prevede: Statele părți la prezentul Pact recunosc că în ce privește folosința drepturilor asigurate de către stat în conformitate cu prezentul Pact, statul nu poate supune aceste drepturi decât la limitările stabilite de lege, numai în măsura compatibilă cu natura acestor drepturi și exclusiv în vederea promovării bunăstării generale într-o societate democratică. Art. 5 din Pact stabilește că nici o dispoziție din Pact nu poate fi interpretată ca implicând pentru un stat, o grupare sau un individ vreun drept de a se deda la o activitate sau de a săvârși un act urmărind suprimarea drepturilor sau libertăților recunoscute în prezentul Pact ori limitări ale lor mai ample decât cele prevăzute în Pact.

Nu se poate admite nici o restricție sau derogare de la drepturile fundamentale ale omului, recunoscute sau în vigoare în orice țară în virtutea unor legi, convenții, regulamente sau cutume,

sub pretextul că prezentul Pact nu recunoaște aceste drepturi sau le recunoaște într-o măsură mai mică [98, p.2].

Pactul internațional cu privire la drepturile civile și politice, [69] în paragraful 2 al art. 19 stipulează că exercitarea libertăților prevăzute comportă obligații și răspunderi speciale. În consecință, ea poate fi supusă anumitor limitări care trebuie însă stabilite în mod expres prin lege și care sunt necesare:

- a) respectării drepturilor sau reputației altora;
- b) apărării securității naționale, ordinii publice, sănătății sau moralității publice.

Art.4 al Pactului prevede că în cazul în care un pericol public excepțional amenință existența națiunii și este proclamat printr-un act oficial, statele părți la prezentul Pact pot ca, în limita strictă a cerințelor situației, să ia măsuri derogatorii de la obligațiile prevăzute în prezentul Pact, cu condiția ca aceste măsuri să nu fie incompatibile cu celelalte obligații pe care le au potrivit dreptului internațional și ca din ele să nu rezulte o discriminare întemeiată numai pe rasă, culoare, sex, limbă, religie, sau origine socială.

Alin. (2) al acestui 4 însă, prevede că dispoziția precedentă nu autorizează nici o derogare de la prevederile articolelor 6 (*Dreptul la viață*), 7 (*Nimeni nu va fi supus torturii*), 8 (*Nimeni nu va fi ținut în sclavie și servitute*), 11 (*Nimeni nu poate fi întemnițat pentru singurul motiv că nu este în măsură să execute o obligație contractuală*), 15 (*Nimeni nu va fi condamnat pentru acțiuni sau omisiuni care nu constituiau un act delictuos, potrivit dreptului național sau internațional, în momentul în care au fost săvârșite*), 16 (*Orice om are dreptul de a i se recunoaște pretutindeni personalitatea juridică*). și 18 (*Orice persoană are drept la libertatea gândirii, conștiinței și religiei*).

Astfel, din conținutul alin. (2) al art. 4 al Pactului trebuie să înțelegem că drepturile prevăzute de art. 6, 7, 8, 11, 15, 16, 18 (menționate supra) sunt declarate drepturi absolute și din aceste considerente nu se admit derogări.

Convenția ONU cu privire la drepturile copilului [73] în art. 13 specifică dreptul copilului la libertatea de exprimare; acest drept cuprinde și pentru copil libertatea de a căuta, de a primi și de a difuza informații și idei de orice natură, indiferent de frontiere, sub formă orală, scrisă, tipărită sau artistică ori prin orice alte mijloace, la alegerea copilului. Exercițarea acestui drept poate face subiectul restricțiilor, dar numai al acelor restricții expres prevăzute de lege și absolut necesare pentru:

- a) respectarea drepturilor sau a reputației altora;
- b) protejarea securității naționale, a ordinii publice, a sănătății publice și a bunelor moravuri.

O detalizare a posibilităților derogării de la libertatea de exprimare, îndeosebi ceea ce ține de siguranța națională, se conține în *Principiile de la Johannesburg privind siguranța națională, libertatea de exprimare și accesul la informație* [72], care prevăd următoarele:

Principiul 1: *Libertatea opiniei, de exprimare și a informației*

(c) Exercițarea drepturilor prevăzute în paragraful (b) poate fi supusă unor restricții pentru motive specifice, după cum prevede dreptul internațional, inclusiv pentru apărarea siguranței naționale.

(d) Nu se pot impune restricții ale libertății de exprimare-sau de informare pe motive de siguranță națională decât dacă guvernul poate demonstra că restricția este codificată prin lege și necesară într-o societate democratică pentru apărarea intereselor legitime referitoare la siguranța națională. Rămâne în sarcina guvernului să demonstreze validitatea restricției.

Principiul 1.1: *Prevăzute prin lege*

(a) Orice restrângere a libertății de exprimare sau a informației trebuie să fie codificată prin lege. Legea trebuie să fie accesibilă, să nu conțină ambiguități, să fie redactată pe un domeniu clar delimitat și cu precizie, astfel încât să ofere persoanelor posibilitatea de a prevedea dacă o anumită acțiune a lor este ilegală.

(b) Legea trebuie să prevadă mijloace de protecție eficiente împotriva abuzurilor, inclusiv mijloace prompte și eficiente de supraveghere judiciară a validității restricției de către un tribunal independent.

Principiul 1.2: *Apărarea unui interes legitim privitor la siguranța națională.*

Orice restrângere a libertății de exprimare sau de informare pe care un guvern încearcă să o justifice pe motive de siguranță națională trebuie să aibă un scop real și efect demonstrabil de apărare a unui interes legitim privitor la siguranța națională.

Principiul 1.3: *Necesar într-o societate democratică*

Pentru a stabili ca o restrângere a libertății de exprimare sau de informare este necesară pentru protejarea unui interes legitim privitor la siguranța națională un guvern trebuie să demonstreze ca:

(a) exprimarea sau informația în cauză amenința în mod grav un interes legitim privitor la siguranța națională;

(b) restrângerea impusă este cel mai redus mijloc restrictiv posibil pentru apărarea acelui interes;

(c) restrângerea este compatibilă cu principiile democratice.

Principiul 2: *Interes legitim privitor la siguranța națională*

(a) O restrângere ce se încearcă a fi justificată pe motive de siguranța națională nu este legitimă decât dacă adevăratul ei scop și efect demonstrabile sunt de a proteja existența sau integritatea teritorială a țării împotriva amenințărilor sau a folosirii forței sau capacitatea sa de a răspunde folosirii amenințărilor sau a forței provenite fie dintr-o sursă externă, ca de exemplu o amenințare militară, fie dintr-o sursă internă, precum incitarea la răsturnarea violentă a unui guvern.

(b) În special, o restrângerea ce se încearcă a fi justificată pe motive de siguranță națională nu este legitimă dacă adevăratul său scop sau efect demonstrabil este de a proteja interese fără legătura cu siguranța națională, inclusiv, de exemplu, protejarea unui guvern de opinii ori acțiuni care l-ar deranja sau de dezvăluire a greșelilor sale, sau ascunderea de informații referitoare la funcționarea instituțiilor sale publice sau stabilirea unei anume ideologii, sau suprimarea frământărilor de natura economică.

Principiul 3: *Stări de urgență*

În situații de urgență publică ce amenință viața țării și a cărei instituire este proclamată legal și oficial în conformitate atât cu legislația națională cât și cu cea internațională, statul poate impune restricții asupra libertății de exprimare sau de informare numai în măsura cerută de exigențele situației și doar atunci când și atâta vreme cât acestea nu sunt, în contradicție cu celelalte obligații ale guvernului, prevăzute prin legislația internațională.

Principiul 4: *Interzicerea discriminării*

Restrângerile libertății de exprimare sau de informare, inclusiv cele pe motive de siguranță națională, nu pot în nici un caz implica discriminarea bazată pe rasă, culoare, sex, limbă, religie, opinii politice sau de orice alt fel, origine națională, sau socială, naționalitate, avere, naștere sau orice alt motiv.

Convenția Europeană a Drepturilor Omului [70] în art. 9, alin. (2) Libertatea de gândire, de conștiință și de religie, și în alin. (2) al art.10 Libertatea de exprimare, precum și în alin. (2) al art. 11 Libertatea de întrunire și de asociere, prevăd condițiile în care este permisă o ingerință în drepturile nominalizate, ingerințele putând fi generate fie de nevoia de a proteja anumite interese publice (cum ar fi cele privitoare la siguranța națională, integritatea teritorială, siguranța publică, apărarea acesteia și prevenirea săvârșirii unor infracțiuni, protejarea sănătății și a moralei publice, garantarea autorității și a imparțialității puterii judiciare) dar și pentru a ocroti unele interese de ordin privat, precum reputația și drepturilor altor persoane ori nevoia de a împiedica divulgarea de informații confidențiale.

Aceste reglementări autorizează statele să ia unele măsuri pentru ocrotirea anumitor interese, măsuri ce se materializează în linii generale, printr-o ingerință care se referă la

exercitarea dreptului la liberă exprimare. Primul paragraf al articolului 10 prevede libertatea pozitivă, în timp ce cel de-al doilea stabilește limitele acestei libertăți. Aceasta înseamnă că articolul 10, la fel ca multe alte articole ale Convenției, nu protejează un drept absolut, care să nu poată fi limitat vreodată de către autoritățile publice. Mai degrabă acesta este un „drept calificat”. În esență, aceasta înseamnă că autoritățile publice pot interveni în mod justificat în exercitarea acestui drept în anumite circumstanțe [102]. Paragraful 2 al articolului 10 precizează expres cazurile în care pot avea loc aceste restricții:

- pentru securitatea națională,
- pentru integritatea teritorială sau siguranța publică,
- apărarea ordinii și prevenirea infracțiunilor,
- pentru protecția sănătății sau a moralei,
- pentru protecția reputației sau a drepturilor altora,
- pentru a împiedica divulgarea de informații confidențiale sau
- pentru a garanta autoritatea și imparțialitatea puterii judecătorești.

În acest sens, Toby Mendel susține că Curtea Europeană pe parcursul anilor a pus accent pe ideea că restricțiile privind libertatea de exprimare care afectează discursul de interes public, în sens larg, trebuie să fie supuse unei justificări speciale, Curtea declarând că există un mic spectru de restricții pentru declarațiile politice sau dezbaterile pe probleme de interes public, aceasta având o legătură strânsă cu hotărârile Curții privind importanța libertății de exprimare ca bază a democrației și a importanței mass-media pentru o realizare efectivă a libertății de exprimare [103, p.14].

În același sens, și în Declarația Comitetului de Miniștri a UE care conține prevederea conform căreia, *„orice restricție asupra dreptului în cauză va fi incompatibilă cu natura unei societăți democratice”* [104].

Deși statele membre se bucură de o marjă de apreciere pentru stabilirea necesității într-o societate democratică a respectivelor măsuri, însă, în final, revine tot instanței europene de contencios al drepturilor omului să se pronunțe asupra compatibilității ingerinței cu prevederile Convenției, apreciind de la caz la caz dacă ingerința apare ca urmare a nevoii sociale imperioase și dacă e proporțională cu scopul urmărit [62, p.464].

Statele Contractante se bucură de o anumită libertate de apreciere dacă există anumite temeiuri pentru a limita libertatea de exprimare, se constată în Hotărârea CEDO din 1998, însă această decizie trebuie să corespundă monitorizării europene, incluzând atât legislația, cât și hotărârea de aplicare a acesteia, chiar și cele pronunțate de o instanță independentă. În consecință Curtea are dreptul să se pronunțe dacă o ”restricție” este compatibilă cu libertatea de

exprimare garantată de art. 10. Funcția Curții, de exercitare a supravegherii judiciare, se spune în hotărâre, nu constă în preluarea funcțiilor autorităților naționale competente, dar de a revizui deciziile luate de acestea conform prevederilor art. 10 și în baza libertății de apreciere. Prin aceste acțiuni se asigură că autoritățile naționale au aplicat standardele în conformitate cu principiile incluse în art.10 și, mai mult de atât, sau bazat pe evoluarea acceptabilă a probelor [105].

După cum putem observa din conținutul invocat mai sus, exercițiul dreptului la liberă exprimare presupune unele îndatoriri și responsabilități, ce fac posibile restricționări, impunerea unor condiții în exercițiul acestuia, iar aceste ingerințe, relevă Corneliu Bârsan, trebuie să întrunească trei caracteristici: să fie prevăzute de lege, să urmărească un scop legitim și să fie necesare într-o societate democratică, așadar să fie proporționale cu scopul urmărit [106, p.778].

Referindu-ne la aceste trei condiții vom menționa ingerința nu numai că trebuie să fie prevăzută de lege, dar și justificată, stabilindu-se termenul în care se aplică, precum și căile alternative de exercitare a dreptului, dacă acestea există.

Ingerința respectivă este înțeleasă de CEDO într-un sens larg, material și nu formal, fiind astfel incluse, pe lângă legile adoptate de parlamentele naționale, și textele de nivel infralegislativ, dar și dreptul nescris și jurisprudența. Legea trebuie să fie accesibilă, consideră George-Marius Mara, adică să permită cetățeanului de rând să cunoască incidența normelor juridice aplicabile la o situație dată, și de asemenea, trebuie să prezinte un caracter de previzibilitate, adică să permită destinatarului să-și regleze conduita în funcție de ea [107].

Cât privește condiția că ingerința trebuie să fie necesară într-o societate democratică, vom menționa că conform reglementărilor din dreptul internațional public statele membre se bucură de o anumită marjă de apreciere, care nu este, totuși, absolută, deoarece cum deja am menționat, Pactul internațional cu privire la drepturile civile și politice în alin. (2) al art. 4 declară unele drepturi absolute pentru care nu pot fi admise ingerințe [98, p.27]. Necesitatea ingerințelor trebuie să se raporteze la condițiile care se conțin în actele internaționale, deja menționate de noi, cum ar fi: siguranța națională, integritatea teritorială, siguranța publică, apărarea acesteia și prevenirea săvârșirii unor infracțiuni, protejarea sănătății și a moralei publice, garantarea autorității și a imparțialității puterii judiciare.

Dragoș Bogdan și Mihai Selegean susțin că pentru ca o ingerință să fie proporțională cu scopul urmărit, trebuie să se ea în considerație, în primul rând, natura și gravitatea sancțiunii aplicate, contextul în care s-au produs faptele și interesul public vizat [108, p.494].

Preluând normele dreptului internațional privind limitele exercitării unor drepturi, Constituția Republicii Moldova (art. 54) [77] prevede posibilitatea restrângerii unor drepturi în anumite condiții.

Astfel, alin. (2) al art. 54 stabilește: Exercițiul drepturilor și libertăților nu poate fi supus altor restrângeri decât celor prevăzute de lege, care corespund normelor unanim recunoscute ale dreptului internațional și sunt necesare în interesele securității naționale, integrității teritoriale, bunăstării economice a țării, ordinii publice, în scopul prevenirii tulburărilor în masă și infracțiunilor, protejării drepturilor, libertăților și demnității altor persoane, împiedicării divulgării informațiilor confidențiale sau garantării autorității și imparțialității justiției.

În afară de aceasta, constituantul moldovean în alin. (3) al art. 54 a fixat dispoziția cu următorul conținut: ”Prevederile alineatului (2) nu admit restrângerea drepturilor proclamate în articolele 20-24”. (Nota noastră: Articolul 20 - Accesul liber la justiție; Articolul 21 -Prezumția nevinovăției; Articolul 22 - Neretroactivitatea legii; Articolul 23 - Dreptul fiecărui om de a-și cunoaște drepturile și îndatoririle; Articolul 24 - Dreptul la viață și la integritate fizică și psihică). Astfel, art. 20-24 sunt declarate drepturi absolute în care nu se admit ingerințe.

Observăm că dreptul la libera exprimare a opiniei nu este declarat un drept absolut și din aceste considerente, în anumite condiții, statul poate admite unele restricții privind libera exercitare a acestuia.

Referindu-se la expresia ”*Exercițiul drepturilor și libertăților.....*” Ion Creangă și Corneliu Gurin consideră că cuvântul *exercițiu* presupune limitarea temporară a modalităților de realizare a dreptului, acesta existând în continuare și neputând fi afectat în substanța sa [109, p.44].

Ne raliem și noi acestei opinii, deoarece vine să confirme justetea ei și reglementarea de la alin. (4) al art. 54 în care se spune: *Restrângerea trebuie să fie proporțională cu situația care a determinat-o și nu poate atinge existența dreptului sau a libertății*. Observăm că în cazul în care se aplică restrângerea unui drept trebuie respectate două principii: principiul proporționalității și principiul neafectării substanței dreptului. Prin principiul proporționalității trebuie să înțelegem că orice restrângere trebuie să se aplice numai în interesul general al societății, stabilită și aplicată numai în scopuri pentru care a fost prevăzută și în limitele strict necesare, în funcție de situația care o justifică. Prin principiul neafectării substanței dreptului se are în vedere că limitarea este temporară sau selectivă, iar dreptul ca atare nu poate fi afectat, substanța dreptului trebuie să rămână neatinsă. Pe de altă parte, relevă Ion Creangă, acest principiu interzice pierderea unor drepturi dobândite anterior și reconsiderarea beneficiului produs prin dobândirea lor, deoarece un drept dobândit este întotdeauna rezultatul direct al unor

factori obiectivi, iar pierderea sau reconsiderarea lui trebuie să aibă suporturi obiective și legale, explicite [110, p.221].

Inter alia, vom observa că la acest capitol constituentul Republicii Moldova a deviat de la reglementările stipulate în alin. (2) al art. 4 din Pactul internațional cu privire la drepturile civile și politice care nominalizează un șir de drepturi declarate absolute și deci, la care nu se autorizează nici o derogare. De exemplu, printre drepturile absolute declarate de Pact se află cel de la art. 8 (*Nimeni nu va fi ținut în sclavie și servitute*), și art. 18 (*Orice persoană are drept la libertatea gândirii, conștiinței și religiei*), iar Constituția Republicii Moldova, deși reproduce aceste reglementări (*art. 25 (1) Libertatea individuală și siguranța persoanei sânt inviolabile; art. 31 (1) Libertatea conștiinței este garantată*) aceste drepturi nu se regăsesc printre cele declarate de alin. (3) al art. 54 ca fiind absolute, și din aceste motive considerăm necesar amendare alin. (3) al art. 54 din Constituție ca reglementările respective să fie în unison cu prevederile Pactului internațional cu privire la drepturile civile și politice, grație faptului că art. 8 din Constituție prevede obligația asumată de Republica Moldova să respecte Carta Organizației Națiunilor Unite și tratatele la care este parte, să-și bazeze relațiile cu alte state pe principiile și normele unanim recunoscute ale dreptului internațional.

Aplicarea normei constituționale privind posibilitatea limitării dreptului la libera exprimare a opiniei poate fi observată în Legea presei [86] care în art. 4 *Libertatea de exprimare și limitări de publicitate*, stabilește că publicațiile periodice și agențiile de presă publică, potrivit aprecierilor proprii, orice fel de materiale și informații, ținând cont de faptul că exercițiul acestor libertăți ce comportă datorii și responsabilități este supus unor formalități, condiții, restrângeri și unor sancțiuni prevăzute de lege, care constituie măsuri necesare, într-o societate democratică, pentru securitatea națională, integritatea teritorială sau siguranța publică, apărarea ordinii și prevenirea crimei, ocrotirea sănătății, protecția moralei, protecția reputației sau apărarea drepturilor altora, pentru a împiedica divulgarea unor informații confidențiale sau pentru a garanta autoritatea și imparțialitatea puterii judiciare.

Legea privind accesul la informație [85] în alin. (2) al art. 4 Principiile politicii statului în domeniul accesului la informațiile oficiale stabilește că: ”*exercitarea drepturilor prevăzute în alineatul (1) al prezentului articol poate fi supusă unor restricții pentru motive specifice, ce corespund principiilor dreptului internațional, inclusiv pentru apărarea securității naționale sau vieții private a persoanei*”.

În sensul aplicării corecte a restricțiilor privind realizarea nestingherită a dreptului la libertatea opiniei și expresiei este relevantă Hotărârea Curții Constituționale a Republicii Moldova nr. 12 din 04.06.2013 privind controlul constituționalității unor prevederi referitoare la

interzicerea simbolurilor comuniste și a promovării ideologiilor totalitare [111]. Curtea a declarat neconstituționale reglementările care prevedeau sancțiuni administrative în cazul utilizării secerii și ciocanului, simboluri ale Partidului Comuniștilor din Republica Moldova, care au fost preluate din vechiul sistem sovietic totalitar. În argumentarea hotărârii sale Curtea a făcut referință și la Memoriul Comisiei de la Veneția în care se spune că restricțiile impuse libertății de exprimare și libertății de asociere trebuie să răspundă unei nevoi sociale presante și să fie proporționale acesteia. La adoptarea lor, statele urmează să beneficieze de o marjă de apreciere, care le-ar permite să țină cont de valorile lor democratice și experiența istorică. Comisia de la Veneția a subliniat faptul că, potrivit standardelor internaționale, libertatea exprimării se extinde și asupra informației sau ideilor care pot fi interpretate ca ofensatoare, șocante și deranjante.

Astfel, Curtea a constatat că art. 3 alin. (4¹) din Legea privind libertatea de exprimare nu corespunde cu prevederile articolelor 32 și 41 combinate cu articolele 23 și 54 din Constituție, precum și cu normele corespondente ale art. 10 și 11 ale Convenției Europene.

3.4 Responsabilități în exprimarea opiniei și difuzarea informației prevăzute de legislația Republicii Moldova

În paragraful precedent au fost abordate problemele ce țin de limitele exercitării dreptului la exprimarea liberă a opiniei, limite prevăzute în normele dreptului internațional, precum și în legislația Republicii Moldova, norme care reproduc reglementările internaționale și admit ingerințe doar ca măsuri necesare pentru securitatea națională, integritatea teritorială sau siguranța publică, apărarea ordinii și prevenirea infracțiunilor, protecția sănătății, a moralei, a reputației sau a drepturilor altora, pentru a împiedica divulgarea informațiilor confidențiale sau pentru a garanta autoritatea și imparțialitatea puterii judecătorești [6, p.24].

Aceste limite am putea să le numim și restricții distingând în acest sens trei categorii de restricții. Din prima categorie fac parte restricțiile constituționale, prevăzute în alineatele (2) și (3) ale art. 32 (*Libertatea opiniei și a exprimării*) care prevăd:

(2) Libertatea exprimării nu poate prejudicia onoarea, demnitatea sau dreptul altei persoane la viziune proprie.

(3) Sânt interzise și pedepsite prin lege contestarea și defăimarea statului și a poporului, îndemnul la război de agresiune, la ură națională, rasială sau religioasă, incitarea la discriminare, la separatism teritorial, la violență publică, precum și alte manifestări ce atentează la regimul constituțional.

Alineatele (3) și (5) ale art. 34 din Constituția Republicii Moldova (*Dreptul la informație*) stabilesc că:

(3) Dreptul la informație nu trebuie să prejudicieze măsurile de protecție a cetățenilor sau siguranța națională, a opiniei publice.

(5) Mijloacele de informare publică nu sunt supuse cenzurii.

Altă categorie de restricții sunt cele legislative, stabilite de legi, care sunt mai numeroase decât prima categorie deoarece sunt prevăzute în mai multe acte legislative având sarcina de a dezvolta reglementările constituționale.

Astfel, Legea Republicii Moldova nr. 64 din 23.04.2010 cu privire la libertatea de exprimare în art. 5 stabilește că este interzisă ingerința în activitatea editorială a mass-mediei, cu excepția cazurilor prevăzute de lege. În cazul în care ingerința este prevăzută de lege, ea urmează a fi interpretată limitativ. Același art. 5 prevede că nu se admite crearea de autorități publice pentru controlul prealabil al informației care urmează a fi răspândită de mass-media.

Art. 8 al legii menționate stabilește imunitatea în cauzele cu privire la defăimare, prevăzând că nu poate fi intentată o acțiune cu privire la defăimare pentru declarația făcută:

- a) de către Președintele Republicii Moldova și deputații în Parlament în exercitarea mandatului;
- b) de către participanții la proces, inclusiv martorii, organul de urmărire penală sau instanța de judecată, în cadrul urmăririi penale sau al unui proces judiciar;
- c) în cererile, scrisorile sau plângerile cu privire la încălcarea drepturilor și a intereselor legitime, expediate autorităților publice pentru examinare.

A treia categorie de restricții sunt cele administrative, stabilite prin acte administrative adoptate de unele autorități, cum ar fi: Hotărârile de Guvern, diferite Regulamente adoptate de Consiliul Național al Audiovizualului, precum și a altor autorități investite cu dreptul de a adopta acte administrative cu caracter normativ în diferite domenii.

Dacă în cadrul legislativ al țării sunt stabilite anumite restricții, evident trebuie să existe și anumite responsabilități în cazul în care aceste restricții sunt încălcate.

Referindu-ne la responsabilitățile juridice stabilite de lege, vom menționa că pentru încălcarea dreptului la libera exprimare a opiniei, dreptului la informații, precum și altor norme care reglementează activitatea diferitor subiecți responsabili de garantarea drepturilor menționate, legiuitorul a stabilit un set de sancțiuni cu caracter penal, civil, administrativ și disciplinar pe care le-am sistematizat în tabelul *"Răspunderea juridică în Republica Moldova pentru încălcarea dreptului la libera exprimare a opiniei și dreptului la informație"* (Vezi Anexa 1).

Astfel, din conținutul tabelului observăm că în Republica Moldova a avut loc procesul de decriminalizare a Codului penal [18] în rezultatul cărei calomnia prevăzută la art. 170 a fost

transformată în contravenție fiind prevăzută de art. 70 alături de injurie prevăzută și aceasta de art. 69 din Codul contravențional. Vom menționa că atât injuria, cât și calomnia prin intermediul cărora pot avea loc urmări grave cum ar fi de exemplu: îmbolnăvirea psihică a victimei, sinuciderea, nașterea prematură de către o femeie gravidă, o maladie periculoasă pentru viață, alte îmbolnăviri grave. Din aceste considerente, optăm pentru restabilirea injuriei și calomniei în Codul penal al Republicii Moldova aplicată în cazul unor urmări grave, iar în cazul unor urmări mai puțin periculoase injuria și calomnia să fie tratate ca contravenție administrativă.

Analizând responsabilitățile incluse în tabelul de mai sus, observăm că legiuitorul Republicii Moldova a pus accent pe responsabilitățile ce urmează în cazul în care prin libertatea de exprimare a fost prejudiciată demnitatea, onoarea, viața particulară a persoanei, precum și comunicarea sau răspândirea, prin orice mijloace, de știri, date sau informații false ori de documente falsificate, cunoscând caracterul fals al acestora, dacă prin aceasta se pune în pericol securitatea națională [6, p.28].

În același timp, nu sunt sancționate acțiunile de manipulare a opiniei publice, dezinformare a membrilor societății, răspândirea de știri false de natură să aducă prejudicii intereselor generale, ascunderea adevărului, organizarea de referendumuri ilegale care pot duce la separatism teritorial, la dezbinarea societății în tabere conflictuante, la ură națională, rasială, sau religioasă, incitare la discriminare.

Anterior, am menționat că normele prevăzute în legea fundamentală și alte legi în Republica Moldova obligă autoritățile publice, potrivit competențelor ce le revin, să asigure informarea corectă a cetățenilor asupra treburilor publice și asupra problemelor de interes personal și din aceste considerente orice informații care deviază de la realitatea acțiunilor care au avut loc, sau le denaturează sau interpretează într-un anumit fel care ar justifica sau pune în avantaj sau dezavantaj guvernarea sau unele autorități publice, pot fi calificate ca neconstituționale, iar autorii acestor *informări incorecte* sau *dezinformări* ar trebui să poarte și o anumită răspundere.

Este adevărat, cum deja a fost menționat, aprecierea informației ”corect” sau ”incorect” este o chestiune dificilă, și aici au dreptate cei care se întrebă în ce măsură între „a informa corect” și a oferi „informații șocante, ofensatoare” poate fi pus semnul egalității?! [20, p.128].

Limitele imputărilor admisibile sunt mai largi față de un om politic decât față de un simplu particular. Dar aceasta nu înseamnă că, prin conținutul și maniera de a face imputările, este admisibilă afectarea reputației omului politic. Tocmai de aceea, alegerea unor fapte de natură să aducă atingere reputației unei persoane care exercită o funcție publică nu poate fi scutită, sub motivul libertății de opinie și de exprimare, de obligația probării faptelor imputate și

nici de răspundere [6, p.28]. Va trebui însă să se distingă între «*fapte*» imputate unei persoane care exercită o funcție publică și «*judecăți de valoare*». «Faptele», semnificând o existență obiectivă, atestă prof. Ion Deleanu, sunt supuse probei veridicității și, pe cale de consecință, dacă nu se poate demonstra veridicitatea, subiectul activ este susceptibil de sancționare. Pentru «judecățile de valoare», această probă, prin definiție, este irealizabilă. Obligarea la proba unor asemenea judecăți aduce atingere libertății de opinie și, în consecință, reprezintă o violare a prevederilor art. 10 din Convenție. (A se vedea: Decizia Curții Europene din 8 iulie 1986; Decizia Curții Constituționale din România nr. 140 din 19 noiembrie 1996, precum și Decizia nr. 36/1994 a Curții Constituționale a Republicii Ungaria, la care s-a făcut trimitere în cuprinsul Deciziei nr. 140/1996. (Curtea Europeană, în legătură cu Decizia Curții Constituționale nr. 140/1996, a declarat cererea ziaristului ca inadmisibilă, ea fiind incompatibilă *ratione personae* cu dispozițiile Convenției - Hotărârea din 19 februarie 2002) [13, p.507].

În finalul acestui capitol exprimăm opinia, fără a aduce atingere drepturilor la libera exprimare a opiniei, drepturilor de a fi informat și a comunica informații, cetățeanul trebuie să fie protejat de informații false, manipulări de opinie sau alte acțiuni pentru al decide la anumit comportament sau atitudini în detrimentul interesului general al societății. În această ordine de idei, considerăm că legiuitorul Republicii Moldova ar trebui să stabilească cu mai multă claritate mecanismele prin care să se aprecieze și delimiteze judecățile de valoare de informațiile false, stabilind sancțiuni penale și contravenționale pentru acțiuni de manipulare a opiniei publice, dezinformare a membrilor societății, răspândirea de știri false de natură să aducă prejudicii intereselor generale, ascunderea adevărului, organizarea de referendumuri ilegale care pot ducea la separatism teritorial, la dezbinarea societății în tabere conflictuante și la ură pe diferite motive.

3.5 Concluzii la Capitolul 3

1. Curtea Constituțională a Republicii Moldova ca garant a supremației Constituției în hotărârile sale a declarat că oricărui cetățean îi este garantată libertatea gândirii, a opiniei, precum și libertatea exprimării în public prin cuvânt, imagine sau prin alt mijloc posibil. Totodată, libertatea exprimării, conform art. 32 alin. (2) din Constituție, nu poate prejudicia onoarea, demnitatea sau dreptul altei persoane la viziune proprie.

2. Curtea Europeană a Drepturilor Omului a recunoscut că libertatea de exprimare consacrată prin articolul 10 al Convenției constituie unul din drepturile fundamentale esențiale într-o societate democratică bazată pe pluralism, toleranță și spirit de deschidere. Curtea în repetate rânduri a afirmat că libertatea de exprimare nu privește numai informațiile și ideile

primite în mod favorabil sau considerate ca inofensive ori indiferente, dar și pe cele care scandalizează, șochează sau neliniștesc statul ori o parte oarecare a populației.

3. Ingerințele care pot fi admise exercitării drepturilor și libertăților fundamentale, în Republica Moldova, corespund normelor unanim recunoscute ale dreptului internațional, sunt prevăzute de norme constituționale (art. 54 din Constituție), care admite ingerințele numai în cazul în care sunt necesare în interesele securității naționale, integrității teritoriale, bunăstării economice a țării, ordinii publice, în scopul prevenirii tulburărilor în masă și infrajeciunilor, protejării drepturilor, libertăților și demnității altor persoane, împiedicării divulgării informațiilor confidențiale sau garantării autorității și imparțialității justiției [80, p.27].

4. Pentru a nu admite diferite devieri de la anumite standarde internaționale, Constituția Republicii Moldova, în alin. (3) al art. 54 fixează o categorie de drepturi absolute care nu admit restrângerea drepturilor proclamate în articolele 20-24 din Constituție (art. 20- accesul liber la justiție; 21- prezumția nevinovăției; 22- neretroactivitatea legii; 23- dreptul fiecărui om de a-și cunoaște drepturile și îndatoririle; 24- dreptul la viață și la integritate fizică și psihică).

5. Constituantul moldovean nu a ținut cont de reglementările ce se conțin în recomandarea alin. (2) al art. 4 din Pactul internațional cu privire la drepturile civile și politice și nu a inclus în categoria drepturilor absolute *Libertatea individuală și siguranța persoanei*, precum și *Libertatea conștiinței*. Din aceste motive, considerăm necesară amendarea alin. (3) al art. 54 din Constituție, incluzând în categoria de drepturi absolute art. 25 - *Libertatea individuală și siguranța persoanei* și art. 31 - *Libertatea conștiinței*.

6. Analizând conținutul art. 32 Libertatea opiniei și a exprimării din Constituția Republicii Moldova, observăm că alin. (1) care prevede: ”*Oricărui cetățean îi este garantată libertatea gândirii, a opiniei, precum și libertatea exprimării în public prin cuvânt, imagine sau prin alt mijloc posibil*” conține o formulare greșită deoarece acest drept, conform dispozițiilor normelor internaționale unanim recunoscute de statele membre ale ONU, trebuie să fie garantat oricărei persoane care se află pe teritoriul statului fără nici un fel de discriminare. În acest sens considerăm oportun ca constituantul moldovean să repare această eroare constituțională și să garanteze dreptul la libera exprimare a opiniei tuturor celor care se află pe teritoriul Republicii Moldova, indiferent de calitatea pe care o dețin.

4. IDENTIFICAREA ELEMENTELOR MATERIALE A LIBERTĂȚII DE EXPRIMARE A OPINIEI

4.1 Rolul surselor mass-media în difuzarea informațiilor

Este bine cunoscut faptul că în concurența privind difuzarea informației pluralismul mediatic ocupă primul loc [78, p.219]. Deoarece apar unele probleme la definirea noțiunilor de presă, mass-media vom aduce definiția mass-mediei dată de prof. Mihai Coman care susține că acest termen s-a format pe teren anglofon, prin sinteza dintre un cuvânt englez (mass), care trimite la *masa* de consumatori ai acestor forme culturale, și un cuvânt latin (media), în forma sa de plural, care se referă la suporturile pe care sunt fixate mesajele respective. Dacă primul element al construcției este clar, cel de-al doilea reprezintă o sursă de permanente ambiguități (conceptuale și lingvistice). Media, se referă, deopotrivă, la mai multe lucruri diferite:

a) o tehnică sau un ansamblu de tehnici de (1) producere a mesajelor și de fabricare a unor suporturi manevrabile, ceea ce implică un anumit timp de transport; (2) transmitere instantanee a mesajelor printr-un canal anumit (unde hertziene, cablu) către un terminal (receptor, monitor);

b) ansamblul mesajelor create cu ajutorul acestei tehnici;

c) ansamblul organizațiilor care produc sau tratează aceste mesaje.

În diferite accepții ale sale, relevă Mihai Coman, mass-media rămâne însă constantă și reprezintă:

- ✓ posibilitatea comunicării de la un centru unitar către o multitudine de periferii;
- ✓ în comunicarea de masă se realizează difuzarea unui produs realizat de un grup de specialiști către mai mulți receptori, media fiind fie suportul, fie tehnica, fie suma instituțiilor, fie toate acestea la un loc, prin care se asigură circulația mesajelor, într-un mod din ce în ce mai rapid, pe arii geografice din ce în ce mai extinse, către conglomerate din ce în ce mai numeroase de oameni [113, p.213].

În literatura de specialitate adesea ori se utilizează separat sintagmele mass-media și audio vizualul, presa scrisă și audiovizuală [114, 3, p.49, 152]. Ar trebui să știm dacă aceste expresii reprezintă ceva distinct sau reprezintă unul și același lucru. Sunt incorecte ambele expresii deoarece, în primul caz mass-media înglobează și audiovizualul, ultimul reprezentând o sursă de informare în masă. În cazul doi, trebuie să înțelegem că unii autori văd în audiovizual o formă a presei difuzată prin intermediul radioului și televiziunii. Considerăm și această expresie incorectă grație faptului că presa este o sursă de informare doar prin intermediul imprimărilor scrise, iar audiovizualul transmite informațiile prin intermediul antenelor și cablurilor radio și video.

Pentru o claritate privind componența mass-mediei Mihai Coman propune de a ordona elementele componente ale sistemului după suportul pe care este transmis mesajul, deosebindu-se media tipărită (cărți, ziare și reviste, afișe) de cea electronică (radio, televiziune, calculatoare).

Din definiția mass-mediei desprinde ușor faptul că dreptul la informație are o conexiune directă cu dreptul la libera exprimare prin intermediul mass-media.

Libertatea presei. În strânsă legătură cu libertatea opiniilor se află și libertatea presei care trebuie înțeleasă ca o posibilitate a cetățeanului de a-și exprima opinii prin intermediul scrierilor imprimare. Curtea Europeană privind Drepturile Omului, referindu-se la libertatea presei a menționat în multiple hotărâri ale sale că aceasta joacă un rol eminent într-un stat de drept, un rol indispensabil de "câine de pază" (hotărârea *Sunday Times (nr.1) vs. Regatul Unit* din 1979) [113, p.24].

Art. 10 al Convenției Europene a Drepturilor Omului nu menționează în mod expres presa, mijloacele mass-media sau jurnaliștii. Curtea a recunoscut în numeroase rânduri rolul important al mass-mediei în încurajarea dezbaterilor publice, în asigurarea accesului la informație de interes public și demascarea incompetenței și ilegalităților comise de funcționarii publici [103, p. 16].

În același timp important de menționat și pericolul care se manifestă prin abuzurile care pot fi admise de mass-media aceasta pretinzând la calitatea unei anumite puteri în stat. Încă în 1926 renumitul profesor Gheorghe Alexianu, referindu-se la presa scrisă spunea că, pericolul libertății gândirii, manifestate în scris, a presei, apare odată cu apariția ziarelor periodice și a unui număr mare de cărți. În această situație, presa repede devine adevărată putere [115, p.100].

Prezintă un mare interes în acest sens și afirmațiile lui Nae Ionescu care mai târziu, în 1938, referindu-se la presă ca puterea a patra spunea următoarele: "afirmația că presa ar fi a patra putere în stat nu are nici un sens; nu numai pentru că, în fond, separația aceasta a puterilor e o iluzie, aruncată în lume de un om deștept (John Locke), adoptată fără critică de un alt om și mai deștept (Montesquieu) și nerealizată nicăieri; ci, pentru că cele trei puteri de o parte și presa de alta nu sunt, ca să zic așa, omogene; nu sunt de aceeași clasă logică. Teoria aceasta, care consideră presa ca o putere *a statului*, este de altfel primejdioasă și în orice caz în contradicție cu libertatea presei. Căci dacă presa e puterea statului, atunci statul are dreptul să o organizeze cum vrea; adică cum crede el mai bine. Dar atunci, – unde mai e libertatea?" [116, p. 290].

Are perfectă dreptate Nae Ionescu când afirmă că în cazul în care presa ar reprezenta o putere și-ar pierde calitatea de a fi liberă. Însă, prof. Gh. Alexianu afirmând că presa repede devine adevărată putere, nu se referea la o putere care stabilește un anumit comportament a indivizilor în societatea, ci la capacitatea presei prin libertatea la opinii să creeze sau să modeleze

anumite comportamente, însă care nu sunt obligatorii și nu se impune cu necesitate. Considerăm că de aici se și trage expresia: ”presa – puterea a patra în stat” [80, p.39].

Constituționalistul francez Jean Moranje, susținut de profesorul român Gheorghe Iancu, promovează ideea precum că libertatea presei trebuie să se cantoneze doar la presă, în înțelesul său restrâns [16, 117, pp. 255, 258] reproșându-i astfel prof. Ioan Muraru, care susține că prin libertatea presei trebuie de înțeles toate tipăriturile posibile (lucrări literare, filosofice, istorice, politice, etc.) [86, p.86]. Nu pot face parte din presă, susține Gheorghe Iancu, lucrările literare, filosofice, politice sau altele asemenea, pentru că prin presă se poate înțelege totalitatea mijloacelor de informare obișnuită, în acest sens se pot înțelege ziarele, magazinele scrise, radioul, televiziunea dar și alte asemenea mijloace. Desigur, precizează Gheorghe Iancu, prin lucrări literare, filosofice, politice etc. se realizează informarea publicului, dar nu cu informații pe care le cuprinde presa. [118, p.255]

În încercarea de a defini ce reprezintă libertatea presei sau conturat diferite poziții. Astfel, încă în 1929, prof. Maurice Hauriou vorbind despre libertatea presei susținea teza precum că, aceasta este o manifestare publică sub toate formele, distingând în acest sens trei forme de realizarea a acesteia:

- 1) prin cuvânt, discurs, cânt;
- 2) scris, imprimări, cărți, reviste, presă periodică și nonperiodică;

3) spectacole de teatru, filme cinema [119, p.656]. Încercând a clarifica totuși adevăratul conținut al noțiunii presă, observăm că conform Dicționarului explicativ al limbii române prin presă trebuie să înțelegem un dispozitiv, unealtă, mașină cu care se execută operația de presare a unui material, obiect; mașină tipografică simplă care tipărește prin presarea hârtiei pe un zaț acoperit de cerneală; totalitatea publicațiilor cotidiene și periodice (ziare, reviste etc.) folosite ca mijloace de informare, de educare etc. a publicului; activitatea sau profesiunea de gazetar, de publicist; gazetărie, publicistică.

Deci prin presă trebuie să înțelegem, în *stricto sensu*, o tipăritură, care de la început a apărut în rezultatul presării unui material, acum tipăriturile apar nu numai în rezultatul presării, tipografiile utilizează sisteme electronice de imprimare, însă, oricum, rezultatul este același – apariția unei imprimări care duce o anumită informație [78, p.221].

Pe aceeași poziție se axează și Cristian Ionescu care spune că dreptul la informație nu este raportat exclusiv la presă. Cetățeanul este îndreptățit să aibă acces la orice informație de interes public [120, p.315]. Ne raliem și noi acestei opinii deoarece, este adevărat că presa nu este unicul mijloc de informare și nici nu poate fi confundat cu alte mijloace, cum ar fi de exemplu teatrul sau cinematograful care reprezintă și ele un mijloc de informare în masă. Prin

orice informație de interes public noi înțelegem că trebuie să se înscrie și informațiile obținute prin intermediul lecțiilor publice, operelor de artă (picturi, sculpturi, opere muzicale, piese de teatru, cinema, etc.), în cadrul referendumurilor, scrutinelor electorale, mitingurilor, demonstrațiilor, diferitor întruniri de partid, sindicale, programe și proiecte realizate de către ONG-uri, etc.

În Republica Moldova libertatea presei nu se bucură de o reglementare constituțională precum o are România care în art. 30 alin. 1 stabilește dispoziția precum că libertatea de exprimare prin viu grai, prin scris, prin imagine sunt inviolabile, iar alin.3 al acestui articol, deși într-o formă foarte laconică, stabilește că libertatea presei implică și libertatea de a înființa publicații [121].

Republica Moldova dispune de Legea presei nr. 243-XIII din 26.10.1994 [86] care în art. 1 conține reglementarea prin care în Republica Moldova libertatea presei constituie un drept fundamental, consfințit de Constituție. Este adevărat, libertatea presei ca drept fundamental, poate fi înțeleasă doar prin reglementare indirectă prevăzută de art. 32 în care se spune că oricărui cetățean îi este garantată libertatea gândirii, a opiniei, precum și libertatea exprimării în public prin cuvânt, imagine sau prin alt mijloc posibil. Trebuie să înțelegem că prin alt mijloc posibil se are în vedere și prin intermediul presei. Considerăm această reglementare insuficientă fapt ce ne face să propunem amendarea Constituției cu o reglementare specială prin care în mod direct ar fi garantată libertatea presei [78, p.222].

În schimb România până în prezent nu dispune de o lege specială prin care ar fi reglementate toate relațiile privind organizarea și funcționarea presei, iar până în 2012 a fost în vigoare Legea presei din Republica Socialistă România din 28 martie 1974 abrogată prin Legea nr. 95/2012 [122]. Normele pe care această lege abrogată le cuprindea, valorile pe care le promova, precum și viziunea de ansamblu a acesteia nu fac decât să contrasteze puternic cu reglementarea actuala din Romania [123].

Încercând a justifica lipsa unei legi speciale a presei în România unii politicieni consideră că prin această lege se va limita în mod drastic libertatea de exprimare, în vigoare pentru a sancționa abuzurile de presă. Astfel, Prim-ministrul României Victor Ponta a declarat în februarie 2013 la Bruxelles, că Guvernul nu va promova o lege a presei sau modificări ale prevederilor actuale, în urma raportului Comisiei Europene, și nici Parlamentul nu ar trebui să intervină cu noi norme legislative în domeniu. Nu intenționez, ca șef al Guvernului și nici ca lider al majorității, să facem o lege a presei. Este o discuție de foarte mulți ani, nu exista un standard european în acest sens și nu cred că România trebuie să înceapă cu așa ceva. Când vor exista niște standarde clare la nivel european, le vom aplica și noi [124].

Roberta Anastase deputat PDL, fostul președinte al Camerei Deputaților României, într-o emisiune televizată în care sau pus în discuție unele probleme ce se conțineau în Raportul Mecanismului de Cooperare și Verificare, în care Comisia Europeană a atras atenția asupra rolului mijloacelor de informare în masă, semnalând hărțuirea unor oficiali importanți și a magistraților, a declarat că situația sugerează necesitatea unei revizuirii a normelor existente pentru a garanta faptul că libertatea presei este însoțită de o protecție corespunzătoare a instituțiilor și a drepturilor fundamentale ale persoanelor. Eu nu cred că în Parlament ar trece o idee cu legea presei, deși mulți o au în cap [125].

Unii jurnaliști, cum ar fi de exemplu Cristian China-Birta (Chinezul) promovează o anumită doză de scepticism privind necesitatea unei legi speciale a presei, declarând că deocamdată, însă, cei care vor o Lege a presei sunt oricine altcineva decât jurnaliștii. Eu personal, susține China-Birta, nu cred într-o reglementare cu unicul scop de a pedepsi. Căci, îmi pare, toată lumea care vrea o astfel de lege o vrea doar pentru a îngrădi, a limita, a pedepsi, nu pentru a organiza mai bine breasla, pentru a pune bazele viitorului acestei profesii, pentru a – în esență – avea o presă responsabilă. Toate discuțiile în jurul acestui subiect sunt purtate în registru negativist, “*să nu mai poată scrie așa*“, “*să nu aia*“, “*să nu aialaltă*“. Nu cred de nici o culoare că este un mijloc potrivit pentru o astfel de inițiativă. Când o să văd că obiectivul principal al unei legi a presei este să avem o presă mai bună și jurnaliști mai bine pregătiți atunci o să mai vedem [151].

Considerăm incorecte aceste idei, indiferent de subiecții care le promovează, deoarece o lege care ar concretiza și fortifica garanțiile libertății presei este necesară, inclusiv dacă va conține unele reglementări privind sancționarea celor care încalcă dreptul fundamental al liberei exprimări a opiniei, dar și a celor care abuzează de dreptul la libera exprimare a opiniei admitând lezări a demnității și onoarei, difuzând informații eronate, dezinformări, manipulări de opinie.

În această ordine de idei, ne raliem opiniei exprimată de prof. Tudor Drăganu care consideră necesar adoptarea unei legi speciale a presei, chemată să încrimineze și să pedepsească anumite activități umane reprobabile, care nu pot fi săvârșite decât prin utilizarea unor mijloace de comunicare în masă, cum este, de exemplu, răspândirea de știri false de natură să aducă prejudicii intereselor generale. O asemenea lege specială a presei poate părea necesară și pentru a se da o reglementare mai circumstanțiată a distribuirii răspunderii penale și civile între cei care participă la apariția unei publicații (autor, editor, redactor responsabil, întreprindere poligrafică etc.) [12, p.175].

Faptul că în România, dar și în Republica Moldova există probleme privind libertatea presei îl demonstrează și Raportului anual al organizației neguvernamentale Freedom House, în

care se specifică că asistăm la un regres general al libertății presei, cu guverne și actori privați care atacă jurnaliștii sau restricționează accesul acestora la evenimente, fie prin cenzurarea conținutului, fie prin concedierea lor din motive politice. Din cele 197 de țări și teritorii monitorizate în 2013, Freedom House identifică 63 de țări cu presă liberă, 68 cu presă parțial liberă și 66 de țări cu presă cel mai puțin liberă. România se situează la mijlocul clasamentului, cu scorul numeric 86, în categoria țărilor cu presă parțial liberă. Același scor numeric îl au Burkina Faso și Mozambicul. Republica Moldova are scorul numeric 117, la fel ca Libanul, Kenia, Bangladeshul [126].

Evaluarea generală a exercitării libertății presei a regresat la cel mai scăzut nivel din 2004 și numărul persoanelor care au acces la media liberă este cel mai mic din 1996. Libertatea presei, susține Lidia Traci, a înregistrat în 2013 cel mai întunecat an din ultimul deceniu [127].

Serviciul media audiovizual și efectele negative ale mass-mediei. După cum am demonstrat anterior, industria audiovizuală, adică serviciile de radio și televiziune fac parte din sistemul media, care defapt au o pondere și o priza mai mare decât a presei deoarece, reprezintă una din cele mai dinamice și importante industrii media. Radioul și televiziunea, prin capacitatea de pătrundere, prin impactul asupra societății, au declanșat o revoluție în comunicare, au transformat circulația informației într-un fenomen exploziv și au inaugurat o nouă eră în istoria umanității. Canalului audiovizual i-au fost asociate funcții importante (informare, educare, divertisment, mai ales în domeniul informării neputând fi concurat de nici un alt mijloc de comunicare în masă), dar și disfuncții majore (efemeritatea mesajului, manipularea etc.).

Industria audiovizuală, alături de celelalte industrii culturale, este considerată, la nivelul Uniunii Europene, ca o parte vitală a identității europene și ca o sursă de creativitate care trebuie să configureze dezvoltările viitoare ale integrării europene. Strategia de dezvoltare a industriei audiovizuale europene se înscrie în mod firesc între preocupările CE, fiind evidențiată, pe de o parte, prin implementarea unui cadru normativ specific iar, pe de altă parte, prin instrumente și mecanisme de sprijin specializate [128].

Așadar, sursele informaționale *mass-media* sunt instrumentele principale prin care informația se difuzează, propagă, răspândește. Aici însă, apar unele probleme ce țin de regula informării corecte, veridicitatea informației răspândite. Dezvoltarea tehnicii moderne în domeniul mijloacelor de comunicare în masă, menționează prof. Tudor Drăganu, a făcut ca dreptul constituțional să fie confruntat cu probleme de reglementare deosebit de complexe, în special în legătură cu presa scrisă, cu transmisiile radio și televiziune care sunt de natură să exercite o influență imensă asupra opiniei publice. Astfel, utilizarea lor abuzivă poate aduce

importante prejudicii drepturilor și libertăților individuale, precum și desfășurării pe baze democratice a vieții publice [129, p.175].

Stilul de viață alert a facilitat accelerarea fluxurilor de informații ierarhizate conform unor criterii deformatoare. Șocantul, senzaționalul sau absurdul au început să guverneze interesul societății actuale, care de dragul rating-ului sau în lipsa unei educații sau culturi media, valorizează insignifiantul și non-valoarea, adoptând un comportament iresponsabil în ceea ce privește interpretarea și utilizarea informației. Decăderea esenței în favoarea aparenței pare a ghida interiorizarea și prelucrarea artefactelor media. De aceea poate actul vederii este uneori unul periculos. Și poate de aceea, a vedea nu înseamnă, întotdeauna, a ști. Și poate de aceea, adeseori, a citi nu poate fi echivalent cu a înțelege [130].

Cu regret, sunt frecvente cazurile în care informația fără a atinge *onoarea, demnitatea și reputația profesională* poate fi denaturată prin intermediul criticii, prin manipularea opiniei, prin dezinformare, prin ascunderea adevărului, prin sondaje de opinii sau chiar prin tăcere. Trebuie să recunoaștem, că aceste mijloace, din păcate, sunt și principalele mijloace de dezinformare, manipulare a opiniei, ascundere a adevărului [80, p.38].

Mass – media a fost dintotdeauna acuzată de inducere în eroare, deturnarea adevărului, exagerare sau încercare de înșelare. De-a lungul istoriei sale, consideră Necșuleu Alexandru, mass – media a mers permanent alături de erori de tot felul, știri false și mistificări [131].

Florentin Tucă relevă că, nu în puține cazuri, în „numele“ libertății presei, viața particulară a persoanei a fost tratată ca bun public, iar demnitatea și onoarea acesteia, ca simplu moft. În numeroase situații, instigarea la ură etnică sau rasială a dobândit aura unui emoționant îndemn patriotic, în timp ce mitocănia și injuriile scrise au fost privite ca scuzabile tabieturi de autor de pamflete. În „numele“ aceluiași principiu, moartea unei mame, de inimă rea, pentru acuzațiile injuste aduse fiului său a trecut neobservată ca „pagubă colaterală“ a „raidurilor“ presei libere, iar etichetarea unor oameni onești drept trădători și a unor cărturari drept analfabeți pare acceptată cu îngăduință și resemnare [132].

Pornind de la ideea de libertate a presei, Nae Ionescu identifică câteva implicații reale și uneori paradoxale legate de aceasta în articolul intitulat: „*Funcția națională a presei*” în care autorul vorbește despre unele acțiuni ale presei care o fac pe aceasta să își piardă menirea, în speță lipsa de obiectivare a datelor realității prezentate confuz, exagerarea inutilă a unor evenimente fără nici o relevanță de interes public. În acest sens Nae Ionescu vorbește chiar de nevoia trasării unor reguli prestabilite care să limiteze exagerări ale presei [133, p.290].

La impactul negativ al radioului și televiziunii se referea și prof. Tudor Drăganu, când spunea că în cadrul emisiunilor de radio și televiziune, publicul este redus la un rol pasiv. Dacă

la o întrunire sau la o conferință, participanții pot aplauda, huidui sau chiar întrerupe pe vorbitor, în cazul emisiunilor de radio și televiziune ei sunt condamnați să tacă și să înghită. Datorită acestei împrejurări, ca și numărului aproape nelimitat al ascultătorilor sau spectatorilor posibili, radiodifuziunea și televiziunea ascund în ele un potențial imens de influențare a opiniei publice care, dacă ar fi la îndemâna oricui, ar putea deveni un pericol pentru ordinea publică și bunele moravuri [12, p.180].

Comunicarea de masă a devenit deosebit de importantă în politică și activitatea de guvernare a societății, datorită posibilităților oferite pentru informarea și influențarea milioane de cetățeni, ceea ce a determinat o anumită estompare a formelor tradiționale de comunicare politică” [134, p.167]. Partidele politice, îndeosebi cele care se află la guvernare, dar și cele din opoziție se află mereu în competiția de dezinformare, manipulare a opiniei creând opinii favorabile activității sale sau ideologiei pe care o promovează.

Explicând pericolele pe care le pot declanșa sursele mass-media Mihai Coman indică că mesajele ajung direct la receptor, nefiltrate de vreun factor social (individ, grup, organizații etc.) sau cultural (tradiții, sisteme simbolice, concepție despre lume) ceea ce a sugerat denumirea acestei teorii prin sintagma fluxul într-un singur pas (one step flow). Conform acestei interpretări, de îndată ce mesajul „atinge” receptorul, declanșează o reacție uniformă, la fel cum un stimul extern declanșează în corpul omenesc reacții senzoriale spontane, motiv pentru care, în unele lucrări de specialitate, această concepție este numită teoria acului hipodermic. Expresia vine să sublinieze, prin metafora senzorială, iluzia că:

- a) mesajele presei penetrează conștiința receptorului cu ușurința cu care un ac străpunge pielea;
- b) ele generează un răspuns imediat, rapid și necontrolat rațional, analog celui provocat de o împunsătură.

O altă sintagmă - „*teoria glonțului magic*”, propusă de Melvin De Fleur (1982), scoate în evidență o nouă caracteristică a acestor cercetări, și anume ideea că, pătrunzând atât de ușor în conștiințe, mesajul presei ar fi un instrument „vrăjit” pentru modelarea opiniei publice. Astfel, „glonțul magic” reprezentat de mass-media ar funcționa ca un declanșator de comportament social „programat”, fiind de ajuns o campanie de presă bine „construită” pentru a se obține imediat orientarea atitudinii și comportamentului publicului în direcția dorită [113, p.157].

Din aceste considerente manipularea opiniei trebuie tratată ca o acțiune periculoasă care, în ultimă instanță poate produce conflicte sociale și politice enorme. Referindu-ne la manipularea opiniei, trebuie să menționăm că aceasta este un proces de *influențare a maselor*, de manipulare astfel încât acestea să accepte realizarea scopurilor unor persoane sau grupări, inclusiv și a unor autorități statale care urmăresc anumite scopuri și care vin în contradicție cu

reglementările normelor dreptului internațional la care statele respective au aderat. Un sistem rafinat de manipulare prin intermediul mass – media presupune trei factori:

- 1) tendința de control din partea puterii;
- 2) păstrarea aparenței de libertate a acesteia (imperativ absolut necesar pentru definirea unei societăți democratice);
- 3) cerințele comerciale care influențează orice media [80, p.39].

În linii mari, o definiție „cuprinzătoare” a manipulării o regăsim la Ștefan Buzărnescu care susține că manipularea este o acțiune de a determina un actor social (persoană, grup, colectivitate) să gândească și să acționeze într-un mod compatibil cu interesele inițiatorului, iar nu cu interesele sale, prin utilizarea unor tehnici de persuasiune care distorsionează intenționat adevărul, lăsând însă impresia libertății de gândire și de decizie. Spre deosebire de influența de tipul convingerii raționale, prin manipulare nu se urmărește înțelegerea mai corectă și mai profundă a situației, ci înocularea unei înțelegeri convenabile, recurgându-se atât la inducerea în eroare cu argumente falsificate, cât și la apelul la palierele non-raționale. Intențiile reale ale celui care transmite mesajul rămân insesizabile primitivului acestuia [135, p.58].

Prin această definiție trebuie să înțelegem că, manipularea, reprezintă de fapt, acțiunea prin care se încearcă schimbarea opiniilor, atitudinilor și comportamentelor unei persoane sau ale unui grup social în vederea atingerii unor scopuri dorite de către altcineva (persoane, grupuri, organizații, autorități) fără exercitarea forței și lăsând impresia că această schimbare este o decizie liberă [137].

Tehnicile de manipulare sunt dintre cele mai diverse, consideră cu bună dreptate Valentin Miroiu, de la foarte simple la extrem de sofisticate, de la cele cu efecte imediate până la cele ale căror urmări se văd după ani de zile sau chiar după decenii, de la unele utilizate pentru influențarea unei anumite persoane, într-o anumită împrejurare, până la altele axate pe remodelarea întregii societăți [138].

Evenimentele care s-au desfășurat în anul 2014 în estul Ucrainei demonstrează că denaturarea informației și manipularea opiniei de către autoritățile oficiale și sursele de informare în masă a Rusiei au fost îndreptate asupra integrității teritoriale, a suveranității și independenței Ucrainei. Deși Rusia este semnatara tuturor Convențiilor și Pactelor internaționale în care sunt prevăzute obligațiile de a respecta suveranitatea, independența și integritatea teritorială a altor state, precum și dreptul oamenilor la informație corectă și veridică, totuși, aceste reglementări au fost încălcate în modul cel mai grosolan și agresiv de autoritățile ruse, ceea ce a declanșat sancțiuni bine meritate din partea SUA, a UE, precum și a altor state democratice.

În concluzie, putem identifica următoarele elemente necesare manipulării:

- existența intenției de a schimba opinii, atitudini, comportamente;
- intenția atingerii altor scopuri decât cele ale persoanelor manipulate;
- ne utilizarea forței, pentru a lăsa impresia libertății de acțiune;
- utilizarea instrumentelor mass-media și de altă natură în scopul manipulării [78, p.40].

Dezinformarea este și ea un mecanism al manipulării care reprezintă orice intervenție asupra elementelor de baza ale unui proces comunicațional care modifică deliberat mesajele vehiculate, cu scopul de a determina la receptori (numiți ținte în teoria dezinformării) anumite atitudini, reacții, acțiuni dorite de un anumit agent social. Acesta din urmă nu trebuie să fie neapărat dezinformatorul, el poate fi o instituție, o organizație etc. [139, p.520].

Ceea ce deosebește dezinformarea de alte tipuri de comunicare este caracterul deliberat al acțiunii și lansarea în circuitul informațional a unor informații parțial adevărate în conjugarea lor cu afirmații false, fără indicarea vreunei surse care ar putea fi verificabilă pentru autenticitatea celor emise. Cercetările de teren au demonstrat că rezultatele cele mai eficiente se înregistrează în domeniul mass-media, unde dezinformarea poate atinge frontal toate segmentele de opinie ale spațiului social.

În mare parte, locuitorii Moldovei, în special cei din regiunea transnistreană, sunt informați preponderent din surse străine (emisiuni retransmise din exterior, în special din Rusia). În regiunea transnistreană, în majoritatea zonelor, locuitorii nu au acces la sursele de informare alternative din restul teritoriului Moldovei. În schimb la Tiraspol este bine pus la punct un sistem de dezinformare și manipulare a maselor prin intermediul surselor mass-media proprii [140].

În acest sens am dori să exprimăm o opinie extrem de importantă, în viziunea noastră. Articolele 34 din Constituția Republicii Moldova stabilește că autoritățile publice, potrivit competențelor ce le revin, sunt obligate să asigure informarea corectă a cetățenilor asupra treburilor publice și asupra problemelor de interes personal. Deoarece articolul menționat operează cu noțiunea de "*informarea corectă*" trebuie să înțelegem că orice informații care deviază de la realitatea acțiunilor care au avut loc, sau le denaturează sau interpretează într-un anumit fel care ar justifica sau pune în avantaj sau dezavantaj guvernarea sau unele autorități publice, pot fi calificate ca neconstituționale, iar autorii acestor *informări incorecte* sau *dezinformări* ar trebui să poarte și o anumită răspundere.

Menționăm că la acest capitol legislația Republicii Moldova nu conține reglementări prin care autoritățile publice sau conducătorii acestora, sau persoanele responsabile de difuzarea informațiilor ar fi pasibile de sancționat penal, contravențional sau disciplinar în cazul în care au denaturat informația deviind de la reglementarea constituțională "*informarea corectă*" ceea ce justifică nevoia trasării unor reguli prestabilite care să limiteze exagerări ale presei.

Regula informării corecte se referă nu numai la autoritățile ci și la alte categorii de persoane, altele decât autoritățile publice, care difuzează informații. Întrădevăr, cei mai mari difuzori de informații sunt sursele media care printr-o paletă considerabilă de mijloace duc informația către consumatori. Totodată, analizând efectele juridice ale aplicării dispozițiilor internaționale în materia drepturilor omului, observăm că libertatea de exprimare are atât o direcție verticală, întrucât ea trebuie respectată de instituțiile ierarhic superioare ale statului, cât și o direcție orizontală, care se referă la ceilalți indivizi care se manifestă în cadrul unei societăți [60].

Parlamentul European a demonstrat o preocupare constantă pentru apărarea și promovarea pluralismului mediatic, susținând că pluralismul și informarea dintr-o varietate de surse, precum și accesul la o gamă largă de informații de calitate, sunt condiții necesare pentru comunicarea democratică într-o societate deschisă și democratică [141]. Vom evidenția aici sintagma utilizată în documentul Uniunii Europene - *informații de calitate*. Menționăm că nu există un etalon, un standard al noțiunii *informații de calitate*. Deci, fiecare stat, trebuie el însuși să stabilească criteriile *informații de calitate*, prin calitate având în vedere, în primul rând veridicitatea informației care se difuzează.

4.2 Diverse modalități privind realizarea dreptului la libertatea de exprimare a opiniei

4.2.1. Exprimarea opiniei prin creațiile și reprezentanțele artistice.

Constituția Republicii Moldova în art. 33 garantează libertatea creației artistice și științifice care nu poate fi supusă cenzurii. Alin. (3) al articolului menționat obligă statul să contribuie la păstrarea, la dezvoltarea și la propagarea realizărilor culturii și științei, naționale și mondiale.

Din conținutul material al reglementării menționate trebuie să înțelegem că prin intermediul creațiilor de orice fel se înțeleg o gamă foarte largă de creații spirituale prin intermediul cărora pot fi exprimate și opinii. În același timp, art. 32 alin. (2) prevede că libertatea exprimării nu poate prejudicia onoarea, demnitatea sau dreptul altei persoane la viziune proprie, iar prin alin. (3) sunt interzise și pedepsite prin lege contestarea și defăimarea statului și a poporului, îndemnul la război de agresiune, la ură națională, rasială sau religioasă, incitarea la discriminare, la separatism teritorial, la violență publică, precum și alte manifestări ce atentează la regimul constituțional.

Creația și reprezentările artistice, precum și distribuția lor, este percepută de Curtea Europeană ca o contribuție majoră la schimbul de idei și opinii, un component esențial al unei societăți democratice. Declarând că libertatea artistică și difuzarea liberă a operelor de artă este

limitată numai în societățile nedemocratice, Curtea a afirmat că „prin intermediul activității sale creative, artistul își exprimă nu numai viziunea personală asupra lumii, dar, de asemenea, perceperea societății sub autoritatea căreia se află. În această măsură arta nu numai contribuie la formarea unei opinii publice, dar este și modul de exprimare a acesteia, și poate confrunta publicul cu problemele majore actuale” (*Otto Preminger Institute v Austria, 1994*) [142].

4.2.2 *Exprimarea opiniei în cadrul referendumurilor și scrutinelor electorale*

În investigația noastră referendumul, scrutinul electoral, sondajul de opinie ne interesează nu ca instituții prin care se realizează democrația directă, sau participarea cetățenilor la guvernare prin reprezentanții aleși ci în calitate de mecanisme prin intermediul cărora: cetățenilor li se pune la dispoziție posibilitate de a exprima o opinie individuală; în rezultatul referendumului sau scrutinului electoral opinia individuală obține forma unei opinii colective; rezultatele finale ale referendumului îmbrăcând forma unui act normativ de o importanță deosebită; în rezultatul scrutinului electoral se selectează o echipă căre-i îi este încredințată guvernarea printr-un program; referendumul sau scrutinul electoral impune guvernarea la acțiuni concrete.

Prin referendum trebuie să înțelegem o consultare directă a cetățenilor, chemați să se pronunțe, prin vot, asupra unui proiect de lege de o deosebită importanță pentru stat sau asupra unor probleme de interes general. Referendumul este o modalitate destul de eficientă, considerată cea mai democratică, prin care cetățenii își pot exprima opinia asupra celor mai importante probleme ale statului și societății.

O definiție clasică a referendumului o găsim la Teodor Cârnaț care consideră că referendumul este o formă de democrație directă, prin care se realizează suveranitatea poporului în cele mai importante probleme de interes național și social, având drept scop soluționarea acestora, precum și consultarea cetățenilor în problemele locale de interes deosebit [49, p.158].

Ca procedură general acceptată, în cazul referendumului consultarea cetățenilor se face prin chemare la vot direct, pe buletinele de vot existând doar două opțiuni, ”Da” sau ”Nu”. Indiferent de tipul referendumului opțiunile prin care cetățenii își pot manifesta voința, sau exprimă opinia sunt simple, acceptând sau respingând întrebarea care li se solicită. Este adevărat că participanților la referendum li se propun doar 2 soluții dintre care trebuie să aleagă una, dar aceasta este regula referendumului pentru că, mai multe soluții propuse ar putea să nu dea nici un rezultat, adică să nu se profileze o opțiune majoritară.

În cazul scrutinului electoral, sau altfel spus a alegerilor, cetățenii participă nemijlocit la viața social - politică a societății, a colectivității locale prin votarea programelor electorale ale

candidaților, ale formațiunilor politice. În cadrul alegerilor ei își expun opinia referitor la activitatea formațiunilor politice aflate la putere și la direcțiile de activitate în perspectivă. În cadrul scrutinelor electorale, consideră prof. Victor Popa, electorii confirmă sau infirmă activitatea celor aleși, dându-le mandat de acțiune sau înlocuindu-i cu alții [8, p.158].

Deci, alegând opțiunea "Da" sau "Nu,, în cadrul referendumului, sau selectând un candidat sau o formațiune politică în cadrul scrutinelor electorale, electorii astfel exprimă și o opinie prin manifestarea sa de voință proprie. Această manifestare de voință are loc prin intermediul votului, care în rezultat nu constituie doar un element procedural ci analizat într-un sens mai larg, obține un caracter politic, grație faptului că în rezultatul exprimării unei opțiuni se intervine în viața social-politică a societății.

Cât privește importanța referendumului ca posibilitate a cetățenilor să-și exprime opiniile în probleme foarte importante ale statului Constituția Republicii Moldova este mai precisă deoarece, prin reglementarea de la art. 75 stabilește că cele mai importante probleme ale societății și ale statului sunt supuse referendumului, iar hotărârile adoptate potrivit rezultatelor referendumului republican au putere juridică supremă.

În Republica Moldova probleme ce țin de organizarea referendumurilor sunt reglementate în Capitolele 13 și 14 ale Codului Electoral [143], care stabilesc 2 tipuri de referendum cum ar fi, referendumul național (republican) și referendumul local, prevăzând și setul de probleme care pot fi supuse în cadrul unuia sau altui tip de referendum.

Art. 177 din Cod prevede că în cadrul referendumului local pot fi supuse probleme care au o importanță deosebită pentru localitatea respective și care țin de competența autorităților administrației publice respective.

Referindu-ne la aceste reglementări firești pentru toate statele democratice, dorim să expunem unele viziuni privind organizarea unor referendumuri pe teritoriul Ucrainei, precum și în Republica Moldova.

Referendumul din Crimeea cu privire la aderarea la Federația Rusă a avut loc în Republica Autonomă Crimeea pe 16 martie 2014. Pe fundalul crizei din Crimeea, membrii Consiliului Suprem al Republicii Autonome au votat pe 6 martie autodeterminarea în stat suveran și independent precum și ieșirea în mod oficial din componența Ucrainei și alăturarea la Federația Rusă. Guvernul Ucrainei, etnia tătară din Crimeea și mai multe state au declarat că orice referendum organizat de autoritățile din Crimeea este neconstituțional și nelegitim, deoarece depășește competența pe care o deține o unitate teritorială și este îndreptat la dezintegrarea statului, ce de fapt constituie o infracțiune îndreptată împotriva statului.

La 17 martie 2014, președintele rus Vladimir Putin a semnat decretul de recunoaștere a regiunii ucrainene Crimeea drept stat suveran și independent, ceea ce le-a permis rușilor, în viziunea lor, să accepte integrarea unui stat independent în Federația Rusia, întrucât acest proces trebuie să facă obiectul unui acord între două state independente, ceea ce defapt a fost o farsă, care vine în contradicție flagrantă cu normele dreptului internațional care obligă statele la recunoașterea și respectarea suveranității, independenței și integrității teritoriale. Această acțiune a avut loc în ciuda faptului că Rusia, alături de Marea Britanie și SUA sunt garante al integrității teritoriale a Ucrainei (cu Crimeea în componența sa) ca urmare a semnării Memorandumului de la Budapesta.

Același scenariu sa derulat și în sud-estul Ucrainei, Donețk și Luhansk, în care sau organizat referendumuri cu privire la autodeterminarea acestor regiuni în state suverane și independente de autoritățile de la Kiev cu cererea de aderare la Federația Rusă.

Comunitatea internațională a condamnat votul popular din Ucraina, considerându-l ilegal și nerecunoscând rezultatele acestora.

În Republica Moldova, sub influența unor formațiuni politice Adunarea Populară a UTA Găgăuzia au organizat la 2 februarie 2014 un referendum local în cadrul căruia sau pronunțat pentru independența sa, în cazul în care Republica Moldova și-ar pierde suveranitatea, precum și dorința ca Republica Moldova să adere la Uniunea Vamală Rusia-Belarus-Kazahstan, și nu la UE.

Cu regret, trebuie să constatăm că unele forțe politice din Republica Moldova, în scopul tensionării situației din autonomie în raport cu autoritățile statului, precum și pentru a aduna difidente electorale, au încurajat și susținut organizarea și desfășurarea referendumului pe teritoriul UTA, care depășește competența stabilită pentru UTAG în domeniul organizării referendumurilor.

Astfel, putem observa că referendumurile, scrutinele electorale organizate abuziv și încurajate de unele forțe politice, atât din interiorul statului, cât și din exteriorul lui, pot produce efecte dezastruoase, impact negativ privind statalitate, forma de guvernare, pot produce conflicte interetnice și instabilitate politică. Evident, în asemenea situații, statele trebuie să dispună de mecanisme juridice eficiente pentru a nu admite ilegalități care ar duce la lezarea suveranității, independenței, integrității teritoriale, scindarea societății.

Codul penal al Republicii Moldova în Capitolul XIII Infracțiuni contra securității publice și a ordinii publice, în art. 346 denumit *Acțiunile intenționate îndreptate spre ațâțarea vrăjbei, diferențierii sau dezbinării naționale, etnice, rasiale sau religioase*, prevede că acțiunile intenționate, îndemmurile publice, inclusiv prin intermediul mass-media, scrise și electronice,

îndreptate spre ațâțarea vrajbei, diferențierii sau dezbinării naționale, etnice, rasiale sau religioase, spre înjosirea onoarei și demnității naționale, precum și limitarea, directă sau indirectă, a drepturilor ori stabilirea de avantaje, directe sau indirecte, cetățenilor în funcție de apartenența lor națională, etnică, rasială sau religioasă, se pedepsesc cu amendă în mărime de până la 250 unități convenționale sau cu muncă neremunerată în folosul comunității de la 180 la 240 de ore, sau cu închisoare de până la 3 ani [144].

Capitolul VI din Codul contravențional al Republicii Moldova denumit *Contravenții ce atentează la drepturile politice, de muncă și la alte drepturi constituționale ale persoanei fizice* [145] fixează doar contravențiile electorale, fără ca să facă vre-o referire la organizarea referendumurilor ilegale.

Observăm că atât Codul penal al Republicii Moldova, cât și cel contravențional nu prevăd infracțiuni sau contravenții legate de organizarea referendumurilor ilegale și evident nu există nici responsabilități juridice pentru astfel de acțiuni.

Considerăm că legislativul Republicii Moldova ar trebui să amendeze legislația de rigoare care reglementează anumite relații sociale privind organizarea și desfășurarea referendumurilor, stabilind responsabilități penale și contravenționale pentru persoanele fizice, dar și pentru persoanele juridice (partide politice, organizații neguvernamentale, comerciale etc.) pentru organizarea referendumurilor ilegale, promovarea separatismului, instabilității politice, lezarea suveranității, independenței și integrității teritoriale.

Scrutinele electorale reprezintă și ele o modalitate de exprimare a opiniilor de către alegători. Alegerile de orice tip (naționale, locale) se manifestă ca o competiție a actorilor electorali. Referindu-se la scrutinele electorale ca competiții Maurice Duverger consideră că competitivitatea este o caracteristică distinctă a alegerilor, aceasta producând corpului electoral un interes perseverent ce se manifestă prin participare regulată la alegeri, îi permite o opțiune reală dintre mai multe posibilități și realizarea pe această cale a propriei viziuni politice [146, p.83].

O opțiuni din mai multe posibilități aceasta și este de fapt exprimarea opiniei prin acceptarea sau neacceptarea unei idei privind viitoarea guvernare, sau administrare a colectivității locale.

Prin natura lor, consideră prof. Victor Popa, alegerile au un caracter multifuncțional, deoarece ele doar în sens restrâns se reduc la selectarea uneia sau a mai multor persoane care vor intra în componența organului reprezentativ, iar în sens larg se identifică și alte funcții, cum ar fi:

- permit electoratului să-și expună opinia referitor la activitatea formațiunilor politice aflate la putere și la direcțiile de activitate în perspectivă;

➤ confirmă sau infirmă activitatea celor aleși, dându-le mandat de acțiune sau înlocuindu-i cu alții [8, p.166].

Prof. Ion Guceac referindu-se la trăsăturile specifice ale alegerilor menționează că acestea reprezintă un barometru al vieții politice deoarece în procesul alegerilor se confruntă interesele diferitelor viziuni și programe de guvernare ai căror exponenți sunt partidele și organizațiile social politice, iar rezultatele alegerilor reflectă măsura de influență a acestor forțe politice și aspirațiilor alegătorilor [147, p.31].

Astfel, putem concluziona că scrutinele electorale reprezintă o manifestare de voință a alegătorilor în cadrul căror, prin exprimarea unei opinii referitor la activitatea celor de la guvernare/administrare și la direcțiile de activitate în perspectivă, se selectează un lider, o autoritate publică investită cu dreptul de ai reprezenta pe cei care le-au dat vot de încredere în diferite structuri ale puterii.

Sondajele de opinii constituie și ele un mecanism prin intermediul cărora membrii societății își pot exprima unele opinii. Sondajul de opinii este o investigație sociologică prin care trebuie să înțelegem o cercetare, investigație, studiu realizată prin metodă psihologică folosită în vederea cunoașterii opiniei membrilor societății privind chestiuni (economice, politice, culturale, electorale etc.) devenite importante la un anumit moment. Sondajul de opinie publică are ca scop cunoașterea opiniei publice reprezentând un complex de preferințe exprimate de un număr semnificativ de persoane cu privire la o problema de importanță generală [148, p.5].

Acest tip de cercetare sociologică are ca notă diferențială restrângerea ariei de cunoaștere la opinia publică și se fondează pe modalitățile interrogative de culegere a informațiilor și pe tehnici de eșantionare, [149, p.175] a stratificării opiniilor în raport cu anumite variabile socio-demografice ale populației studiate [150, p.168].

Sondajul de opinii este folosit pe larg, îndeosebi în domeniul politic, pentru a testa opțiunile membrilor societății sau a unității administrativ-teritoriale.

Alături de efectele pozitive pe care le pot produce sondajele sociologice acestea pot contribui și la dezinformare, manipularea opiniei, inducerea în eroare. În literatura sociologică sunt indicate erorile sondajelor, pricinile care pot provoca aceste erori. Astfel, Porojan D. și Ciocănel B. identifică următoarele cauze ale erorilor:

- Întrebările au o formulare greu de înțeles;
- Operatorul nu a fost instruit sau nu respectă regulile stabilite în procesul de formare ca operator de interviu;
- Eșantionarea greșită a subiecților;
- Operatorul de interviu completează o mare parte din chestionare cu propriile răspunsuri;

- Operatorul nu completează corect fișele de sondaj;
- Datele pot fi analizate greșit datorită completării greșite a chestionarelor;
- Nu există o metodologie de analiză a datelor referitoare la tipologia sondajului abordat [151, p.120].

Suntem de acord cu opiniile sociologilor, însă am dori să menționăm că în viața cotidiană, adesea ori comanditarii de sondaje, solicită rezultatele sondajelor cu o anumită preferență, care nu reprezintă adevărata opțiune a eșantionului interviuat, ci dorința de a avea un rezultat favorabil.

În acest sens considerăm că are dreptate Henri H. Stahl când spunea că, principala regula căreia trebuie să i se conformeze sondajul de opinie este: "nu se poate organiza un sondaj de opinie publică decât dacă o asemenea opinie publică există". În caz contrar, sondajul de opinie publică poate avea valoarea unei propagande, adică a unei solicitări de luare de atitudine și deci să fie folosit ca instrument de acțiune socială, iar nu ca simplu mijloc de informare [152, p.134].

Din aceste considerente, menționăm și necesitatea stabilirii unei responsabilități juridice pentru falsificarea opiniei publice prin sondajele de opinii.

4.2.3. *Exprimarea opiniei prin participarea la mitinguri, demonstrații, greve.*

Art. 40 din Constituția Republicii Moldova stabilește că: "Mitingurile, demonstrațiile, manifestările, procesiunile sau orice alte întruniri sunt libere și se pot organiza și desfășura numai în mod pașnic, fără nici un fel de arme". Din conținutul acestei reglementări, relevă Lilia Bordei, trebuie să înțelegem că libertatea de întrunire sau reuniune, implică libertatea oricărei persoane de a se întâlni cu alte persoane și de a manifesta, susținându-și opiniile în mod pașnic [2, p.120].

În Republica Moldova regulile exercitării dreptului la întruniri sunt reglementate prin Legea nr. 26 din 22.02.2008 privind întrunirile [91] în care art. explică unele noțiuni utilizate în textul legii, cum ar fi termenul *întrunire* care semnifică - prezență temporară și intenționată a unui grup de persoane, aflate împreună cu scopul exprimării unor idei sau atitudini.

Întrunirile, susține Gheorghe Iancu, reprezintă o mulțime statică adunată într-un anumit loc, (sală, stadion, curte, piață) pentru a discuta o anumită problemă și a adopta o atitudine [48, p.281], întrunirile și mitingurile sunt reuniuni prin care cetățenii își exprimă păreri, idei, adeziuni sau opoziții referitoare la aspecte ale vieții sociale. Orice întrunire, în sensul legii, presupune o legătură cât de firavă între participanți, o intenție comună și totdeauna un minimum de organizare [153, p.81].

Unii autori autohtoni consideră cu bună dreptate că, întrunirile facilitează dialogul din interiorul societății civile, precum și între societatea civilă, liderii politici și guvern. Printr-o acoperire mediatică potrivită întrunirile publice comunică cu întreaga lume, iar în țările în care

mijloacele de informare sunt limitate sau restricționate, libertatea întrunirii este vitală pentru cei care doresc să atragă atenția asupra chestiunilor locale [154, p.3-4].

După cum se observă, din aceste definiții și reglementări, putem deduce că libertatea întrunirilor poate fi considerată drept o forma instituțională a libertății de exprimare. În acest sens constatăm că întrunirile pașnice pot servi mai multor scopuri inclusiv (nu și exclusiv) expresiei opiniilor.

4.3 Concluzii la Capitolul 4

1. Informarea publicului cu privire la drepturile sale și promovarea unei culturi de transparență guvernamentală sunt esențiale pentru atingerea scopurilor legislației privind libertatea de informare.

2. Prin orice informație de interes public trebuie să se înscrie și informațiile obținute prin intermediul lecțiilor publice, operelor de artă (picturi, sculpturi, opere muzicale, piese de teatru, cinema, etc.), în cadrul referendumurilor, sondajelor de opinie, scrutinelor electorale, mitingurilor, demonstrațiilor, diferitor întruniri de partid, sindicale, programe și proiecte realizate de către ONG-uri, etc.

3. Sursele audiovizuale îndeplinesc funcții extrem de importante în educarea cetățenilor deoarece aceștia, prin informarea care li se aduce în mod direct, au posibilitate de a-și exprima opinia privind multiple aspecte ale vieții politice, sociale și economice din comunitate din care fac parte.

4. La fel și prin intermediul creațiilor artistice de orice fel se înțelege o gamă foarte largă de creații spirituale prin intermediul cărora pot fi exprimate și opinii inclusiv cu caracter politic.

5. Prin referendum trebuie să înțelegem o modalitate destul de eficientă, considerată cea mai democratică, prin care cetățenii își pot exprima opinia asupra celor mai importante probleme ale statului și societății.

6. Scrutinele electorale reprezintă o manifestare de voință a alegătorilor în cadrul cărora, prin exprimarea unei opinii referitor la activitatea celor de la guvernare/administrare și la direcțiile de activitate în perspectivă, se selectează un lider, o autoritate publică investită cu dreptul de ai reprezenta pe cei care le-au dat vot de încredere în diferite structuri ale puterii.

7. Sondajele de opinii constituie și ele un mecanism prin intermediul cărora membrii societății își pot exprima unele opinii. Sondajul de opinii este o investigație sociologică prin care trebuie să înțelegem o cercetare, investigație, studiu realizată prin metodă psihologică folosită în vederea cunoașterii opiniei membrilor societății privind chestiuni (economice, politice, culturale, electorale etc.) devenite importante la un anumit moment.

8. Libertatea întrunirilor poate fi considerată drept o forma instituțională a libertății de exprimare. Legiuitorul Republicii Moldova admite că întrunirile pașnice pot servi mai multor scopuri inclusiv (nu și exclusiv) expresiei opiniilor.

9. Dezvoltarea tehnicii moderne în domeniul mijloacelor de comunicare în masă a făcut ca societatea să fie confruntată cu situații în care informația fără a atinge onoarea, demnitatea și reputația profesională poate fi denaturată prin intermediul criticii, prin manipularea opiniei, prin dezinformare, prin ascunderea adevărului, prin sondaje de opinii sau chiar prin tăcere.

10. Art. 34 din Constituția Republicii Moldova prevede dispoziția conform căreia autoritățile publice, potrivit competențelor ce le revin, sunt obligate să asigure informarea corectă a cetățenilor asupra treburilor publice și asupra problemelor de interes personal. Deoarece articolul menționat operează cu noțiunea de "*informarea corectă*" trebuie să înțelegem că orice informații care deviază de la realitatea acțiunilor care au avut loc, sau le denaturează sau interpretează într-un anumit fel care ar justifica sau pune în avantaj sau dezavantaj guvernarea sau unele autorități publice, pot fi calificate ca neconstituționale, iar autorii acestor *informări incorecte* sau *dezinformări* ar trebui să poarte și o anumită răspundere.

11. Legiuitorul Republicii Moldova ar trebui:

a) Să stabilească cu mai multă claritate mecanismele prin care să se aprecieze și delimiteze judecățile de valoare de informațiile false, stabilind sancțiuni penale și contravenționale pentru acțiuni de manipulare a opiniei publice, dezinformare a membrilor societății, răspândirea de știri false de natură să aducă prejudicii intereselor generale, ascunderea adevărului, organizarea de referendumuri ilegale care pot duce la separatism teritorial, la dezbinarea societății în tabere conflictuante și la ură pe diferite motive,

b) Deoarece, prin intermediul atât a injuriei cât și calomniei pot avea loc urmări grave, considerăm necesar a le restabili în Codul Penal al Republicii Moldova fiind aplicate în cazul unor urmări grave. În cazul unor urmări mai puțin periculoase injuria și calomnia pot fi tratate ca contravenții administrative;

c) Sunt necesare a fi stabilite cu mai multă claritate mecanismele prin care să se aprecieze și delimiteze judecățile de valoare de informațiile false, stabilind sancțiuni penale și contravenționale pentru acțiuni de manipulare a opiniei publice, dezinformare a membrilor societății, răspândirea de știri false de natură să aducă prejudicii intereselor generale, ascunderea adevărului, organizarea de referendumuri ilegale care pot duce la separatism teritorial, la dezbinarea societății în tabere conflictuante și la ură pe diferite motive.

CONCLUZII GENERALE ȘI RECOMANDĂRI

Concluzii:

1. Dreptul la libera exprimare a opiniei întrunește următoarele caracteristici:

a) este un drept fundamental reglementat și garantat pe fundamentul constituțional al statului, esențial pentru libertatea și demnitatea membrilor statului, indispensabil pentru libera dezvoltare a personalității umane, reprezentând în același timp nucleul în jurul căruia gravitează toate celelalte drepturi subiective garantate prin norme constituționale, în același timp dreptul la libera exprimare a opiniei;

b) constituie un drept integrator sau altfel spus un drept generator, care generează și alte drepturi și libertăți fiind indisolubil legate cu ele și existând doar în ansamblu;

c) este un drept subiectiv, conferit de lege în temeiul cărei titularul dreptului poate să desfășoare o anumită conduită și să ceară altora desfășurarea unei conduite adecvate dreptului său, sub sancțiunea prevăzută de lege, în scopul valorificării unui interes personal, direct, născut și actual, legitim și juridic protejat, de acord cu interesul general și cu normele de conviețuire socială;

d) se manifestă ca un drept pozitiv calitatea cărui este asigurată de către stat prin normele sale constituționale;

e) nu poate întruni calitate de drept negativ, statul fiind prezent în raporturile cu individul chiar și în condițiile stabilirii unor restricții în exercitarea dreptului respectiv;

f) are o paletă mai mare prin care opiniile pot fi exprimate, difuzate, răspândite, propagate, prin diferite mijloacele de comunicare în masă, precum și prin creații artistice, asociere în diferite formațiuni politice, sindicale, religioase, prin sondaje de opinii, referendumuri, scrutine electorale, prin libertatea întrunirilor, și prin dreptul la grevă.

2. Libertatea de a comunica informații și idei are o importanță primordială pentru viața politică și structura democratică a unei țări. În absența acestei libertăți este imposibilă organizarea unor scrutine electorale, referendumuri cu adevărat libere. Exercițarea deplină a libertății de a comunica informații și idei permite critica liberă a Guvernului, care constituie indicatorul principal al unui sistem de guvernare liber și democratic.

3. Analiza cadrului legislativ al Republicii Moldova privind dreptul la libera exprimare a opiniei prin diferite forme, metode și mijloace, demonstrează că acestea, prin reglementările normative pe care le conține, corespund întocmai prevederilor care sunt stipulate în documentele internaționale, dezvoltă normele constituționale care garantează libertatea exprimării opiniei și alte drepturi conexe acestei.

4. Cei mai mari difuzori de informații sunt sursele mass media care printr-o palitră considerabilă de mijloace duc informația către consumatori. Totodată, analizând efectele juridice ale aplicării dispozițiilor internaționale în materia drepturilor omului, observăm că libertatea de exprimare are atât o direcție verticală, întrucât ea trebuie respectată de instituțiile ierarhic superioare ale statului, cât și o direcție orizontală, care se referă la ceilalți indivizi care se manifestă în cadrul unei societăți.

5. În Republica Moldova sunt întreprinse acțiuni apreciabile în domeniul respectării libertății de exprimare, condiționate de procesul de aderare a la instrumentele internaționale în materia drepturilor omului. În același timp, mai există o serie de probleme, în special legate de stabilirea conținutului libertății de exprimare, interpretarea restricțiilor autorizate în exercitarea libertății de exprimare, aplicarea corectă de către magistrați a dispozițiilor legale în materie potrivit jurisprudenței Curții Europene a Drepturilor Omului.

6. Sunt înregistrate cazuri în care informația, fără a atinge *onoarea, demnitatea și reputația profesională*, poate fi denaturată prin intermediul criticii, prin manipularea opiniei, prin dezinformare, prin ascunderea adevărului, prin sondaje de opinii sau chiar prin tăcere.

7. Comunicarea de masă a devenit deosebit de importantă în politică și activitatea de guvernare a societății, datorită posibilităților oferite pentru informarea și influențarea milioane de cetățeni, ceea ce a determinat o anumită estompare a formelor tradiționale de comunicare politică. Partidele politice, îndeosebi cele care se află la guvernare, dar și cele din opoziție se află mereu în competiția de dezinformare, manipulare a opiniei creând opinii favorabile activității sale sau ideologiei pe care o promovează.

8. Fără a aduce atingere drepturilor la libera exprimare a opiniei, drepturilor de a fi informat și a comunica informații, cetățeanul trebuie să fie protejat de informații false, manipulări de opinie sau alte acțiuni pentru al decide la anumit comportament sau atitudini în detrimentul interesului general al societății.

Recomandări:

În scopul garantării eficiente a dreptului la libera exprimare a opiniei prin multiplule sale posibilități recomandăm:

1. Modificări constituționale:

a) A introduce în art. 8 din Constituția Republicii Moldova un nou alineat (3) în care să se prevadă că "Tratatele ratificate de Parlament, potrivit legii, fac parte din dreptul intern";

b) A modifica denumirea art. 32 din Constituție "*Libertatea opiniei și a exprimării*" în "*Libertatea exprimării opiniei*";

c) a amenda art. 32 din Constituție ”Libertatea opiniei și a exprimării” prin care să se garanteze libertatea presei și a repara eroarea care se conține în art. 32 prin care se garantează dreptul la libera exprimare a opiniei doar cetățenilor Republicii Moldova, atât timp cât, în conformitate cu normele dreptului internațional, dreptul la libera exprimare a opiniei trebuie să se garanteze tuturor celor care se află pe teritoriul Republicii Moldova, indiferent de faptul dacă dețin sau nu calitatea de cetățean;

d) deoarece Constituantul moldovean nu a ținut cont de reglementările ce se conțin în alin. (2) al art. 4 din Pactul internațional cu privire la drepturile civile și politice și nu a inclus în categoria drepturilor absolute *Libertatea individuală și siguranța persoanei*, precum și *Libertatea conștiinței*, este necesară amendarea alin. (3) al art. 54 din Constituția Republicii Moldova, incluzând în categoria de drepturi absolute art.25 - *Libertatea individuală și siguranța persoanei* și art. 31 - *Libertatea conștiinței*.

Modificări legislative

a) este necesar ca Parlamentul Republicii Moldova să amendeze legislația de rigoare care reglementează anumite relații sociale privind organizarea și desfășurarea referendumurilor, stabilind responsabilități penale și contravenționale pentru persoanele fizice, dar și pentru persoanele juridice (partide politice, organizații neguvernamentale, comerciale etc.) pentru organizarea referendumurilor ilegale, precum și pentru promovarea separatismului, instabilității politice, lezarea suveranității, independenței și integrității teritoriale a statului;

b) a introduce în Codul penal al Republicii Moldova sancțiunea penală pentru comunicarea sau răspândirea, prin orice mijloace, de știri, date sau informații false dacă prin aceasta se pune în pericol securitatea națională siguranța publică, apărarea ordinii și prevenirea infracțiunilor, protecția sănătății, garantarea autorității și imparțialității puterii judecătorești;

c) să se stabilească cu mai multă claritate mecanismele prin care să se aprecieze și delimiteze judecățile de valoare de informațiile false, stabilind sancțiuni penale și contravenționale pentru acțiuni de manipulări și falsificări a opiniei publice, dezinformare a membrilor societății, răspândirea de știri false de natură să aducă prejudicii intereselor generale, ascunderea adevărului, organizarea de referendumuri ilegale care pot duce la separatism teritorial, la dezbinarea societății în tabere conflictuante și la ură pe diferite motive;

d) deoarece, injuria și calomnia sunt insulte, jigniri prin care se admite atingerea onoarei sau reputației unei persoane prin cuvinte, gesturi sau acte mincinoase și tendențioase făcută cu scopul de a discredita onoarea sau reputația cuiva, considerăm necesar a le restabili în Codul Penal al Republicii Moldova ca infracțiuni fiind aplicate în cazul unor urmări grave, și numai în

cazul unor urmări mai puțin periculoase injuria și calomnia să fie tratate ca contravenții administrative.

BIBLIOGRAFIE

1. Terzi Nicolai. Efectele negative ale mass-mediei. Закон и Жизнь, Международный научно-практический правовой журнал, nr. 10, 2014. p.58
2. Bordei Lilia, Principiile democrației pluraliste în activitatea parlamentară, Chișinău, 2010, p.139
3. Carmen Moldovan, Libertatea de exprimare. Principii, restricții, jurisprudență, Ed.C.H. Beck, București, 2012, p.444
4. Frederic Sudre., Drept european și internațional al drepturilor omului, Ed. Polirom, București, 2005, p.353
5. Ion Deleanu, Drept constituțional și instituții politice, Vol.II, Ed.Fundația ”Chemarea”, Iași, 1993, p.250
6. Terzi Nicolai. Restricții și responsabilități în exprimarea opiniei și difuzarea informației. Jurnalul Juridic Național: teorie și practică, nr. 5, 2014, ISSN 2345-1130, p.92.
7. Dănuț Cornoiu, Dana Tită, Dreptul la informație, În realități juridice românești în context european, A XVI-a sesiune de comunicări științifice a cadrelor didactice și studenților, Universitatea Spiru Hyaret, Rmn. Vâlcea. Editura SIECH, Craiova, 2008, p.396
8. Victor Popa. Dreptul public, Chișinău, 1998. p.460.
9. Teodor Cârnaț, Marina Cârnaț. Capitolul I, C 13.3-13.4 Libertatea cuvântului; Libertatea presei. În Protecția juridică a drepturilor omului. Ediție nouă revăzută și adnotată, Chișinău, 2006, p.382
10. Ion Guceac, Curs elementar de Drept constituțional, Chișinău, 2004, p.494
11. Alexandru Arseni, Drept constituțional și instituții politice, Tratat, Volum II, Chișinău, 2014. p.467
12. Tudor Drăganu Drept constitutional și instituții politice, Tratat elementar, Vol.1, Ed.Lumina Lex, București, 2009. p.416
13. Ion Deleanu, Instituții și proceduri constituționale – în dreptul român și în dreptul comparat, Ed.C.H.BECK, București, 2006, p.922
14. Ioan Muraru, Elena Simina Tănăsescu, Constituția României, Comentariu pe articole, Ed.C.H.Beck, București, 2008, p.291
15. Cristian Ionescu, Instituții politice și Drept constituțional, Ed.Juridică, București, 2004. p.315

16. Gheorghe Iancu, Drepturile, libertățile și îndatoririle fundamentale în România, Ed.All Beck, București, 2003, p.390
17. Doina Micu, Garantarea drepturilor omului în practica Curții Europene a Drepturilor Omului și în Constituția României, Ed. ALL BECK, București, 1998, p.288
18. Radu Chiriță. Convenția europeană a drepturilor omului. Comentarii și explicații. Volumul II. C.H.Beck, București, 2007. p.151
19. Corneliu Liviu-Popescu. Hotărârile Curții Europene a Drepturilor Omului pronunțate în cauzele împotriva României (19908-2002). ALL BECK, București, 2003. p.232
20. Ion Bunduchi, Janeta Hanganu, Iulian Balan, Doina Costin Studiu. Libertatea de exprimare și defăimarea: prevederi legale și practici reale. Chișinău, „Bons Offices” SRL, 2010. p.128
21. Adriana Nicoleta Odină,Aspecte privind libertatea de exprimare și dreptul la viață privată și de familie,
http://revcurentjur.ro/arhiva/attachments_201102/recjurid112_2FR.pdf. (Vizitat 12.06.2014)
22. Constantin Cosovan, Pliralismul politic, Timișoara, 2012. http://lorin-fortuna.ro/reviste/pluralismul_politic.pdf. (Vizitat 15.09.2013)
23. Jean-Paul Costa. Dreptul la informare (și libertatea de exprimare) în conformitate cu jurisprudența Curții Europene a drepturilor omului. (Conferința domnului Jean-Paul Costa, vicepreședintele Curții Europene a Drepturilor Omului, la Colegiul franco-român de studii europene, București, 23 aprilie 2003).
<http://193.226.121.81/default.aspx?page=publications/buletin/6/costa%20>. (Vizitat 25.05.2014)
24. Monica Macovei, Articolul 10 al Conventiei europene pentru Drepturile Omului. Comentariu. Centrul de Promovare a Libertății de Exprimare și a Accesului la Informație ”Acces-Info”.
<http://www.acces-info.org.md/index.php?cid=132&lid=132> (Vizitat 1.06.2014)
25. George-Marius Mara, Ingerința în dreptul la liberă exprimare. Considerații privind incriminarea insultei și calomniei în dreptul penal român. Hotărâri CEDO.
<http://www.hotararicedo.ro/index.php/news/2013/10/ingerinta-in-dreptul-la-libera-exprimare-consideratii-privind-incriminarea-insultei-si-calomniei-in-dreptul-penal-roman>. (Vizitat 21.05.2014)
26. Promo-Lex, Raport Drepturile Omului, Chișinău, 2007, p.348
27. Ambasada Statelor Unite ale Americii. Raportul internațional privind situația respectării drepturilor omului în România. 2012. http://romania.usembassy.gov/2012_hrr_ro.html (Vizitat 12.12.2013)

28. Vitalie Pîrlog. Teză de doctor în drept: ”Compatibilitatea Convenției Europene a Drepturilor Omului cu Constituția Republicii Moldova în materia libertății de exprimare”, USM, 2013. http://www.cnaa.md/files/theses/2013/23552/vitalie_pirlog_thesis.pdf (Vizitat 12.05.2014)
29. Bordei Lilia, Principiile democrației pluraliste în organizarea și funcționarea Parlamentului Republicii Moldova, Teză de doctor în drept. <http://www.cnaa.acad.md/theses/law/2010/>. (Vizitat 10.05.2014)
30. Valentina Mihalcea (Chiper). Teză de doctor în drept. Libertatea de exprimare. Universitatea din Craiova, Școala doctorală de științe socio-umane, Facultatea de drept și științe administrative. http://cis01.central.ucv.ro/upload/lucrari_dr/743_rez-ro.pdf. (Vizitat 14.12.2013)
31. Udrescu Gheorghe. Teza de doctor în drept. Instituții și mecanisme politico-juridice privind garantarea supremației constituției. ULIM, 2005. <http://www.cnaa.acad.md/thesis/3158/>. (Vizitat 14.12.2013)
32. Fărcaș I.E. Ioan. Teza de doctor în filosofie. O abordare filosofică a pluralismului politic. Cluj Napoca, 2012
http://www.google.ro/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&ved=0CCUQFjAA&url=http%3A%2F%2F193.231.20.119%2Fdoctorat%2Fteza%2Ffisier%2F91&ei=_PJsUXSJMk7Aah0IGwCg&usq=AFQjCNFjKIDjHz8vf9v0V76BLe8460I30w. (Vizitat 10.05.2013)
33. Mircea Tutunaru, Probleme teoretice și practice în edificarea statului de drept, Scrisul Românesc, Fundația-Editura, Craiova, 2010, p.210
34. Victor Popa, Repere constituționale pentru depășirea crizei politice în Republica Moldova :argumente teoretice și soluții practice, Chișinău, 2009, p.28
35. Jonathan Barnes, Aristotel, Ed. Humanitas, București, 2006, p.327
36. Ion Muraru, Drept Constituțional și instituții politice, ACTAMI, București, 1997, p.479
37. Rawls, J., After Politics: The Rejection of Politics in Contemporary Liberal Political Philosophy, Palgrave, New York, 2001. p.209
38. T. H. Marshall, Citizenship and Social Class, and Other Essays, Cambridge University Press, Cambridge, 1950. p.312
39. Victor Ionescu, Izabella Navroțchi, Democrație – vis și realitate, Ed.C.H. Beck, București, 2006. p.381
40. Mihai Constantinescu, Antonie Iorgovan, Ioan Muraru, Elena Simina Tănăsescu, Constituția României revizuită. Comentarii și explicații, ALL BECK, București, 2004, p.363
41. Vlad Constantinescu, Stephane Pierre-Caps, Droit constitutionnel, Ed.PUF, 2006, p.375
42. Decizia Consiliului Constituțional al Franței nr.89/271, din 11 ianuarie 1990. Colecția de decizii a Consiliului Constituțional al Franței. Paris,1990. p.540

43. Comunitatea Europeană și Consiliul European, <http://www.info-ghid.com/uniunea-europeana-si-consiliul-europei-a-informatii-si-state-membre-s.html> (Vizitat 12.12.2013)
44. Carta de la Paris pentru o nouă Europă din 21 noiembrie 1990. <http://lege5.ro/Gratuit/gy4dkmjt/carta-de-la-paris-pentru-o-noua-europa-din-21111990>. (Vizitat 20.4.2014)
45. C. Wright Mills, *The Sociological Imagination*, New York, Oxford University Press, 1959. p.315
46. Jean Rivero, *Les libertés publiques*, Thérnis, P.U.F., vol.I, Paris, 1997 p.516
47. Georges Burdeau, *Les libertés publiques*, Ed. L.G.D.J., Paris, 1966 . p.350
48. Gheorghe Iancu, *Drept constituțional și instituții politice*, Ed.All Beck, București, 2009, p.273
49. Teodor Cârnaț, *Drept constituțional*, Chișinău, 2010. p.513
50. Tudor Drăganu, *Declarațiile de drepturi ale omului și repercusiunile lor în dreptul internațional public*, .Lumina Lex, București, 1998, p.222
51. Isaiah Berlin, *Patru eseuri despre libertate*, Ed.Humanitas, București, 1997. p.234
52. Dan Claudiu Dănișor, *Drept constituțional și instituții politice*, Europa, Craiova, 2000, p.156
53. Speța CEDO: *Lingens v. Austria* 1986. JUDGMENT, STRASBOURG,8 July 1986. [http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57523#{"itemid":\["001-57523"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57523#{). (Vizitat 14.02.2014)
54. Gavin Millar Q.C. *Ghid pentru libertatea de exprimare pentru judecători și jurnaliști din Republica Moldova*, Chișinău, 2010. p.208
55. Corneliu Bîrsan, *Convenția Europeană a drepturilor omului. Comentariu pe articole. Ediția a doua*, București,Ed. C.H. Beck, 2010, p. 778
56. [Florin Bucur Vasilescu](#), [Antonie Iorgovan](#), [Ioan Muraru](#), [Ioan Deleanu](#) , [Ioan Vida](#), *Constituția României, comentată și adnotată. Regia autonomă "Monitorul oficial"*, București, 1992, p.61
57. Jean-Marie Auby, Robert Ducos-Ader, *Droit de l'information*, Dalloz, Paris,1982, p. 346
58. Ioan Muraru, Gheorghe Iancu, *Drepturile, libertățile și îndatoririle constituționale*, În I.R.D.O., nr.2, București, 1992. p.40
59. Victor Popa, *Cadrul juridic al activității CSS – realități și perspective, în consiliul Securității Naționale în procesul de luare a deciziilor*, Cartier, 2006, p.250
60. Karel Vasak, *Les dimensions internationales des droit de l'homme*, UNESCO, Paris,1978, p.168

61. Terzi Nicolai. Libertatea opiniei și exprimării în dreptul național al Republicii Moldova. *Legea și Viața*, nr. 10, 2014, ISSN 1810-309X, p.58
62. Duculescu Victor. Protecția juridică a drepturilor omului. Mijloacele interne și internaționale. Ediție nouă, revăzută și adăugată, București, 1998, p.338
63. C. Wright Mills, *The Sociological Imagination*, New York, Oxford University Press, 1959. p.315
64. Hotărârea Curții Constituționale a Republicii Moldova Nr. 55 din 14.10.99 privind interpretarea unor prevederi ale art. 4 din Constituția Republicii Moldova. În *Monitorul Oficial al Republicii Moldova* nr.118-119/64 din 28.10.1999.
65. Declarația Universală a Drepturilor Omului din 10 decembrie 1948. <http://www.dri.gov.ro/documents/Decl%20Univ%20a%20Dr%20Omului.pdf>. (Vizitat 1.04.2014)
66. Doina Micu, *Garantarea drepturilor omului în practica Curții Europene a Drepturilor Omului și în Constituția României*, Ed.ALL BECK, București, 1998, p.288
67. Tratatul de la Lisabona din 13 decembrie 2007 de modificare a Tratatului privind Uniunea Europeană și a Tratatului de instituire a Comunității Europene. <http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cmsUpload/cg00014.ro07.pdf>.(Vizitat 20.4.2014).
68. Pactul internațional cu privire la drepturile economice, sociale și culturale din 16 decembrie 1966. http://www.irdo.ro/file.php?fisiere_id=79&inline. (Vizitat 20.4.2014).
69. Pactul internațional cu privire la drepturile civile și politice din 16.12.1966. <http://www.prigoana.ro/doc/proiect-de-lege-acsa/anexa4.pdf>.(Vizitat 20.4.2014).
70. Convenția Europeană a Drepturilor Omului din 4 noiembrie 1950. http://www.echr.coe.int/Documents/Convention_ROM.pdf (Vizitat 20.4.2014).
71. Carta de la Paris pentru o nouă Europă din 21 noiembrie 1990. <http://lege5.ro/Gratuit/gy4dkmjt/carta-de-la-paris-pentru-o-noua-europa-din-21111990>. (Vizitat 20.4.2014).
72. Principiile de la Johannesburg privind siguranța națională, libertatea de exprimare și accesul la informație din 1 octombrie 1995. http://legislatie.resurse-pentru-democratie.org/principii_johannesburg.php. (Vizitat 20.4.2014).
73. Convenția ONU cu privire la drepturile copilului din 20 noiembrie 1989. http://legislatie.resurse-pentru-democratie.org/18_1990.php/ (Vizitat 20.4.2014).
74. Carta drepturilor fundamentale a Uniunii Europene din 12 decembrie 2007. *Jurnalul Oficial al Uniunii Europene*. C 326/391, 26.10.2012. (Vizitat 20.4.2014).

75. Actul final al Conferinței pentru securitate și cooperare în Europa. Helsinki., 1 august 1975. <http://lege5.ro/Gratuit/he2dqns/actul-din-01081975-final-al-conferintei-pentru-securitate-si-cooperare-in-europa-elaborat-la-helsinki-la-1-august-1975/1>
76. Recomandarea nr. R (2007) 2 a Comitetului de Miniștri al Consiliului Europei către Statele membre cu privire la pluralismul mijloacelor mass-media și diversității conținutului mijloacelor mass-media. Adoptată de Comitetul Miniștrilor în cadrul celei de-a 985-a conferințe, la 31 ianuarie 2007. <http://www.europarl.europa.eu/.../getDoc.do?...> (Vizitat 20.04.2014).
77. Constituția Republicii Moldova, din 29.07.1994, În Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 1 din 12.08.1994.
78. Terzi Nicolai, Aspecte privind garantarea constituțională a libertății presei. Studii Juridice Universitare. Nr. 1-2, Anul VI / 2013. Institutul Cercetări în Domeniul Protecției Drepturilor Omului, ULIM. Chișinău, 2014, ISSN 1857-4122, p.321
79. Corneliu Gurin, Art. 32 Libertatea opiniei și exprimării. În ”Constituția Republicii Moldova. Comentariu.Ed.ARC, Chișinău, 2009, p.574
80. Popa Victor, Terzi Nicolai. Analiza teoretico-practică a diverselor modalități de exprimare liberă a opiniei. În: Studii Juridice Universitare. Nr. 3-4, Anul VI / 2013. Institutul Cercetări în Domeniul Protecției Drepturilor Omului, ULIM. Chișinău, 2014, p.39-47
81. Andrei Smochină, Art. 31 Libertatea conștiinței. În ”Constituția Republicii Moldova. Comentariu, ARC, Chișinău, 2009. p.139
82. Jean-Loup Charrier, Andrei Chiriac, Codul Convenției Europene a Drepturilor Omului. Texte. Comentarii-jurisprudență, Lexis Nexis SA, Paris, 2008. p.360
83. Hotărârea Curții Constituționale a Republicii Moldova privind controlul constituționalității unor prevederi din Legea nr. 603-XIII din 3 octombrie 1995, Legii nr. 1399-XIII din 5 decembrie 1997, Hotărârile Parlamentului nr. 1383-XIII din 26 noiembrie 1997 și Hotărârile Parlamentului nr. 1385-XIII din 26 noiembrie 1997, Nr. 19 din 16.06.98. În Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr.66-68/28 din 16.07.1998.
84. Legea Republicii Moldova nr. 64 din 23.04.2010 cu privire la libertatea de exprimare. În Monitorul Oficial nr.117-118/355 din 09.07.2010
85. Legea Republicii Moldova nr.982-XIV din 11.05.2000 privind accesul la informație, În Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr.88-90/664 din 28.07.2000.
86. Legea presei nr. 243-XIII din 26.10.1994. În Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr.2/12 din 12.01.1995
87. Lege Codul audiovizualului al Republicii Moldova nr. 260-XVI din 27.07.2006. În Monitorul Oficial nr. 131-133/679 din 18.08.2006

88. Legea Republicii Moldova nr. 239-XVI din 13.11.2008 privind transparența în procesul decizional. În Monitorul Oficial nr. 215-217/798 din 05.12.2008.
89. Legea Republicii Moldova nr. 30 din 07.03.2013 cu privire la protecția copiilor împotriva impactului negativ al informației. În Monitorul Oficial nr. 69-74 din 05.04.2013.
90. Legea Republicii Moldova nr.939-XIV din 20.04.2000 cu privire la activitatea editorială. În Monitorul Oficial al R.Moldova nr. 70-72/511 din 22.06.2000.
91. Legea Republicii Moldova, Nr. 26 din 22.02.2008 privind întrunirile. Publicat: 22.04.2008 în Monitorul Oficial Nr. 80, art Nr: 261.
92. Hotărârea Curții Constituționale a Republicii Moldova cu privire la controlul constituționalității art. 7 și art. 7/1 din Codul civil al Republicii Moldova în redacția Legii nr. 564-XIV din 29 iulie 1999 Pentru modificarea unor acte legislative Nr. 25 din 08.06.2000. În Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 70-72/25 din 22.06.2000.
93. Aviz al Curții Constituționale asupra proiectului de lege pentru completarea art. 81 alin. (1) din Constituția Republicii Moldova nr. 1 din 03.04.2008. În Monitorul Oficial nr. 74-75/6 din 11.04.2008
94. Aiz al Curții Constituționale asupra proiectului de lege pentru modificarea art. 32 din Constituția Republicii Moldova, nr. 2 din 09.12.2008. În Monitorul Oficial nr. 226-229/14 din 19.12.2008.
95. Speța Amihalăchioaie contra Moldovei, Hotărâre CEDO din 20 iulie 2004, publicată pe <http://cmiskp.echr.coe.int/tkp197/view.asp?item=1&portal=hbkm&action=html&highlight=amihalachioaie&sessionid=80208518&skin=hudoc-en>, (Vizitat la 15.07.2013)
96. Speța Busuioc contra Moldovei, Hotărâre CEDO din 21 decembrie 2004, publicată pe <http://cmiskp.echr.coe.int/tkp197/view.asp?item=1&portal=hbkm&action=html&highlight=busuioc&sessionid=77300140&skin=hudoc-en>, (Vizitat la 15.07.2013)
97. Juriștii pentru Drepturile Omului. CtEDO a pronunțat hotărârile Guja c. Moldovei și Flux (nr. 4) c. Moldovei <http://www.lhr.md/news/81.html>. (vizitat la 15.07.2013)
98. Terzi Nicolai. Limitele exercitării dreptului la exprimarea liberă a opiniei. Materialele conferinței internaționale științifico-practică „Правовые реформы в Молдове, Украине и Грузии в контексте евроинтеграционных процессов”, Chișinău, 7-8 noiembrie 2014, Chișinău, 2014. p. 119
99. Jean Rivero, Les libertés publiques, Thérnis, P.U.F., vol.I, Paris, 1997 p.516
100. Henri-Dominique Lacordaire, La liberté de la parole évangélique, écrits conférences lettres, Collection Sagesses chrétiennes, André Duval, Paris, 1996. p.214
101. Zygmunt Bauma, Tim May, Gândirea sociologică, Humanitas, București, 2008, p.237

102. [Vitalie Pîrlog](#), Conținutul libertății de exprimare protejate de convenția europeană a drepturilor omului, <http://rmdiri.md/?p=826>. (Vizitat 12.05.2014)
103. Toby Mendel, Libertatea de exprimare. Chid privind interpretarea articolului 10 al Convenției Europene a Drepturilor Omului, Bons Offices, Chișinău, 2005, p.88
104. Raportul Comitetului de Miniștri al UE inclus în „Teoria și practica Convenției europene pentru Drepturile Omului”, Van Dijk și Van Hoof, Kluwer, 1990, p. 413
105. Speța CEDO: European Court of Human Rights. Hertel v. Elveția. 1998, pr.46. v Judgment. Strasbourg. 25 August 1998.
http://www.iidh.ed.cr/comunidades/libertadexpresion/docs/le_europeo/hertel%20v.%20switzerland.htm. (Vizitat 14.02.2014)
106. Corneliu-Liviu Popescu, Hotărârile Curții Europene a Drepturilor Omului pronunțate în cauzele împotriva României, All Beck, București, 2003, p.232
107. George-Marius Mara, Ingerința în dreptul la liberă exprimare. Considerații privind incriminarea insultei și calomniei în dreptul penal român. Hotărâri CEDO. <http://www.hotararicedo.ro/index.php/news/2013/10/ingerinta-in-dreptul-la-libera-exprimare-consideratii-privind-incriminarea-insultei-si-calomniei-in-dreptul-penal-roman>. (Vizitat 21.05.2014)
108. Dragoș Bogdan, Mihai Selegean, Drepturi și libertăți fundamentale în jurisprudența Curții Europene a drepturilor omului, Ed. All Beck, București, 2005, p. 495
109. Ion Creangă, Corneliu Gurin, Drepturile și libertățile fundamentale. Sistemul de garanții., Ed. TISH, Chișinău, 2005, p.144
110. Ion Creangă, în Constituția Republicii Moldova. Comentariu, ARC, Chișinău, 2009, p.574
111. Hotărârea Curții Constituționale a Republicii Moldova nr. 12 din 04.06.2013 privind controlul constituționalității unor prevederi referitoare la interzicerea simbolurilor comuniste și a promovării ideologiilor totalitare. Publicat: 02.08.2013 în Monitorul Oficial Nr. 167-172, art Nr: 22
112. Ion Bunduchi, Janeta Hanganu, Iulian Balan, Doina Costin Studiu. Libertatea de exprimare și defăimarea: prevederi legale și practici reale. Chișinău, „Bons Offices” SRL, 2010. p.128
113. Mihai Coman, Introducere în sistemul mass-media, Polirom, Iași, 2007
114. Speța CEDO: Castells c. Spania. Hotărârea din 2304.1992.
<http://jurisprudencedo.com/Castells-contra-Spaniei-Dezbatere-politica-Admisibilitatea-unor-sanctiuni.html>; (Vizitat 14.02.2014)
115. Gheorghe Alexianu, Drept constituțional, Ed. Socec Co.S.A, București, 1926, p.526

- 116.Nae Ionescu, Funcția națională a presei, vol.I, Între ziaristică și filosofie, București, 1996, p. 290
- 117.Jean Moranje, Droit de l'home etr liberte publiques, PUF, Paris, 1995, p.258
- 118.Georges Burdeau, Les libertes publiques, Ed. L.G.D.J., Paris, 1966, p.350
- 119.Maurice Hauriou, Precis de Droit constitutionnel, Libraire Recueil Sirey, Paris, 1929, p.759
- 120.Cristian Ionescu, Principii fundamentale ale democrației constituționale, Ed.Lumina Lex, București, 1997. p.248
- 121.Constituția României din 2003. Legea de revizuire a Constituția României nr. 429/2003, În Monitorul Oficial al României, partea I, nr. 758 din 29.10.2003.
- 122.Legea României nr. 95/2012 privind abrogarea Legii presei din Republica Socialistă România nr. 3/1974. În Monitorul Oficial, Partea I nr. 453 din 06.07.2012
- 123.Stefan Gheorghies, Libertatea presei in viziunea Legii nr. 3 din 1974.
<http://blog.wolterskluwer.ro/2013/08/libertatea-presei-in-viziunea-legii-nr-3-din-1974/>. (Vizitat 13.12.2013)
- 124.Victor Ponta: Guvernul nu va promova o lege a presei.
<http://www.ziare.com/articole/legea+presei> (Vizitat 14.03.2014)
- 125.Roberta Anastase. <http://www.ziare.com/roberta-anastase/pdl/roberta-anastase-nu-va-trece-de-parlament-o-lege-a-presei-desi-multi-o-au-in-cap-1216858>. (Vizitat 13.03.2014)
- 126.Freedom House .Freedom of the Press 2013.Selected data from freedom house's annual press freedom index.
<http://www.freedomhouse.org/sites/default/files/FOTP%202013%20Full%20Report.pdf>
(Vizitat 12.12.2013)
- 127.Lilia Traci, Libertatea presei în 2013: Cel mai scăzut nivel de libertate a mass-media într-un deceniu (Freedom House) <http://www.agerpres.ro/externe/2014/05/01/libertatea-presei-in-2013-cel-mai-scazut-nivel-de-libertate-a-mass-media-intr-un-dec-eniu-freedom-house--20-27-11>.
(Vizitat 12.12.2013)
- 128.Raport al atelierului de lucru “Cum susținem producția audiovizuală independentă”, Realizat în cadrul proiectului PHARE “Adoptarea și implementarea acquis-ului comunitar în domeniul audiovizualului” <http://arhiva.cna.ro/activitate/proiphare/Raport%20februarie%20.pdf>
- 129.Tudor Drăganu, Declarațiile de drepturi ale omului și repercusiunile lor în dreptul internațional public, .Lumina Lex, București, 1998, p.222
- 130.Ministerul Educației și Cercetării a României. Media,o educație de calitate.București, 2005.
[http://www.google.md/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&ved=0CCUQFjAA&url=http%3A%2F%2Feducativpgm.files.wordpress.com%2F2008%2F10%2Fmedia-o-educatie-de-](http://www.google.md/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&ved=0CCUQFjAA&url=http%3A%2F%2Feducativpgm.files.wordpress.com%2F2008%2F10%2Fmedia-o-educatie-de)

calitate.doc&ei=zwR9U9KeBYWf7AarioDgCA&usg=AFQjCNG9cmYkQULRNUWur9esdPZtVFtGxg. (Vizitat 12.12.2013)

131.Necșuleu Alexandru, Manipulări mass media, Sibiu, 2009.

<http://www.google.ro/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=4&ved=0CEMQFjAD&url=http%3A%2F%2Fxa.yimg.com%2Fkq%2Fgroups%2F23314460%2F1599872676%2Fname%2FECCRIR.doc&ei=fwxiU9bFIsbA7Aax2IHYDQ&usg=AFQjCNFp9pYs8NN25fy1150lpesZ6t5WCg> (Vizitat 21.11.2013)

132.Florentin Tucă, Libertatea de expresie si abuzul de drept.

http://www.observatorcultural.ro/Libertatea-de-expresie-si-abuzul-de-drept*articleID_3734-articles_details.html (Vizitat 07.06.2014)

133.Vladislav Gribincea, Anastasia Pascari, Olivia Pîrțac. Comentariu la Legea cu privire la libertatea de exprimare.

http://www.ijc.md/Publicatii/mlu/legislatie/Comentariul_Legii_privind_libertatea_de_exprimare.pdf. (Vizitat 12.05.2014)

134.S. Tămaș, Dicționar politic. București. Ed. Academiei Române, 1993, p. 167

135.Buzărnescu, Ștefan. Sociologia opiniei publice. Editura Didactică și Pedagogică, București 1997. p.158

136.Manipularea – o practică mortală. <http://www.entitateaom.ro/author/omra/page/8/> (Vizitat 12.05.2014)

137.Valentin Miroiu. Mass media mijloc de manipulare a opiniei publice.

http://www.academia.edu/4707562/mass_media_mijloc_de_manipulare_a_opinii_publice_mass_media_mijloc_de_manipulare_a_opinii_publice. (Vizitat 12.05.2014)

138.Cătălin Zamfir, Lazar Vlăsceanu, Dicționar de Sociologie, Babel, București, 1993. p.770

139.Promo-Lex, Raport Drepturile Omului, Chișinău, 2007, 348 p.

140.Parlamentul European, Comisia pentru cultură și educație, Document de lucru, Privind concentrarea și pluralismul mediatic în Uniunea Europeană, Raportor: Marianne Mikko, Strasbourg, 19.12.2007,

http://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2004_2009/documents/dt/699/699878/699878ro.pdf (Vizitat 12.12.2013)

141.Speța CEDO: (Otto-Preminger-Institute v Austria, 1994)

[http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57897#{"itemid":\["001-57897"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57897#{) (Vizitat 14.02.2014)

142.Codul Electoral al Republicii Moldova. În Monitorul Oficial al Republicii Moldova Nr. 81 la 08.12.1997

- 143.Codul penal al Republicii Moldova, nr. 985/18.04.2002 (în vigoare din 24.05.2009) În Monitorul Oficial 128-129/1012, 13.09.2002
- 144.Codul contravențional al Republicii Moldova, Nr.218/24.10.2008. În Monitorul Oficial 3-6/15, 16.01.2009.
- 145.Maurice Duverger, Institutions politiques et droit constitutionnel, Presses de France, 1980, p.383
- 146.Ion Guceac, Drept electoral, Chișinău, 2005. 266 p.
- 147.Hennessy Bernard, Public Opinion (Ediția a V-a). Monterey: Brooks/Cole, 1981. p.259
- 148.Novak A. Statistica și sondajul de opinie, Editura Universitară, București, 2004, p.257
- 149.Ion Cauc, și alții, Metodologia cercetării sociologice : metode și tehnici de cercetare. Fundația România de Mâine. București, 2007. p.168
- 150.Porojan D., Ciocănel B, Bazele sondajului, Colecția Cariere, Institutul IRECSON, București, 2006, p.209
- 151.Henri H. Stahl , Studii de sociologie istorică , Științifică, București, 1974, p.300
- 152.Ștefan Diaconu, Instituții politice, All Beck, București, 2012, p.396
- 153.Alexandru Postica, Vasile Spinei, Sergiu Ostaf, Organizarea și Desfășurarea Întreunirilor – Aspecte Legislative, Chișinău 2008, p.82
- 154.Blogul: Cristian China-Birta. <http://chinezu.eu/2013/01/09/de-ce-nu-avem-nevoie-de-legea-presei/> (Vizitat 12.12.2013)
- 155.Mass media și actorii săi. <http://www.avocatura.com/academica/referat224-mass-media-si-actorii-sai.html> (Vizitat 12.12.2013)
156. Recomandarea R (2000) 23 a Comitetului de Miniștri al Consiliului Europei către Statele membre cu privire la independența și funcțiile autorităților de reglementare a sectorului radiodifuziu. <http://www.europarl.europa.eu/.../getDoc.do?...>
- 157.Recomandarea R (2002) 2 a Comitetului de Miniștri al Consiliului Europei către Statele membre privind accesul la documentele publice. Adoptată de Comitetul Miniștrilor cu ocazia celei de-a 784-a reuniuni a Delegaților Miniștrilor la 21 februarie 2002. <http://www.europarl.europa.eu/.../getDoc.do?...>
- 158.Recomandarea R (2000) 23 a Comitetului de Miniștri al Consiliului Europei către Statele membre cu privire la independența și funcțiile autorităților de reglementare a sectorului radiodifuziu. <http://www.europarl.europa.eu/.../getDoc.do?...>

ANEXA 1

Răspunderea juridică în Republica Moldova pentru încălcarea dreptului la libera exprimare a opiniei și dreptului la informație

<p>Răspunderea penală</p> <p><i>Codul penal al Republicii Moldova.</i></p> <p>Articolul 140. Propaganda războiului</p> <p>Propaganda războiului, răspândirea de informații tendențioase ori inventate, instigatoare la război sau orice alte acțiuni orientate spre declanșarea unui război, săvârșite verbal, în scris, prin intermediul radioului, televiziunii, cinematografului sau prin alte mijloace.</p> <p>Articolul 180. Încălcarea intenționată a legislației privind accesul la informație</p> <p>Încălcarea intenționată de către o persoană cu funcție de răspundere a procedurii legale de asigurare și de realizare a dreptului de acces la informație, încălcare ce a cauzat daune în proporții considerabile drepturilor și intereselor ocrotite de lege ale persoanei care a solicitat informații referitoare la ocrotirea sănătății populației, la securitatea publică, la protecția mediului,</p> <p>Articolul 180. Împiedicarea intenționată a activității mass-media sau intimidarea pentru critică.</p> <p>Împiedicarea intenționată a activității mass-media sau a jurnalistului, precum și intimidarea mass-media sau a jurnalistului pentru critică</p> <p>Articolul 180. Cenzura</p> <p>Denaturarea nejustificată a materialului jurnalistic sau interdicția nejustificată de a răspândi anumite informații, impusă de către conducerea mass-media publice,</p> <p>Articolul 225. Tănuirea de date sau prezentarea intenționată de date neautentice despre poluarea mediului.</p> <p>Tănuirea datelor sau prezentarea intenționată de către o persoană cu funcție de răspundere ori de către o persoană care gestionează o organizație comercială, obștească sau altă organizație nestatală, precum și de către o persoană juridică, a datelor neautentice despre avariile cu poluare excesivă a mediului, cu poluare radioactivă, chimică, bacteriologică sau cu alte urmări periculoase pentru viața sau sănătatea populației, precum și despre starea sănătății populației afectate de poluarea mediului, dacă aceasta a provocat din imprudență:</p> <p>a) îmbolnăvirea în masă a oamenilor; b) pieirea în masă a animalelor; c) decesul persoanei; d) alte urmări grave.</p>
<p>Răspundere contravențională</p> <p><i>Codul contravențional al Republicii Moldova</i></p>
<p>Articolul 69. Injuria</p> <p>Injuria adusă în public, vorbele sau faptele care înjosesc onoarea și demnitatea persoanei.</p> <p>Articolul 70. Calomnia</p> <p>Calomnia, adică răspândirea cu bună știință a unor scorniri mincinoase ce defăimează o altă persoană, însoțită de învinuirea de săvârșire a unei infracțiuni deosebit de grave sau excepțional de grave ori soldată cu urmări grave</p> <p>Articolul 71. Încălcarea legislației privind accesul la informație și cu privire la petiționare</p> <p>Încălcarea intenționată a dispozițiilor legale privind accesul la informație sau a celor cu privire la petiționare.</p>

Articolul 74. Refuzul de a furniza informații sau împiedicarea accesului personalului Centrului Național pentru Protecția Datelor cu Caracter Personal.

Refuzul de a furniza informațiile sau documentele solicitate de Centrul Național pentru Protecția Datelor cu Caracter Personal în procesul exercitării atribuțiilor de control, prezentarea unor informații neautentice sau incomplete, precum și neprezentarea în termenul stabilit de lege a informațiilor și a documentelor solicitate

Articolul 365. Secretizarea/desecretizarea neîntemeiată a informațiilor.

Secretizarea/desecretizarea informațiilor cu încălcarea cerințelor stabilite de legislația cu privire la secretul de stat.

Răspunderea disciplinară

(Nu este stabilită)

Răspunderea civilă

Codul civil al Republicii Moldova

Art.1422. Reparația prejudiciului moral

În cazul în care persoanei i s-a cauzat un prejudiciu moral (suferințe psihice sau fizice) prin fapte ce atentează la drepturile ei personale nepatrimoniale, precum și în alte cazuri prevăzute de legislație, instanța de judecată are dreptul să oblige persoana responsabilă la reparația prejudiciului prin echivalent bănesc.

(2) Prejudiciul moral se repară indiferent de existența și întinderea prejudiciului patrimonial.

(3) Reparația prejudiciului moral se face și în lipsa vinovăției autorului, faptei ilicite în cazul în care prejudiciul este cauzat prin condamnare ilegală, atragere ilegală la răspundere penală, aplicare ilegală a arestului preventiv sau a declarației scrise de a nu părăsi localitatea, aplicarea ilegală în calitate de sancțiune administrativă a arestului, muncii neremunerată în folosul comunității și în alte cazuri prevăzute de lege.

DECLARAȚIA PRIVIND ASUMAREA RĂSPUNDERII

Subsemnatul, TERZI Nicolai, declar pe proprie răspundere că materialele prezentate în teza de doctorat, se referă la propriile activități și realizări, în caz contrar urmând să suport consecințele, în conformitate cu legislația în vigoare.

Terzi Nicolai

Semnătura

Data: 20.03.2015

CV AUTORULUI

Numele și prenumele: TERZI NICOLAI

Data și locul nașterii: 01 decembrie 1956, s. Cișmichioi, Rn. Vulcănești

Cetățenia: Republica Moldova

Studii:

1974-1979 Facultatea Mecanică, Specialitatea „Automobile și Administrarea Auto”
a Institutului Tehnic din Chișinău, Republica Moldova

1983-1984 Școala Superioară Specializată din cadrul Comitetului de
Securitate de Stat or. Leningrad

1988-1989 Școala Superioară Specializată din cadrul Comitetului de Securitate de Stat
or. Tașkent

2005-2009 Doctorantura , ULIM, mun. Chișinău

Domeniile de interes științific: drept constituțional, drept administrativ.

Activitatea profesională:

2002 -2007 Șef-adjunct al Biroului Vamal municipiul Chișinău, Republica Moldova,

2007 -2008 Consilier al Directorului Centrului Registrelor de Stat Ministerului Dezvoltării
Informaționale al Republicii Moldova,

2008 / prezent - Președinte, Comunitatea Găgăuzilor din Republica Moldova

Participări în proiecte științifice naționale și internaționale: NU

Participări la foruri științifice (naționale și internaționale):

1. Terzi Nicolai. Natura juridică și trăsăturile caracteristice ale autorităților reprezentative.
În: Materialele conferinței științifice „Știința juridică în contextul promovării valorilor statutului
de drept”, Chișinău, 13-14 mai 2010, Chișinău, ULIM, 2010, ISBN 978-9975-52-094-2,

2. Terzi Nicolai. Limitele exercitării dreptului la exprimarea liberă a opiniei. În: Materialele
conferinței internaționale științifico-practică „Правовые реформы в Молдове, Украине и
Грузии в контексте евроинтеграционных процессов”, Chișinău, 7-8 noiembrie 2014.

Lucrări științifice și științifico-metodice publicate:

1. Terzi Nicolai. Aspecte privind garantarea constituțională a libertății presei. În: Studii
Juridice Universitare. Nr. 1-2, Anul VI / 2013. Institutul Cercetări în Domeniul Protecției
Drepturilor Omului, ULIM. Chișinău, 2014, ISSN 1857-4122

2. Terzi Nicolai. Restricții și responsabilități în exprimarea opiniei și difuzarea informației.
În: Jurnal Juridic Național, Nr. 5 (9) 2014, ISSN 2345-1130.

3. Terzi Nicolai. Efectele negative ale mass media. В: Закон и Жизнь, nr. 10, 2014, ISSN 1810-3081

4. Terzi Nicolai. Libertatea opiniei și exprimării în dreptul național al Republicii Moldova. În: Legea și Viața, nr. 10, 2014, ISSN 1810-309X

5. Popa Victor, Terzi Nicolai. Analiza teoretico-practică a diverselor modalități de exprimare liberă a opiniei. În: Studii Juridice Universitare. Nr. 3-4, Anul VI / 2013. Institutul Cercetări în Domeniul Protecției Drepturilor Omului, ULIM. Chișinău, 2014, ISSN 1857-4122,

Premii, mențiuni, distincții, titluri onorifice etc.: NU

Apartenența la societăți/asociații științifice naționale, internaționale: NU

Activități în cadrul colegiilor de redacție ale revistelor științifice etc.: NU

Cunoașterea limbilor străine:

Rusă – Foarte bine;

Franceză - Satisfăcător;

Turcă -Bine

Date de contact (adresa, telefon, email): Chișinău, Bd. Moscova, 17/1 ap. 4, mun. Chișinău, Republica Moldova.

Tel. Mob (+373)69999966;

Tel. Serv (+373)022433535;

Email: nicterkom@mail.ru.